

ISSN 2617-9296
E-ISSN 2663-0818

РЕЛІГІЙНА СВОБОДА RELIGIOUS FREEDOM

№ 21 # 2018

НАУКОВИЙ РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ ЖУРНАЛ SCHOLARLY RELIGIOUS STUDIES JOURNAL

Журнал "Релігійна свобода" є періодичним виданням, що рецензується.

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 23598-13438Р від 9 листопада 2018 року.

Видається з 1996 року.

З 2019 журнал включено та проіндексовано в міжнародній наукометричній базі

Index Copernicus

Адреса редакції: 01001 Київ-1,

вул. Трьохсвятительська, 4, кімн. 413.

Тел. (067) 9599281 – головний редактор,

(044) 278 5149 – редакція журналу.

E-mail: redactor@uars.info

<https://uars.info/index.php/rs>

Редакція журналу може публікувати статті й матеріали, не поділяючи позиції їх авторів.

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та назв несуть автори.

Редакція залишає за собою право виправляти мову, стилістику, редагувати матеріал

відповідно до стандарту видруку статей.

При передруку посилання на «Релігійну свободу» обов'язкове.

Усі права застережені ©

The journal "Religious Freedom" is a periodical publication that is reviewed.

Certificate of state registration

KB No. 23598-13438P of November 9, 2018.

Issued since 1996.

Since 2019, the journal has been included and indexed in the international science-based

database Index Copernicus

Address of the editorial office: 01001 Kyiv-1, str. Triokhsviatytska, 4, room 413.

Mob. (+38067) 9599281 - Editor-in-Chief

Tel./fax (+38044) 278 5149 - editorial board

E-mail: redactor@uars.info

<https://uars.info/index.php/rs>

The editorial board may publish articles and materials, not sharing the positions of their authors.

The authors are responsible for the authenticity of the facts, quotes, their own names and titles.

The editorial board reserves the right to correct the language, stylistics, editing material in accordance with the publication standard of articles.

Reprinting reference to "Religious Freedom" is mandatory.

All rights reserved©

ГО "УКРАЇНЬСЬКА АСОЦІАЦІЯ РЕЛІГІЄЗНАВЦІВ"
NGO "UKRAINIAN ASSOCIATION OF RESEARCHERS OF RELIGION"

Редакційна колегія

<i>Людмила Филипович</i>	головний редактор, докт.філос.н., професор, завідувач відділу філософії та історії релігії Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України, віце-президент ГО "УАР" (Київ, Україна)
<i>Алла Арістова</i>	заст.головного редактора, докт.філос.н., професор, завідувач відділу соціогуманітарних наук Державної наукової установи "Енциклопедичне видавництво", член Правління ГО "УАР" (Київ, Україна)
<i>Олександр Саган</i>	докт.філос.н., професор, провідний наук. співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України, віце-президент ГО "УАР" (Київ, Україна)
<i>Віта Титаренко</i>	вчений секретар, докт.філос.н., доцент, ст.наук. співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України, член Правління ГО "УАР" (Київ, Україна)
<i>Олександр Заєць</i>	голова Правління ГО "Інститут релігійної свободи" (Київ, Україна)
<i>Дмитро Вовк</i>	доктор філософії з права, професор і директор Центру верховенства права і релігієзнавства при Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого (Харків, Україна)
<i>Роман Соловій</i>	доктор філософії з теології, професор кафедри богослов'я і релігієзнавства Національного педагогічного університету ім. М.Драгоманова (Київ, Україна)
<i>Елізабет Кларк</i>	доктор філософії з права, професор Юридичної школи Дж. Рубена Університету Бригама Янга, заступник директора Міжнародного центру з вивчення права і релігії (Прово, США)
<i>Айлін Баркер</i>	доктор філософії з соціології релігії, професор Лондонської школи економіки і політичних наук, фундатор і почесний директор INFORM, голова інформаційної мережі, сфокусованої на релігійних рухах (Лондон, Великобританія)
<i>Мілда Алісаускене</i>	доктор філософії з соціології релігії, професор університету Вітовта Великого, член Правління Міжнародної асоціації істориків релігії (Каунас, Литва)
<i>Наталія Кутузова</i>	доктор філософії з релігієзнавства, керівник Центру досліджень глобалізації, інтеграції та соціокультурного співробітництва Інституту філософії НАН Білорусі (Мінськ, Білорусь)

Рекомендовано до друку Правлінням ГО "УАР"
Протокол № 7 від 21 грудня 2018 року

© ГО "Українська асоціація релігієзнавців", 2018
© Автори статей, 2018

Editorial Board

<i>Liudmyla Fylypovych</i>	Chief Editor, Ph.D. in Religious Studies, Professor, Head of the Department of Philosophy and History of Religion of the H.S. Skovoroda Philosophy Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine, Vice-President of the Ukrainian Association of Researchers of Religion (Kyiv, Ukraine)
<i>Alla Aristova</i>	Deputy of Chief Editor, Ph.D. in Religious Studies, Professor, Head of the Department of Socio-Human Sciences of the State Scientific Institution "Encyclopedic Publishing House", board member of the Ukrainian Association of Researchers of Religion (Kyiv, Ukraine)
<i>Oleksandr Sagan</i>	Ph.D. in Religious Studies, Professor, leading researcher of the Department of Religious Studies of the H.S. Skovoroda Philosophy Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine, vice-president of the Ukrainian Association of Researchers of Religion (Kyiv, Ukraine)
<i>Vita Tytarenko</i>	Scientific Secretary, Ph.D. in Religious Studies, docent, senior researcher of the Department of Religious Studies of the H.S. Skovoroda Philosophy Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine, board member of the Ukrainian Association of Researchers of Religion (Kyiv, Ukraine)
<i>Oleksandr Zaiets</i>	Chairman of the Board of the NGO "Institute of Religious Freedom" (Kyiv, Ukraine)
<i>Dmytro Vovk</i>	PhD in Law, Professor and Director of the Center for Rule of Law and Religious Studies at Yaroslav the Wise National Law University (Kharkiv, Ukraine)
<i>Roman Soloviy</i>	PhD in Theology, Professor of Theology and Religious Studies Department of National Pedagogical University named by M.Dragomanov (Kyiv, Ukraine)
<i>Elizabeth Clark</i>	PhD in Law, Professor of BYU J. Reuben Clark Law School, Associate Director for the International Center for Law and Religion Studies (Provo, US)
<i>Eileen Barker</i>	PhD in sociology of religion, Professor Emeritus at the London School of Economics and Political Science, Founder and Honorary Director INFORM (Information Network Focus on Religious Movements) (London, GB)
<i>Milda Ališauskienė</i>	PhD in sociology of religion, Professor of Vytautas Magnus University, Member of the Board of the International Association for the History of Religions (Kaunas, Lithuania)
<i>Natalia Kutuzova</i>	Ph.D. in Religious Studies, the Head of the Center for Research on Globalization, Integration and Socio-Cultural Cooperation of the Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus)

**Recommended for printing by the Management Board of NGO "UARR"
Protocol No. 7 dated December 21, 2018**

© NGO "Ukrainian Association of Researchers of Religion", 2018
© Authors of articles, 2018

ЗМІСТ

Вступне слово головного редактора 6

Людмила Филипович
*Актуалізація сімейних цінностей в постсекулярну добу:
виклики для Держави і Церкви* 7

Людмила Ліпіч
*Сім'я та сімейні цінності в умовах трансформації
традиційних соціальних інститутів* 14

Валентина Бодак
*Релігійна обрядовість і сімейні цінності:
єдність минулого і сьогодення* 28

Тетяна Саннікова
*Свобода особистості та турбота про інших
в дискурсі сімейних цінностей* 35

Петро Яроцький
*Проблеми шлюбу і сім'ї та інноваційна роль жінки
в Католицькій церкві* 41

Ольга Спис
*Досвід протестантських церков України
в подоланні родинних криз* 50

Андрій Тищенко
*Імплементація християнських сімейних цінностей в харизматичних
церквах в Україні (на прикладі церкви «Нове покоління»)* 60

Ярослав Ювсечко
*Сімейні цінності у віровченні і практиці синтетичних неорелігій:
новий підхід чи синкретизм?* 72

Алла Арістова
*Християнські візії гомосексуалізму:
нові дебати старих церков* 81

Ольга Добродум
Релігійна соціалізація у віртуальному кібер-просторі 93

Звернення учасників конференції 100

Автори журналу 102

CONTENT

<i>Editor-in-chief introductory word</i>	6
Liudmyla Fylypovych <i>Actualization of family values in the post-secular epoch: challenges for the State and the Church</i>	7
Liudmyla Lipich <i>Family and family values in the conditions of transformation of traditional social institutes</i>	14
Valentyna Bodak <i>Religious ritualism and family values: the unity of the past and present</i>	28
Tetiana Sannikova <i>Personal freedom and concern for the others in the discourse of family values</i>	35
Petro Yarotskiy <i>Issues of marriage and family with regard in the context of woman's innovative role in Catholic Church</i>	41
Olga Spys <i>Managing family crisis experience of Ukrainian protestant churches</i>	50
Andriy Tyshchenko <i>The implementation of Christian family values in charismatic churches in Ukraine (on the example of the church "The New Generation")</i>	60
Yaroslav Yuvsechko <i>Family values in doctrine of synthetic neo-religions: a new approach or syncretism?</i>	72
Alla Aristova <i>Christian visions of homosexuality: new debates of old churches</i>	81
Olga Dobrodum <i>Religious socialization in the virtual cyber-space</i>	93
<i>Appeal of the conference participants</i>	100
<i>The authors of the journal</i>	103

Вступне слово головного редактора

Тематичну спрямованість даного випуску журналу «Релігійна свобода» визначила Міжнародна науково-практична конференція «Релігійна свобода: актуалізація сімейних цінностей», яка відбулася 24-25 вересня 2018 року у Києві (Україна). Починаючи із 1994 року, конференції, в рамках яких обговорювалися різні аспекти буття релігійної свободи, стали вже традиційними. Вони обов'язково завершувалися виданням матеріалів публічної дискусії. 2018 року конференція була присвячена XXV-літньому ювілею авторитетної в Україні та далеко за її межами Української асоціації релігієзнавців (UAP). Організаторами конференції виступили Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, Міністерство культури України, Українська асоціація релігієзнавців, Інститут релігійної свободи. У Великому конференц-залі НАНУ до виголошення привітального слова та доповідей були запрошені народні депутати Верховної Ради України, члени уряду, представники рад Церков і релігійних організацій. Від НАН України до слова зголосилися академік-секретар Відділення історії, філософії й права НАН України Валерій Смолій, член-кореспондент НАНУ, директор Інституту філософії імені Г. С. Сковороди Анатолій Єрмоленко, заступник директора, керівник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди доктор філософських наук, професор Анатолій Колондний.

В роботі конференції взяли участь і виступили вчені зі США, Канади, Білорусі, Киргизстану, з практично всіх регіонів нашої країни.

Доповідачами на конференції стали як представники різних конфесій та релігійних організацій, так і влади, науки, ЗМІ,

громадянського суспільства, які запропонували глибокі й змістовні виступи, де було окреслено теорію, практичні візії й прогностичний аналіз перспектив державно-релігійної взаємодії в побудові міцних підвалин родини як наріжної суспільної інституції.

Всі учасники конференції «Релігійна свобода: актуалізація сімейних цінностей» усвідомлювали важливість проблем, які зацікавлено обговорювалися, що зафіксовано у заключному документі конференції.

Запропоновані тут статті є частиною того, що стало результатом власного досвіду і глибоких рефлексій учасників конференції щодо сімейних цінностей через призму релігійної свободи. В цьому випуску представлені і теоретичні загального плану дослідження, і конфесійні виміри сімейної проблематики, і гарячо дискутовані останнім часом теми.

Обговорення не завершено, воно триватиме на сторінках і наступних номерів журналу, демонструючи, що світ релігійний і світ секулярний, які існують поруч, але мають дещо відмінні акценти в своєму розумінні проблем родини, яка потребує захисту, підтримки з боку як релігійних, так і державних та суспільних інституцій, готові до конструктивної співпраці.

УДК 316.36:17.022.1:299.5-021.68:322

Людмила Филипович

Актуалізація сімейних цінностей в постсекулярну добу: виклики для Держави і Церкви

Анотація: Стаття присвячена проблемам сучасної сім'ї, яка постала перед непростими викликами ХХІ ст. в постсекулярному суспільстві.

На зміну релігійному світоустрою, який регулював сімейні відносини впродовж тисячоліть, базуючись на незмінних релігійних догматах, приходиться нова доба, яка рішуче відмовляється від релігійного освячення шлюбу і родини, по-новому конститує взаємини світської держави і церкви, десакралізує мораль. Секулярне поступово охоплює родину і родинні зв'язки, частково вирішуючи за давніми проблемами нерівності статей і поколінь, нерівності соціальних ролей тощо. На зміну релігійній моделі родини приходиться новий тип сімейних відносин, який базується на свободі кожного члена родини, звільняючи їх від рабства.

Однак секулярна доба породжує нові проблеми, зокрема соціальне сирітство, насильство, неповні родини, наркоманія тощо, які в постсекулярному суспільстві потребують вирішення. Ці проблеми заторкують як релігійні (родини, що будуються на релігійних основах), так і нерелігійні (родини, що не ставлять бога або богів в основу своїх відносин) сім'ї, які шукають шляхи виходу із кризи.

В статті визначаються ознаки цього постсекулярного суспільства, де одночасно і поруч існує і релігійне, і секулярне. На зміну відмежуванню секулярного від релігійного і витіснення релігійного секулярним, абсолютному пріоритету секулярного над

релігійним приходиться інша модель. Релігія на хвилі релігійного відродження активно входить в публічну сферу, виразно представлена в різних соціальних проєктах, зокрема і сімейних, завдяки чому релігія поступово нарощує свій авторитет і вплив.

В цій ситуації, перед обличчям складних викликів, які постають перед сім'єю, релігійний і секулярний світи вимушені шукати такі форми співжиття, щоб спільно вирішувати посталі проблеми. В Україні ще тільки належить подолати взаємну недовіру, незнання можливостей один одного, акумулювати ресурси, оскільки і церква, і держава працюють на одного суб'єкта - на громадянина держави і на віруючого церкви.

Ключові слова: секулярне, релігійне, постсекулярне суспільство, родина, сімейні цінності, церква, держава.

Liudmyla Fylypovych

Actualization of family values in the post-secular epoch: challenges for the State and the Church

Summary: The article is devoted to the problems of the modern family faced with the complicated challenges of the XXI century in post-secular society.

In place of the religious world order, which regulated family relations for millenia, based on unchanging religious dogmas, a new era comes, which strongly refuses religious sanctification of marriage and family, in a new way constituting the relations of secular state and church, desacralizes morality. The secular gradually covers the family and family ties, partly solving prejudiced problems of inequality of genders and generations, inequalities of social roles, and so on. Instead of changing

the religious model of the family, a new type of family relationship comes in, based on the freedom of each member of the family, freeing them from unfairness and slavery.

However, the secular era raises new problems, including social orphanhood, violence, single-parent families, drug addiction, etc., which needs to be resolved in the post-secular society. These problems relate to both religious and secular families which are looking for ways out of the crisis.

The article defines the signs of this post-secular society, where both religious and secular exists simultaneously. Instead of the separation of the secular from the religious and the suppression of the religious by secular, or the absolute priority of the secular over the religious, another model comes into play. Riding the wave of religious revival, Religion been actively included in the public sphere, clearly represented in various social projects, even family related, and as such religion gradually increases its authority and influence.

In this situation, in face of the complex challenges for the family, the religious and secular worlds are forced to seek certain forms of co-existence in order to jointly solve the problems that have arisen. Ukraine is yet to overcome mutual distrust, ignorance of mutual abilities, accumulate resources and knowledge, since both the church and the state work for goal, serving one subject - a citizen of the state and a believer of the church.

Key words: secular; religious; postsecular society; family; family values; church; state.

Постановка проблеми. Сім'я як цінність актуальна в будь-яку історичну епоху, бо є найважливішою складовою життєдіяльності суспільства й основним осередком відтворення населення. Це один із найдавніших соціальних інститутів, який, змінюючи свої форми, зберігався в

умовах усіх відомих цивілізацій і культур. Сімейний спосіб життя людство виробило протягом всього періоду свого існування, а історичний досвід довів необхідність захищати та цінувати інститут сім'ї.

В постсекулярну добу, коли хитнулися вічні релігійні і недавно вироблені секулярні устої сім'ї, що постає перед безліччю сучасних викликів, на які і у релігії, і у секулярних ідеологій немає готової відповіді, коли саме життя породжує для сім'ї все нові і нові проблеми, не маючи можливості задовільно справитися з ними, тема набуває особливої ваги.

Постсекулярність сама є викликом як для Церкви, так і для світської держави, оскільки створює нові умови для них: релігія повертає собі колишню увагу і ставлення до себе, стаючи публічною, а отже і авторитетною і значимою, позицію якої не можна ігнорувати, а держава має відмовлятися від жорсткої антагоністичної платформи щодо релігії, шукаючи іншу модель взаємин з нею, виходячи із новітніх принципів глобального світоустрою. Такими принципами є визнання релігійної свободи невід'ємним індивідуальним правом, яке ґрунтується на священній гідності людської особи [Казанова 2019: 316], що поновому взагалі формулює поняття секулярної держави. Умови постсекулярності формулюють і для Церкви, і для держави необхідність визнання нездоланності плюралізації світу як релігійного, так і секулярного, зростання релігійної і культурного багатоманіття. В силу своєї невідворотності чи усунення/виправлення плюралізм природно спонукає всі релігійні спільноти до взаємовизнання і взаємоповаги, до міжрелігійного діалогу.

Прикметно, що концепт сім'ї, ставлення різних релігій до родинних цінностей уникнув притаманного релігійному світоустрою принципу, який ґрунтувався тривалий час на фундаментальному

доктринальному розрізненні між "правдивою" і "фальшивою" релігією [Казанова 2019: 317]. Як би не одержавлювалися релігії чи не теократизувалися держави, в яких би відносинах не знаходилися світська і духовна влади, сім'я як цінність завжди зберігала свою фундаментальну роль. Сім'я - це те, що об'єднувало і зараз може об'єднати різні традиції, які спільно шукають конструктивного виходу із кризи сім'ї.

Родина - і релігійна, і нерелігійна - опинилася в постсекулярному просторі, який продовжує визначатися, чи бути йому критично-негативним до релігії (лаїцистським), чи нейтральним, тримаючи певну дистанцію щодо релігії, чи стати оборонцем меншин і партнером більшості. Так само самовизначаються і релігійні організації щодо секулярної держави: радикально не сприймати її, дипломатично не помічати і жити своїм внутрішнім життям, чи зрозуміти, що тільки секулярна держава може захистити релігійний плюралізм і забезпечити свободу совісті та віросповідання для кожного.

Сім'я має навчитися жити в умовах постсекуляризму, поважаючи релігійну свободу її членів при збереженні і культивуванні релігійних або нерелігійних сімейних традицій. Часом родина чинить одвертий опір світоглядному вибору своїх членів, що призводить до ще більших криз і сімейних трагедій.

Універсальні права людини, зафіксовані в багатьох Конституціях, законах і міжнародних документах, досі є чужими, а отже неприйнятними у посткомуністичній реальності, в якій ми живемо і яка відстоює примусовість і однаковість для всіх у розумінні родинних цінностей. Але подолати авторитарність колишніх режимів, які існують в наших головах, вичавити з себе homo soveticus - природний шлях до демократизації світу, України,

олюднення свого власного і сімейного життя.

Мета статті - актуалізувати сімейні цінності для нових обставин постсекулярного суспільства; проінформувати релігійні і державні кола про необхідність концентрації спільних зусиль на подолання кризи сім'ї, попередивши про виклики, перед якими постають і церква, і держава; ознайомити із джерелами, на які можна спиратися при вивченні сімейних проблем, поширити позитивний досвід як церков, так і держави у розв'язанні проблем-викликів; закликати до створення спільних міжрелігійних і державно-церковних проектів для укріплення українських родин.

Основний виклад. В українському суспільстві давно говорять про кризу родини, про сімейні проблеми, про виклики, з якими зустрічається родина сьогодні. При цьому соціологи, психологи, демографи, педагоги, соціальні працівники спираються на дані, які збирає, узагальнює, аналізує наука. Так, зокрема, НАН України різними своїми інституціями залучена до вивчення демографічного розвитку країни й тих змін, що зазнають сім'ї не тільки в Україні, але й в розвинутих країнах сучасного світу. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України постійно моніторить ситуацію, а за його наслідками готує наукові доповіді [Сім'я та сімейні відносини 2009]. Вчені піднімають важливі теми: Трансформація інституту сім'ї та його функцій в умовах нових суспільних відносин та державних перетворень, Формування сімейних цінностей, Українська сім'я в соціально-демографічному вимірі, Репродуктивна функція сучасної сім'ї та умови її реалізації, Матеріальне становище та умови проживання сімей в Україні, Стан та перспективи державної сімейної політики (Концептуальні засади сімейної політики, Порівняльний аналіз досвіду

сімейної політики України та європейських країн, Створення в Україні середовища, сприятливого для сім'ї, Соціально-трудове середовище, сприятливе для працівників із сімейними обов'язками, Неоплачувана домашня праця, Розвиток системи соціальних послуг, Матеріальна допомога різним категоріям сімей в Україні та ін.). Наробки вчених конвертується в шляхи подальшого вдосконалення сімейної політики України. Але складається враження, що ця державна політика формується без врахування досвіду і зусиль релігійних організацій, які левову частку своєї соціальної роботи спрямовують саме на родини.

Література, в якій досліджується родина та різні аспекти її життя (від юридичних до моральних) безмежна. Лише тільки в бібліографічному покажчику 2010 р. зазначено 1215 позицій, а з того часу їх кількість безумовно зростає [Сім'я - XXI століття 2010]. Чималу частину цих розвідок складають праці, в яких актуалізуються реальні проблеми сучасної української родини (соціальне сирітство, насильство в родині, аборти, відповідальне батьківство тощо). Але майже відсутні дослідження, які знаходяться на стику релігія і сім'я. Існує якась недовіра церков до світських установ і світських вчених, які покликані аналізувати і вирішувати сімейні проблеми. Світські ж науковці, особливо педагоги і психологи, ніби ігнорують релігію. Педагогіка і психологія бояться релігійних тем і не бачать в церкві партнера, здатного допомогти долати кризу родини. Єдині, хто розуміється на потенціалі релігійних організацій та їх можливостях, - релігієзнавці та богослови, але і для них, небайдужих до цієї теми, тема "релігія і сім'я" є викликом.

Не будучи присутніми в школі та вузі, релігієзнавцям важко впливати на державну політику у сфері освіти, бути

дотичними до розв'язання сімейних проблем. Законодавство України забороняє і церковнослужителям брати участь у процесах виховання в державних закладах освіти, часто обмежує їхню благодійну діяльність. Тому сімейна тема ще не стала загальнонаціональною справою. Щось робиться державою, щось церквами, які окремо працюють із проблемними родинами, прагнучи вирішити їхні реальні труднощі.

Держава при цьому керується державними законами. Так, стаття 51 Конституції України зазначає: "сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою". За роки незалежності напрацьована солідна правова база для захисту родини [Докл.: Михайленко 2014: 22-23]. Але законодавчий процес продовжується, оскільки з'являються нові виклики, на які має реагувати держава. Так, результатом парламентських слухань "Сімейна політика України - цілі та завдання" (2015) стали ґрунтовні Рекомендації [Рекомендації 2016], які можна розглядати як конкретний план дій для Парламенту, Уряду та Президента України в умовах російської агресії та складної соціально-економічної ситуації.

Але ні схвалена ще 1999 році ВРУ Концепція державної сімейної політики [Концепція 1999], ні Рекомендації, ні інші документи не згадують релігію як унікальну форму інтеграції вікового досвіду утворення, збереження, відтворення родини, а церкву - як один із механізмів реалізації концепції. Говорячи про міжвідомчу взаємодію, навряд чи автори Рекомендацій мали на увазі співробітництво держави із церквою. А запропоновані кроки (напрями та заходи) для подолання кризи сім'ї, не применшуючи значення державних цільових програм із соціальної підтримки сім'ї, давно і успішно реалізуються

релігійними організаціями, які не чекають владних постанов і рішень.

Релігійні організації у своїй сімейній політиці спираються на відповідні віросповідні джерела. Релігійні основи ставлення до родини сформульовані в священних писаннях кожної з релігій, і жодна не утримує положення, що направлені проти родини, проти дітей. Поклавши священні писання в основу, релігійні організації кожна в свій спосіб сформулювали стратегії і тактики церкви в сімейній політиці. Найбільш цілісно і послідовно вони викладені в соціальних концепціях.

Як відомо, найкраще і найсистемніше церковна стратегія щодо родини представлена в концепції католицької церкви, якою скористалися й інші християни.

Відомий "Компендіум соціальної доктрини Церкви" [2008] - стислий, але повний огляд соціального вчення Церкви, де можна знайти коментарі і вказівки християнської науки щодо різних тем, завдяки якому християни мають навчитися застосовувати Боже слово в практику щоденного життя, не тільки поповнює фахову науку, за словами кардинала Любомира Гузара, а й заохочує вірних здійснювати цю науку [Компендіум 2008: 15].

Серед багатьох сучасних суспільних проблем Компендіум спеціально виділяє родину як "життєво важливу клітину суспільства". В спеціальному V розділі родина розглядається як перша природна громада, яка є важливою для людської особи і для суспільства. Основою родини вважається подружжя, підкреслюється таїнство союзу чоловіка і жінки. Родина, з погляду католиків, є надзвичайно важливим суб'єктом суспільства, оскільки базується на любові в утворенні спільноти осіб. Родина проголошується святинєю життя, де відбувається виховання членів родини.

Церква особливо наголошує на гідності і правах дітей. Родина розглядається

активним учасником суспільного життя, де панує солідарність, де люди пов'язані не тільки вузами економічного, але й духовного порядку. Для католиків очевидно, що суспільство має захищати і служити родині [Компендіум 2008: 141-167].

Соціальні концепції більш менш успішно реалізуються в соціальній роботі церков і релігійних організацій. Сім'я стала темою релігійного 2018 року в Україні. Проведено сотні форумів, конгресів, на які з'їхалися педагоги, психологи, медики, юристи, науковці, представники держави і Церков. В Україні створено багато релігійних і міжрелігійних організацій, наприклад Альянс «Україна за сім'ю», громадянський рух «Всі разом!», проект «Батьківський клуб», які постійно ініціюють обговорення актуальних тем: «Підготовка до шлюбу», «Діти», «Конфлікти», «Ролі в сім'ї», «Сімейна політика», «Практичні шляхи впливу на ситуацію». Особливо наголошується на захисті людського життя, починаючи від зачаття, допомога жінкам, багатодітним родинам. Церкви прагнуть зацікавити молодь та донести до них справжню красу і цінність сімейного життя. Однією з основних причин розлучень є невідповідність до життя в подружжі. Створення власної сім'ї - набагато складніше завдання аніж опанування спеціальності та набуття професіоналізму. Піднімається питання про сімейну складову в стратегії національної безпеки України, оскільки сьогодні українська сім'я перебуває під загрозою.

Вирішуючи складні питання, держава прагне удосконалити свою сімейну політику, яку розуміє як сукупність цілеспрямованих впливів на сформовані у суспільстві відносини з метою побудови в країні дружнього до сім'ї середовища й найбільш повного виконання сім'єю властивих їй функцій. Як правило, державні органи активно віддукуються на

різні громадські і наукові ініціативи, що спрямовані на захист родини. Так сталося і під час вересневої конференції 2018 «Релігійна свобода: актуалізація сімейних цінностей». Чи не вперше присутні на конференції представники влади з Комітету з питань культури і духовності Верховної Ради України (В.Єленський), Комітету з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту і туризму Верховної Ради України (Ю. Молоканов), з Адміністрації Президента України (Ю. Рубан), з Міністерства культури України (Ю. Рибачук), Міністерства соціальної політики (Ю. Чорній), з Міністерства юстиції України (Н. Бернацька), з Міністерства молоді і спорту (М. Ляхович), з Міністерства освіти і науки України (Л. Царик) безпосередньо побачили представників релігійних організацій, які в паралелі плідно трудяться з ними на сімейній ниві. Вони воочію побачили, яку роль в укріпленні родин сьогодні відіграють релігійні організації, які в умовах свободи совісті і віросповідання отримали незрівнянно більші з попереднім часом можливості бути включеними в українські соціальні процеси. Але усвідомили, що діяльність держави і церков в цій царині часто не узгоджена, оскільки відсутня інформація про зусилля один одного.

Висновки: З'ясовано, що держава слабо обізнана із потенціалом релігійних організацій, не враховує величезні ресурси церков в розв'язанні складних сімейних проблем. В свою чергу і релігійні організації традиційно все ще не довіряють державі, ставлячись до неї як до чужої, радикально секулярної, атеїстичної, яка колись переслідувала церкви.

На часі об'єднання зусиль і ресурсів держави та церкви у популяризації сімейних традицій і цінностей на принципах партнерства і взаємоповаги,

усвідомленого батьківства, підвищення престижу багатодітних сімей, рівного розподілу сімейних обов'язків і відповідальності між жінками і чоловіками, залучення суспільства до вирішення соціальних питань сім'ї.

Науковці часто виступають своєрідним медіатором між релігійними організаціями і державою в різних питаннях суспільного буття. В даному разі науковці актуалізували сімейні цінності, привернули увагу суспільства до стану родин в Україні, які зазнають різноманітних негативних впливів не тільки з боку економічних криз, міграції чи війни, а й з боку нав'язуванням нам чужих стереотипів щодо принципів побудови і функціонування родин. І тут взаємодія церков і держави як ніколи на часі. Церкви мають багатолітній досвід родинної політики, яка спрямована на підтримку сім'ї як інституційної системи, в рамках якої формується і розвивається людський потенціал, укріплюється держава, міцнішає суспільство.

Держава як інститут, що виконує функції головного органу управління та впорядковує взаємодію всієї системи суспільних інститутів, намагається провадити активну сімейну політику, спрямовану на мінімізацію сучасних деформацій у розвитку сім'ї, створити більш комфортні умови для виконання всіх її функцій. Але для цього головні зміни мають відбутися у нашій свідомості, щоб глобально переосмислити роль родини в житті особи. А тут роль церков і релігійних організацій не замінима.

Список літератури

1. Компендіум соціальної доктрини Церкви (2008). Київ, Кайрос, 549 с.
2. Концепція державної сімейної політики. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 46-47, ст.404. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>
3. Михайленко, О.В. (2014). Законодавче забезпечення державної сімейної політики в Україні. Теорія та історія публічного управління, №7, 18-23.
4. Рекомендації парламентських слухань на тему: "Сімейна політика України - цілі та завдання" (2016). [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-19>
5. Сім'я - XXI століття: бібліогр. покажч. (2010). Івано-Франківськ, 70 с.
6. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку (2009). Київ, ТОВ «Основа-Принт», 248 с.

References

1. Compendium of the Church's Social Doctrine (2008). Kyiv, Kairos, 549 p.
2. The Concept of State Family Policy.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>
3. Mikhailenko, O.V. (2014). Legislative support of the state family policy in Ukraine. Theory and history of public administration, No. 7, 18-23.
4. Recommendations of parliamentary hearings on the theme: "Family policy of Ukraine - goals and objectives".
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-19>
5. The Family - XXI Century: Bibliograph. pointer (2010). Ivano-Frankivsk, 70 p.
6. The Family and family relations in Ukraine: the current state and trends of development (2009). Kyiv, LLC "Basis-Print", 248 p.

УДК 316.356.2:3:4:75

Людмила Ліпін

Сім'я та сімейні цінності в умовах трансформації традиційних соціальних інститутів

Анотація: Стаття присвячена трансформації інституту сім'ї та сімейних цінностей в умовах глобалізації неоліберального типу. Метою статті є опис процесу реінституціалізації традиційної сім'ї в нетрадиційну та відповідних змін у сімейних цінностях.

Метод дослідження – порівняльний аналіз традиційного інституту сім'ї з нетрадиційним.

Уточнюється, що розуміння соціальної необхідності сім'ї як соціальної групи задля задоволення потреб суспільства у фізичному та духовному відтворенні населення є не соціологічною, а демографічною характеристикою. Обґрунтовується потреба відрізнати соціальну функцію сім'ї від демографічної. Перша полягає у відтворенні соціальної структури та соціалізації, а друга – у відтворенні населення. В статті порівняно інформацію Євростата та World Values Survey – 2017 із результатами всеукраїнських соціологічних досліджень, що проводилися з липня по серпень 2017 року Центром незалежних соціологічних досліджень «Омега», на замовлення Міністерства молоді та спорту України, «Молодь України – 2017» і «Українське покоління Z. Цінності та орієнтири» – компанією GfK Ukraine, на замовлення Центру «Нова Європа». В результаті порівняння зроблено наступні висновки: трансформація інституту сім'ї в українському суспільстві повільно відбиває загальноєвропейські тенденції. Втім, якщо для України це можна розглядати як тенден-

цію, то для європейських країн – як закономірний процес, під час якого вже відбулися істотні ментальні зміни. Відзначається, що трансформацію сімейних цінностей необхідно розглядати в контексті відповідних законодавчих ініціатив, які пов'язані з процесом реінституціалізації сімейних відносин. Підкреслюється, що традиційний інститут сім'ї ґрунтується на природно-історичних законах, у відповідності з якими вибудовується сімейна політика.

На основі аналізу причин трансформації традиційного інституту сім'ї в нетрадиційний, описаних у відомому бестселері американського соціолога і футуролога Е. Тоффлера «Шок майбутнього» («Future shock», 1970 р.) робиться спроба обґрунтування ролі державної політики в процесах деінституціалізації і реінституціалізації сім'ї. Доводиться, що головною причиною появи нетрадиційного інституту є зростання витрат держави на підтримку традиційної сім'ї. Дана обставина інтерпретується як збитки, які мають бути скорочені.

Одружена людина має підтримувати сім'ю, а неодружена – лише саму себе. Коли дозволити їй перебувати у позашлюбних, безшлюбних та неупорядкованих статевих відносинах, включаючи одностатеві, інститут сім'ї втрачає сенс, а економічні збитки через її підтримку значно зменшуються. Соціальна енергія індивідів починає витрачатися не на розв'язання соціальних проблем, що виникають на стику міжгрупових відносин, а на пошук статевого партнера та захист права на *вільний* пошук. Тут починає діяти фрейдівська сублімація як захисний механізм зняття внутрішньої енергії, що породжується в опорі до соціальної несправедливості існуючого соціального устрою, але перенаправляється на досягнення права *свободи* у виборі статевого партнера. Отже, сублімація тут перетворюється зі статевої на сексуально-право-політичну.

Визначено, що формування емансипативної системи цінностей в сучасному українському суспільстві відбувається під впливом ряду факторів глобалізаційного, державно-політичного, соціокультурного характеру. Особливу увагу автор звертає на те, що українська молодь, за даними всеукраїнських соціологічних досліджень, віддає перевагу соціально-культурній значущості сім'ї і традиційним сімейним цінностям.

Результати дослідження можуть бути використані в курсах соціологічних дисциплін і розгортанні нових напрямів соціологічних досліджень.

Прогнозні припущення щодо розвитку об'єкта дослідження – пошук оптимальних шляхів збереження традиційних сімейних цінностей та інституту сім'ї в сучасному суспільстві.

Ключові слова: сім'я; сімейні цінності; традиційний соціальний інститут; нетрадиційний соціальний інститут.

Liudmyla Lipich

Family and family values in the conditions of transformation of traditional social institutes

Summary: The article is devoted to the transformation of the institute of family and family values under the conditions of globalization of the neoliberal type. The purpose of the article is to describe the process of reinstitutionalisation of a traditional family into a nontraditional one and the relevant changes of family values.

It is pointed out, that understanding the social importance of the family as a social group, that meets the needs of society in the physical and spiritual reproduction of the population is not a sociological, but a demographic characteristic. The necessity to

distinguish the social function of the family from the demographic is substantiated. The first is to recreate the social structure and socialization, and the second - in the reproduction of the population. The article compares the information of Eurostat and World Values Survey 2017 with the results of all-Ukrainian sociological research conducted from July to August 2017 by the Center for Independent Sociological Research «Omega», commissioned by the Ministry of Youth and Sport of Ukraine, «Youth of Ukraine - 2017» and «Ukrainian Generation Z. Values and Landmarks» -by GfK Ukraine, commissioned by the New Europe Center. As a result of the comparison, the following conclusions were made: the transformation of the family institution in Ukrainian society slowly reflects pan-European tendencies. But if for Ukraine this can be considered as a trend, then for European countries - as a natural process, during which there were significant mental changes. It is noted that the transformation of family values should be considered in the context of relevant legislative initiatives that are associated with the process of re-institutionalization of family relations. It is emphasized that the traditional institute of the family is based on natural-historical laws, in accordance with which family policy is built up.

On the basis of an analysis of the reasons for the transformation of the traditional family institution into untraditional one, described in the well-known bestseller of the American sociologist and futurist E. Toffler, "The shock of the future" (Future shock, 1970), an attempt was made to justify the role of state policy in the process of deinstitutionalisation and reinstitutionalization of the family . It turns out that the main reason for the emergence of a non-traditional institute is the increase in state spending in support of the traditional family. This circumstance is interpreted as a

loss to be reduced. A married man has to support a family, not a married one, only himself. If somebody allows to stay in extra-marriage, crippling and disorderly sexual relationships, including the same-sex, the family institution loses its meaning, and the economic damage should be greatly reduced. The social energy of individuals begins to be spent not on the solving of social problems arised at the junction of intergroup relations, but in searching of a sexual partner and the protection of the right of free searching. Freudian sublimation begins to act here as a protective mechanism for the removal of internal energy, which is generated in support of the social injustice of the existing social system, but redirects to the achievement of the right to freedom in choosing a sexual partner.

Consequently, sublimation is transformed from sexual to sexual-legal-political type.

It is determined that the formation of the emancipative system of values in the modern Ukrainian society takes place under the influence of a number of factors of globalization, state-political, socio-cultural character. Particular attention is paid to the fact that the Ukrainian youth, according to all-Ukrainian sociological research, prefers the socio-cultural significance of the family and traditional family values.

The results of the study can be implemented in courses of sociological disciplines and the deployment of new areas of sociological research.

Foreseeable assumptions about the development of the research object are finding the best ways to preserve traditional family values and the family's institutes in the modern society.

Key words: family; family values; tradishional social institute; nontradishional social institute.

Постановка проблеми. Трансформація соціальних структур і відносин, зокрема сімейно-шлюбних, що відбувається під впливом глобалізації неоліберального типу, визначається переоцінкою цінностей інституційного порядку західного та пострадянського суспільств. Характер змін в традиційних соціальних інститутах, зокрема, сімейному, корелює, насамперед, з проблемами трансформації базових цінностей, культурних символів і зразків, диверсифікацією нетрадиційних цінностей і нетрадиційних форм сім'ї, шлюбу та сімейних відносин. Зміни у соціальних практиках все частіше пов'язані з розмитістю або нівелюванням національних традицій, традиційної системи сімейних цінностей тощо. Прикладами такого роду змін стають показники девальвації таких цінностей як сім'я, шлюб, батьківство, сім'я з дітьми, зв'язки між поколіннями в одній сім'ї тощо. Дані обставини актуалізують потребу у вивченні процесу трансформації сім'ї як одного із соціальних інститутів та трансформації сімейних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій визначається багатоаспектністю і особливостями, які можуть бути представлені наступним чином:

Перша особливість полягає в тому, що основна увага науковців зосереджена на вивченні змін, що відбуваються в українському суспільстві, на соціальних процесах, що визначають ці зміни в соціальних структурах і соціальних відносинах. До них відносяться роботи методологічного та загально-теоретичного характеру О. І. Вишняка, Є. І. Головахи, О. Д. Куценко, М. О. Макеєва, І. О. Мартинюка, М. А. Парашевіна, М. О. Шульги та інших.

Більшість авторів відзначає, що «у вітчизняній соціології вже є певні теоретико-методологічні напрацювання щодо харак-

теристик успадкованої структури інститутів і такої, що склалася в Україні під час запланованих та стихійних трансформацій і деформацій попереднього суспільного порядку» [Стан сингулярності 2017: 13].

Друга – дослідження аксіологічної парадигми українського суспільства в контексті трансформаційних процесів, подані в монографіях Л. О. Ази, В. П. Андрущенко, О. Г. Злобіної, В.М. Геєць, І. Е. Бекешкіної, М. П. Лукашевича, А. О. Ручки, С. І.Оксамитної, С. М.Цимбал та інших.

Третя – міждисциплінарні дослідження, в яких вивчаються найрізноманітніші аспекти: чинники, що впливають на форми сімейних відносин; структуру і рольову взаємодію в сім'ї; подружні ролі; сімейні відносини молодого подружжя; ставлення молоді до сімейного життя та батьківства; вплив трудової міграції на сім'ю, сімейні відносини та цінності тощо, тобто все те, що пов'язано з повсякденними сімейними практиками. Серед дослідників соціологи Л. Бучинська, М. Боришевський, С. Войтович, І. Дьоміна, В. Зацепін, О.Ковтун та ін., психологи та педагоги – В. Андрієнко, І.Андреєва, О. Бондарчук, Н. Будяк, А. Галичанська, Я. Гілінський, Н. Гордієнко, Т. Гурко, Т. Кравченко, В. Левицький та інші.

Четверта – це дослідження системи цінностей молоді в роботах В. Бакірова, Т. Бондар, В. Баранівського, М. Головатого, Н. Костенко, О. Мусієздова, Л. Сокурянської, О.Яременко тощо.

П'ята особливість відзначається найбільш активними та системними дослідженнями гендерної проблематики: вивчення історії гендеру, узагальнення досвіду гендерної політики західних країн, гендерний аналіз повсякденності і сімейних практик в українському соціумі, гендерна соціалізація, формування вітчизняної гендерної політики. В цілому гендерна проблематика є однією з найбільш популярних і поширених міждисциплінарних

досліджень, що безпосередньо пов'язана з сім'єю та її цінностями.

В цій царині працюють Л.Амджадін О. Балакірева, Н. Дмитрук, О. Іващенко, Н. Лаврінченко, Т. Медіна, С. Оксамитна та інші.

Аналіз соціологічної літератури надав змогу зробити висновок, що проблема сім'ї та сімейних цінностей в умовах трансформації традиційних соціальних інститутів знаходиться в процесі становлення комплексних досліджень, що актуалізує потребу подальшого наукового напрацювання.

Мета роботи – опис процесу реінституціоналізації традиційної сім'ї на нетрадиційну та відповідних змін у сімейних цінностях.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання наступних завдань:

- уточнити поняття: сім'я, традиційний соціальний інститут, нетрадиційний соціальний інститут, цінності, сімейні цінності;
- порівняти трансформаційні процеси в інститутах західної та української сім'ї;
- виявити взаємозв'язок системи сімейних цінностей з політичними реаліями сьогодення;
- проаналізувати дані всеукраїнських соціологічних досліджень щодо сприйняття та відтворення/відхилення молоддю сімейних цінностей та інституту сім'ї.

Наукова новизна полягає в наступному:

1. Автором порушено питання щодо існуючої суперечності в поглядах на сім'ю в соціологічній літературі: з одного боку, спостерігається неправомірне редукування соціальних функцій сім'ї до демографічних (зокрема, до репродуктивної функції), а з другого, – замовчування того факту, що

так звана нетрадиційна сім'я взагалі втрачає демографічні функції й, у першу чергу, репродуктивну. Так, задоволення потреб суспільства у фізичному та духовному відтворенні населення є не соціальною, а демографічною функцією. Головна ж соціальна функція полягає у відтворенні соціальної структури суспільства та соціалізації.

2. Порівняно процеси трансформації, що відбуваються в традиційних інститутах сім'ї в західному і українському суспільствах. Ці процеси вперше оцінюються як процеси, яким притаманні загальні тенденції. Стверджується положення про те, що гендерна рівність не є питанням про соціальну рівність між жінками та чоловіками, а лише питанням про право вибору (соціальної) статі, тобто про гендери.

3. Виявлено взаємозв'язок сім'ї та системи сімейних цінностей з політикою держави. Проаналізовано причини трансформації традиційного інституту сім'ї в нетрадиційний за книгою Е.Тоффлера «Шок майбутнього» («Futureshock», 1970 р.)

4. Введено інформацію Євростата та World Values Survey – 2017 і результати всеукраїнських соціологічних досліджень: «Молодь України – 2017» і «Українське покоління Z. Цінності та орієнтири». Вперше порівняно результати всеукраїнських соціологічних досліджень за 2017 р. з інформацією Євростату та World Values Survey в аспекті ставлення до традиційного і нетрадиційного інститутів, традиційних і нетрадиційних сімейних цінностей. Виявлено, що на відміну від західного суспільства, в якому реінституціалізація нетрадиційного інституту сім'ї та нетрадиційних сімейних цінностей набула закономірного процесу і відзначається змінами в суспільній свідомості, в українському суспільстві, деінституціалізація традиційного інституту сім'ї і реінституціалізація нетрадиційного інституту сім'ї має

подвійний характер: повільно відбиває загальноєвропейські тенденції, які не знаходять широкої підтримки в суспільній думці, зокрема молоді; вищі диспозиції в системі цінностей української молоді посідають традиційні сімейні цінності і традиційний інститут сім'ї як цінність.

Виклад основного матеріалу. В інституційній структурі суспільства одним із найдавніших її інститутів є сім'я. Водночас сім'я є соціальною групою, що має історично означену організацію, члени якої пов'язані шлюбними або родинними стосунками, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю, соціальна необхідність в якій обумовлена потребою суспільства у фізичному та духовному відтворенні населення [Соціологія 2010: 224]. Однак, таке визначення сім'ї є скоріше демографічним, аніж соціологічним, і тому потребує уточнення. Крім того, в ньому поєднано групові та інституціональні ознаки сім'ї.

Сім'я як соціальний інститут складається на основі статевих відносин з приводу продовження роду, а з виникненням держави формується ще й інститут шлюбу та шлюбних відносин.

Саме держава як соціальний інститут перебрала на себе одну з функцій сім'ї по відтворенню населення, але не як простої множини її членів, а чітко вибудованої соціальної ієрархії та відповідної соціалізації нових її членів.

Отже, розмови про те, що сім'я виконує функції з відтворення населення, господарсько-економічну, виховну, рекреаційну та соціального контролю, є неповними, бо усі вони тепер пов'язані ще й з функцією відтворення соціальних нерівностей, тобто наявної соціально-групової структури суспільства.

Можливі відхилення у виконанні даної функції, що мають місце при переході з одного класу до іншого, а той при декласу-

ванні, описуються теорією соціальної мобільності, основу якої заклав російсько-американський соціолог П. Сорокін [Сорокін 1992: 302-373], не впливають на її стабільність.

Загальновідомо, що саме інститут сім'ї забезпечує відносну стабільність сімейних зв'язків, родинних відносин та форм діяльності в межах досить суворої внутрішньої та зовнішньої соціальної організації. Таке відбувається на основі системи наявних правових, морально-етичних норм, цінностей та ідеалів, зразків діяльності та поведінки, які мають нормативний характер і врегульовують сімейно-родинні відносини, що і є предметом державної сімейної політики.

Так, в «Сімейному Кодексі України» наголошується, що сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства [Сімейний кодекс 2002: 3]. Регулювання сімейних відносин здійснюється Кодексом з метою: зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб; утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї; побудови сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки; забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку [Сімейний кодекс 2002: 22-23]. Таким чином, статті Кодексу свідчать про те, що на законодавчому рівні зусилля української держави щодо сім'ї спрямовані на укріплення традиційних сімейних цінностей, що і знаходить свою підтримку в соціумі.

Як складний поліфункціональний інститут – сім'я завжди забезпечувала успадку-

вання культури, традицій, цінностей, їх завоювання, первинну соціалізацію індивідів, впливала на регулювання і координацію та інші види впорядкування суспільних відносин. Сучасна сім'я та сімейні цінності є продуктом тривалого історичного розвитку. Цінність – це «шановані багатьма людьми матеріальні предмети, інститути і т.д., а також відносини, що поділяються і схвалюються ними, думки, переконання, ідеї відносно соціальної значущості, бажаності і правомірності існування речей або соціальних явищ» [Николаенко 2011: 509] визначають базову основу інституту сім'ї і обумовлюються притаманними кожному конкретно-історичному типу суспільства загальними соціальними умовами: соціально-економічними, соціально-політичними, соціально-культурними та ідеологічними, розподілом населення за демографічними, соціально-класовими, професійними, освітніми та соціально-груповими ознаками. «Сім'я організовує формування усталених звичок, стабільну технологію соціальної поведінки, що є специфічним розгортанням принципу «контрольованої свободи» або «організованої спонтанності» [Гавриленко 2000: 25]. Отже, цінності «відіграють в людському житті вкрай важливу роль, а їх зміни так чи інакше впливають на перебіг життя і, в тому числі, на стан сім'ї» [Митрикас 2004: 65].

Складність у тому, що в ході соціалізації індивіда, а саме від того, у якій спосіб вона проходить, відбувається прийняття або відхилення цінностей, що йому пропонує сім'я та суспільство: або суспільство через сім'ю, або сім'я, в своєму намаганні змінити домінуючі в суспільстві цінності.

Втім, процес соціалізації в стратифікованому суспільстві суттєвим чином визначається статусом сім'ї в системі нерівностей. Наприклад, в сім'ях буржуа «особисті якості виховані в сім'ї і найближчому суспільному оточенні (елітарна мова, естети-

чний смак, здатність до теоретичної концептуалізації дійсності і практичної маніпуляції поведінкою інших, до розкішного споживання, престижних захоплень, амбіційних домагань та ін.) трансформуються в успішність, компетенцію, знання. Прямо протилежними є умови соціалізації трудящих. Їх сімейне виховання не готує дитину до успішного використання потенційних можливостей. Сім'я трудящих не розробляє амбіційного проекту щодо майбутнього своїх дітей і тому не готує їх до засвоєння компетенції та знань. Скоріше навпаки: сім'я прищеплює їм відчуття можливої поразки і неспіху. Сім'я середніх класів деякі набутки стихійної соціалізації доповнює дисципліною, працездатністю, посидючістю, слухняністю, продуктивним конформізмом [Гавриленко 2000: 25-26]. Сукупність цінностей, норм, установок у сфері сімейного життя, тобто, сімейні цінності – це значимі на даний історичний час звичаї і традиції, які передаються та інтеріоризуються з покоління в покоління. Вони виступають як критерії оцінювання, що дають змогу визначити нормативні, припустимі або злочинні, антисоціальні аспекти поведінки [Соціологічна енциклопедія 2008: 438], що перетворює їх в загальнообов'язкові в суспільстві в цілому або принаймні в межах окремої групи. Сімейні цінності задовольняють соціальні потреби, головна з яких – збереження самої спільноти, за допомогою якої задовольняються усі інші соціальні потреби.

Отже, сім'я займає ключову позицію у практичному розв'язанні соціально-економічних і духовно-моральних питань життєдіяльності соціуму. Разом з тим, сім'я зазнає на собі впливу усіх суспільних диспропорцій та суперечностей, що відбиваються на її соціальному стані. Сімейна політика за таких умов – один з важливіших чинників укріплення або радикальної трансформації як інституту сім'ї,

так і сімейних цінностей, а сама політика – похідна від домінуючої форми власності на засоби виробництва та відповідної соціально-групової структури суспільства.

Зрозуміло, що питання сім'ї, сімейних цінностей торкаються всіх без виключення людей, тому і визначаються найбільш стійким інтересом до них.

«У розвинених країнах Заходу з середини 1960-х рр., а в інших країнах Європи з кінця 1980-х – початку 1990-х рр., все ясніше стали виявлятися такі ознаки трансформації сім'ї, як зменшення чисельності шлюбів, їх «старіння», збільшення числа незареєстрованих шлюбів, падіння народжуваності і її «старіння» (народження первістків відкладається на більш пізній вік), переважання малодітних сімей, збільшення числа позашлюбних дітей і поширення добровільної бездітності.

Чи випадкове усе це? Чи воно дійсно пов'язане з так званим зростанням у суспільстві тенденцій до індивідуалізму і раціоналізму?» І чи самі індивідуалізм і раціоналізм не є похідними від чогось іншого? І чому «вчені почали говорити про другий демографічний перехід (Second Demographic Transition)»? «...В середині 1980-х рр. про нього першими заговорили Дірк ван де Каа (Dirk J. van de Kaa) і Рон Лестіг (Ron Lesthaeghe), а дещо пізніше Каа стисло сформулював перелік характерних змін в стані сім'ї: перехід від «золотого століття» шлюбу до кохабітаційного союзу; від пари «дитина-король з батьками» до «пари королів з дитиною»; від контрацепції, з метою запобігання, до контрацепції як самовираження; від одно-рідного господарства до плюралістичних типів сім'ї і домашнього господарства [Митрикас 2004: 65-73], [Mitrikas 2004: 65 - 73].

Наприклад, зазначені ознаки трансформації інституту сім'ї знаходять

своє відображення в інформації Євростата [Eurostat]. Так, за даними 2017 року:

- нині в Європі укладається близько 2 млн шлюбів на рік (в 2014 – 2,1 млн, а в 1964 для порівняння – 3,4 млн). Якщо врахувати зростаючий рівень населення то індекс шлюбів скоротився практично вдвічі (з 7,9% до 4,2%);
- зростає рівень людей, хто відмовляється укласти шлюб до 30 років. В 2015 році середній вік першого шлюбу сягнув 30 років у всіх європейських країнах, за винятком двох (Литви і Польщі, де він 29 років), притому для чоловіків цей показник сягає 34-36 років;
- майже $\frac{3}{4}$ всіх сімейних пар (71,2%) одружені. Хоча шлюб і втратив перевагу, він лишається поширеною інституцією;
- майже 1 млн. розлучень фіксується на рік (у 2015 р. укладено 2,2 млн. шлюбів і 946 тис. розлучень – за останні 50 років індекс розлучень зріс у 2,5 рази). Найменший рівень розлучень в ЄС, як правило, фіксується в тих державах-членах, де є вищим рівень релігійності (католицької чи православної) і зберігається вплив традиційних сімейних цінностей – Хорватія, Італія, Греція, Словенія;
- відносно високий рівень неповних сімей – одиноких матерів чи батьків, що виховують дітей – приблизно це 1/6 всіх сімей в ЄС;
- кількість країн ЄС, що визнали одностатеві шлюби зросла до 13 (Бельгія, Данія, Німеччина, Ірландія, Іспанія, Франція, Люксембург, Мальта, Португалія, Нідерланди, Швеція, Велика Британія...), з 2019 р. вони стануть легальними в Австрії. Греція,

Кіпр та Італія легалізували цивільні союзи між одностатевими парами. Стійко пручається тільки Східна Європа.

Наскільки можливою була б трансформація інституту сім'ї без трансформації його традиційних сімейних цінностей? Питання риторичне. А отже, трансформація самого інституту тільки і може відбуватися, якщо розпочнеться процес інституціоналізації нетрадиційних сімейних цінностей. Таким чином, зміни в стані сім'ї, що визначили тенденції трансформації сім'ї та сімейних цінностей, про що йшлося вище, в Європі – 2017 виглядають наступним чином:

- збільшення середнього віку першого одруження (укладання шлюбу). За даними Європейської економічної комісії ООН за останні 20 років середній вік вступу у перший шлюб у Західній і Центральній Європі збільшився на 5 років – 28 років для жінок і після 30 років для чоловіків. У Східній Європі шлюбний вік зростає повільно і в середньому не перевищує 22-23 років для жінок і 25-26 для чоловіків. В Україні й Росії жінки прагнуть вийти заміж до 23-24, в Естонії – середній вік 26. Вступ у шлюб після закінчення освіти, матеріального доходу, працевлаштування;
- скорочення частки шлюбних союзів
- нові форми шлюбних союзів: цивільне партнерство, однобатьківська сім'я, рекомпонована сім'я, гомосексуальна сім'я. Цивільний шлюб охоплює 8% пар. Як наслідок, значна частка дітей народжується поза шлюбом і поза нормальним батьківством;

- послаблення традиційних сімейних цінностей в усіх європейських країнах, попри їх різну історію чи економічне становище;
- істотні ментальні зміни: цивільне партнерство не сприймається як аморальне, нецерковний шлюб не сприймається як блуд, розлучення не сприймається як тавро, навпаки, є прийнятним способом вирішення подружніх конфліктів.

Щодо нецерковного шлюбу треба зазначити, що в світських країнах він давно не тлумачиться як блуд, бо держава взяла на себе функцію укладання шлюбу [World Values].

Так от, коли б взірцем для політики та політиків була сім'я, що складається природно-історично, то треба було б вже бити в набат, але в набат б'ють з іншого приводу: «Чому Східна Європа та не лише вона, пручається? І якою має стати міжнародна політика за таких умов?»

Перераховане вище досить показове у тому плані, що сімейна політика держави спроможна впливати і впливає на вектор ціннісних орієнтацій в суспільстві навіть на рівні сімейних відносин. Для соціологів тут важливе одне питання: «Що або які соціальні фактори спричиняють вибір вектору в сімейній політиці і чому саме вони?» відповідь на нього треба шукати в соціальній структурі суспільства.

Отже, за всіма тенденціями, що відбуваються в цій сфері треба шукати:

- ті моменти в державній сімейній політиці, що визначають вектор змін;
- соціальних суб'єктів, зацікавлених саме в таких змінах;
- фактори, що визначають їх зацікавленість;
- наслідки, які очікує суспільство, з огляду на історичну перспективу його розвитку тощо.

Звернення до такого аналізу динаміки трансформації інституту сім'ї та сімейних цінностей дозволяє отримати достовірне, об'єктивне знання.

Відзначимо, що в останні десятиліття у сімейній політиці багатьох західних держав першочергове місце займає так звана гендерна політика, що й *освячує* авторитетом держави зазначені зміни, які *масою* сприймаються з одного боку як модерні й невимушені, а з іншого – незвичні й неприйнятні.

В Україні бачимо спроби організації і проведення так званих маршів рівності, що не знаходять підтримки населення як неприйнятні, незважаючи на пропагандистську складову, якою вони супроводжуються.

Показовими щодо дотримання традиційних сімейних цінностей і інституту сім'ї є результати загальноукраїнських соціологічних досліджень життєвих пріоритетів та ціннісних уподобань сучасної української молоді, зокрема сприйняття та відтворення або відхилення нею сімейних цінностей. Вони показують, що високе місце у ціннісних орієнтирах молоді займає саме традиційна сім'я та традиційні сімейні цінності. Для 74% чоловіків, і 83% жінок шлюб є важливим і дуже важливим, однак ще важливішою є наявність дітей: для 81% чоловіків і 88% жінок. Значимо, що в осіб вікової групи 21-24 роки і 25-29 років прагнення бути багатим та мати успішну кар'єру поступається бажанню мати дітей [Українське покоління].

Основними пріоритетами в житті для більшості молоді є сімейне щастя (64 %) та здоров'я (54 %). Кар'єра (39,3%), свобода та незалежність (29,1%), а також багатство (28,1 %) – посідають друге та третє місця в переліку найбільших бажаних досягнень в житті сучасної молоді [Молодь України 2017: 6-8].

Серед опитаних в офіційно зареєстрованому шлюбі перебуває 36,7 % молодих осіб, не реєстрували свої відносини 8,6 %; зі збільшенням віку респондентів збільшується частка молоді, яка перебуває у зареєстрованому шлюбі, та зменшується відсоток молодих людей, які взагалі не одружені/незаміжні. Серед міської молоді частка тих, хто живуть разом без реєстрації шлюбу, – 11,9 %, 7,7% – серед сільської молоді; • лише 10,6 % опитаної молоді країни живе у незареєстрованому шлюбі, до такої форми співжиття позитивно ставиться 28,5 % опитаних молодих людей; водночас, майже половина опитаних молодих людей (51,1 %) до незареєстрованих шлюбів налаштовано нейтрально [Молодь України 2017: 54-59].

Українська молодь віддає перевагу офіційному оформленню відносин, а шлюби після 30 років, особливо для жінок, сприймають як аномалію. Найоптимальнішим віком для одруження і народження дітей вважають 25 років. Абсолютна більшість (86%) бачить своє майбутнє «у шлюбі з дітьми».

У цивільному шлюбі живуть не більше 7% молоді, при цьому відверто віддають перевагу такому шлюбу над офіційним тільки 2% опитаних. Хоча значна кількість молодих людей позитивно ставиться до цивільних шлюбів (спільне проживання без реєстрації відносин), для більшості це є своєрідним випробувальним етапом перед офіційним укладенням шлюбу, аніж цілпо

Найважливішими у виборі чоловіка/дружини, на думку молоді, є спільність інтересів (84%) та особистість (79%). Такий підхід загалом підтримують представники всіх вікових груп, як чоловіки, так і жінки.

Українська молодь майже однастайна в тому, як вона бачить своє сімейне майбутнє – 86% респондентів обрали опцію «у шлюбі з дітьми». При цьому важливі обидва компоненти: і офіційний шлюб, і діти.

Опції «у шлюбі, але без дітей», «у цивільному шлюбі з/без дітей» мають мізерну підтримку в 3%. На тлі решти України виділяється Київ, адже тут 6% готові до шлюбу без дітей. У столиці зафіксовано найвищий відсоток тих, кому було важко відповісти на це питання – однозначні щодо свого сімейного майбутнього (90% проти 82% у чоловіків). 14% (на решті території цей показник не перевищував 6%). Найбільше значення сучасна українська молодь надає таким нематеріальним цінностям, як бути вірним партнеру/партнерці та друзям, а також зберігати незалежність. Для майже 90% опитаних ці речі є важливими та дуже важливими [Українське покоління].

Порівняння результатів досліджень свідчить, що трансформація інституту сім'ї в українському суспільстві поступово починає відбивати загальноєвропейські тенденції. Але якщо для України це можна розглядати як тенденції, то для європейських країн, враховуючи часову тривалість – як вже закономірний процес, під час якого відбулися навіть істотні ментальні зміни (останні в суспільній думці населення України ще визначаються своєю латентністю: так, тільки 59,3 % молоді негативно ставиться до одностатевих шлюбів [Молодь України 2017: 68-69].

Однак процес трансформації сімейних цінностей лише здається закономірним. За ним стоїть не природно-історичний закон, а відповідна законодавча ініціатива, що призводить до чітко розрахованого процесу реінституціоналізації сімейних відносин. Тут треба було б проаналізувати зміни в сімейному законодавстві Європейських країн, де вже легалізована сімейна політика, що спрямована на інституціоналізацію нетрадиційних цінностей і відзначити ще один суттєвий момент: в час, коли західні і тоді ще радянські країни мали протилежні політико-еко-

номічні системи, але їх інститути сім'ї та сімейні цінності переважно ґрунтувалися на природно-історичних законах, а отже, в суспільствах цих країн, явища, що характеризуються в наведених вище тенденціях, визнавалися девіантними, або нетрадиційними і неприйнятними до визнання їх в якості сімейних цінностей.

У 1970 році в світ вийшла книга американського соціолога і футуролога Елвіна Тоффлера «Шок майбутнього» (Future shock, 1970 р.) [Тоффлер 2002: 557], що одразу стала бестселером. У передмові до книги автор написав: «Ця книга про те, що відбувається з людьми, коли на них обрушуються зміни. Вона про те, як ми адаптуємося – або не адаптуємося – до майбутнього» [Тоффлер 2002: 15]. Розмірковуючи над майбутнім сім'ї, він зазначає, що сім'я може і не зникнути, і не увійти в новий золотий вік. Найімовірніше, що вона розіб'ється вщент, але лише для того, щоб потім прийняти новий і дивний вигляд. [Тоффлер 2002: 264], а тому розділ так і називається «Зламана сім'я».

До такого роду «нового і дивного вигляду» в надіндустріальному суспільстві члени «поступово примушуються до експериментів з новими формами сім'ї, а то й поза сімейного способу життя. Можливо, підприємливі малі групи будуть випробувати якісь екзотичні сімейні відносини, а дітонародження буде відірване від його біологічної основи» [Тоффлер 2002: 265]. Автор пише, що найбільш екзотичним тут може стати професійне батьківство, що чудово узгоджується з нездоланим рухом суспільства до спеціалізації. Робітник як психо-генотип, прибиральниця як психо-генотип тощо. Соціальна структура як структура соціальних нерівностей має зберігатися, а при змінах у професійній структурі виробництва можна буде виробляти і відповідні психо-генотипи. На зміну су-

часній соціалізації прийде генетика, психологія та медицина [Тоффлер 2002: 264]. Але Тоффлер, фіксуючи факт змін у сімейних відносинах, не викриває їх причини, він лише фіксує і описує *зміни*. Нам же здається, що сім'я почала розглядатися як те, що приносить значні збитки в капіталістичній економічній діяльності. Одружена людина має підтримувати сім'ю, а неодружена – лише саму себе. Коли дозволити їй перебувати у позашлюбних, а то й безшлюбних відносинах, у невпорядкованих статевих відносинах, включаючи одностатеві, інститут сім'ї втрачає сенс, а економічні витрати на її підтримку зменшуються. Соціальна енергія індивідів починає витрачатися не на розв'язання соціальних проблем, що виникають на стику міжгрупових відносин, а на пошук статевого партнера та захист права на *вільний* пошук. Тут починає діяти фрейдівська сублімація як захисний механізм: зняття внутрішньої енергії, що породжується в опорі до соціальної несправедливості існуючого соціального устрою, але перенаправляється на досягнення права *свободи* у виборі статевого партнера та статевих практик. Можна сказати так, що сублімація тут перетворюється в сублімацію статевого до складного сексуально-право-політичного.

Однак, не лише материнство, а й саме поняття батьківського статусу поступово досить радикально переглядається, тим більше, що набирає обертів ще одна тенденція, – ствердження ідеї про те, що функція народження дитини позбавляє жінку права на гендерну рівність, але на рівність не з чоловіком, бо й чоловік – тепер лише один з гендерів, яких вже нараховується майже шістьдесят: андрогін, бігендер, інтерсексуал, гендерквір транссексуал тощо. І всі вони рівні як саме гендери. Коли так, то проблема соціальної рівності ніби-то йде в

небуття, а разом з нею йде в небуття і проблема соціальної справедливості.

Виходить так, що постановка питання соціальної рівності неправомірна, бо утопічна, а постановка питання про гендерну рівність – нагальна потреба дня. Насправді ж питання про гендерну рівність не є питанням про соціальну рівність між жінками та чоловіками, та про вікове пригноблення жінок. Таке питання поставлене давно і багато в чому вже було роз'язане. Це питання про право вибору (соціальної) статі, тобто про вище зазначені гендери і, наприклад, про роль так званого фемінізму у впровадженні гендерної політики. Фемінізм постав на жіночому питанні, але давно вийшов за його межі у велику політику зміни людського генотипу.

«У міру того як гомосексуалізм стає соціально більш прийнятним» [Тофлер 2002: 273], він створює неабиякі можливості для маніпуляцій статевими стосунками та надання їм політико-правового забарвлення.

Швидкість, з якою гомосексуальні відносини нині стають в індустріальних країнах респектабельними, ясно вказує, що процес розгортається, що він контрольований і що в його розгортанні не остання роль належить науці.

«Бездітні шлюби, професійне батьківство, пенсіонери, які виховують дітей, корпоративні сім'ї, комуни, гомосексуальні сімейні союзи, полігамія – все це, однак, мала частина сімейних форм і відносин» [Тофлер 2002: 273], які науковці відносять до категорії новаторських дій меншин, тобто до категорії експериментування. Не без стихійного експериментування, але експериментування над статевими відносинами процес не стихійний, а керований, і від волі *більшості* тут мало що залежить, бо її інтерпретують не інакше як статистичну більшість, а не як носія соціальної волі.

Враховуючи, що Тофлер посилається на вже започаткові на час написання книги нововведення в сімейні практики американського і європейських суспільств, висновком може слугувати думка про те, що «правильним» слід вважати сімейну політику, орієнтовану «на зміну всього ладу сучасної цивілізації, по суті антисімейною, ворожою сім'ї, несприйнятливою до її проблем і хвороб» [Антонов 1996: 246].

Українські соціологи ретельно відслідковують вище описані зміни, правда, переважно не наголошуючи на їх штучному характері. Вони фактично фіксують, що нас ще не торкнулося західне повітря в сімейній політиці і тому у нас спостерігаються дещо інші результати.

Проте, формування емансипативної системи цінностей [Ціннісна складова 2014: 122] в сучасному суспільстві, зокрема в українському, що відбувається під впливом ряду факторів глобалізаційного, державно-політичного, соціокультурного характеру спрямоване на трансформацію інституту сім'ї та сімейних цінностей, в якому Україна допоки обирає поступовість та розважливість. Вона віддає перевагу соціально-культурній значущості сім'ї і допоки не надає економічній стороні справи переважного значення.

Коли говорять, що в «Україні існують дві системи цінностей, які умовно можна назвати «радянсько-ностальгійною» та «демократично-неотрадиціоналістською», що жодна з них не є легітимною на соціальному рівні і наразі не може виступати основою суспільного консенсусу» [Модернаційні процеси 2014: 124], то слід відзначити, що протиставлення двох систем цінностей, може означати тільки латентну вимогу поглиблення вище зазначеної гендерної політики, трансформування української сім'ї та національних сімейних цінностей у відповідності до західних стандартів.

Соціологи зазначають, що соціальний час є продуктом наших власних соціально

орієнтованих дій, включаючи і політико-правові, що можуть бути спрямовані або на збереження традиційної сім'ї як нашого культурно-історичного надбання або відмовитися від традиції і національної культури.

Як висновок можна зазначити, що:

- трансформація інституту сім'ї та сімейних цінностей насправді є процесом їх реінституціоналізації, перетворення в нетрадиційні і керовані ззовні;
- сімейна політика в світі набула вигляду двох взаємовиключних векторів: перший реалізується в західних країнах і спрямований фактично на деінституціоналізацію сім'ї, а другий – на державну підтримку традиційної сім'ї та природно-історичні її зміни;
- так звана гендерна політика фактично вийшла за межі політичної, економічної та соціально-культурної проблематики; вона не задовольняється штучним створенням рухів на її підтримку та пропаганди і почала впроваджуватися за допомогою освіти і науки: медицини, педагогіки, психології, соціології, а найголовніше, поступово переходить на рівень генетики, що вимущує задуматися над її практичними наслідками для людства взагалі.

З огляду на сказане, треба ще раз звернути увагу на слова Тоффлера, що люди «примушуються до експериментів з новими формами сім'ї», як і трансформації статі, до речі, будучи абсолютно впевненими, що діють у згоді з власною волею.

Список літератури

1. Антонов, А. И. & Медков, В. М. (1996: 304). Социология семьи. Москва: Издательский дом международного университета в Москве.
2. World Values Survey – 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>
3. Eurostat [Електронний ресурс]. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/overview>
4. Гавриленко, І. М. (2000: 464). Соціологія. Кн. 2. Соціальна динаміка : навчальний посібник. К. : ВЦ «Київський університет».
5. Митрикас, А. А. (2004: 65 – 73, № 5). Семья как ценность: состояние и перспективы ценностного выбора в странах Европы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/data/382/176/1217/008.MITRIKAS.pdf>
6. Модерні процеси та трансформація цінностей (Матеріали засідання круглого столу «Ціннісні аспекти модернізаційних процесів сучасного соціуму») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.hse.ru/data/2013/12/16/1338412111/%D0%A1%D0%BE%D1%86%>
7. Молодь України – 2017. Результати соціологічного дослідження (2017: 72). Тернопіль : ТОВ «Терно-граф».
8. Николаенко В, Л. (2011: 577). Социология культуры: краткий словарь. / [науч.ред. Туленков Н. В.].– К. : ИПК ГСЗУ.
9. Сімейний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 21-22, ст.135) (Із змінами, внесеними згідно із Законом N 407-IV (407-15) від 26.12.2002, ВВР, 2003, N 7, ст.70) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/ed20030101>
10. Сорокин, П, А. Социальная стратификация и мобильность (1992: 302 – 373).
11. Соціологічна енциклопедія (2008: 456). [укл. Городяненко, В. Г.]. К. : «Академвидав».
12. Соціологія : підручник (2010: 224) [ред. Требін М. П.]. Х. : Право.
13. Стан сингулярності: соціальні структури, ситуації, повсякденні практики (2017: 180) [ред. Макеєв, С., Оксамитна, С.]. К. : НаУКМА.
14. Тоффлер Э. Шок будущего (2002: 557). М. : ООО «Издательство АСТ», [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

- http://yanko.lib.ru/books/cultur/toffler-future_shock-ru-l.pdf
15. Українське покоління Z. Цінності та орієнтири. Результати загальнонаціонального опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://zaxid.net/resources/newsfiles/319940_Ukr_Generation_ukr_inet-1.pdf
 16. Ціннісна складова модернізаційних процесів у сучасному соціумі України : кол. Монографія (2014: 340) [ред. Балакірева, О.М.] ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». ISBN 978-966-02-7425-9
 - 22).
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/ed20030101>.
 12. Sorokin, P. A. Social stratification and mobility (1992) Moskva.: Politizdat Publ, pp. 302 – 373.
 13. Sociological Encyclopedia (2008: 456) Gorodnyanenko, V.G. (Ed.). K. : Academic Edition.
 14. Sociology: a textbook (2010: 224). Trebin , M. P. (Ed.). Kharkov : Pravo Publ.
 15. The state of singularity: social structures, situations, everyday practices (2017: 180) Makeyev (Ed.). Kiev.: NaUKMA
 16. Toffler E. Future shock (2002: 557) Moskva: ACT Publ 557 p. Retrieved from
http://yanko.lib.ru/books/cultur/toffler-future_shock-ru-l.pdf
 17. Ukrainian generation Z. Values and landmarks Retrieved from
https://zaxid.net/resources/newsfiles/319940_Ukr_Generation_ukr_inet-1.pdf
 18. Valuable component of modernization processes in modern society of Ukraine: count. monogr (2014: 340). Balakireva, O.M (Ed.). Kiev: National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Economics. and predicting.
- ## References
1. Antonov, A.I. & Medkov, V.M. (1996: 304). Family Sociology. Moscow: Publishing House of the International University in Moscow.
 2. World Values Survey – 2017.
<http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>
 3. Gavrilenko, I. M.. (2000: 464) Sociology. Book 2. Social dynamics: textbook. K. : Kiev University Center.
 4. Eurostat <https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/overview>
 5. Mitrikas, A. A. (2004: 65 -73) Family as value: state and prospects of value choice in European countries Retrieved from
 6. <http://ecsocman.hse.ru/data/382/176/1217/008.MITRIKAS.pdf>
 7. Modern processes of transformation of values (Materials for the round table «Cognitive aspects and modern processes of the social society») [Electronic resource]. - Access mode: <https://www.hse.ru/data/2013/12/16/1338412111/%D0%A1%D0%BE%D1%86%.pdf>
 8. Valuable aspects of modernization processes of modern society Retrieved from <https://www.hse.ru/data/2013/12/16/1338412111/%D0%A1%D0%BE%D1%86%.pdf>
 9. Youth of Ukraine – 2017. Results of sociological research (2017: 72). Ternopil: Ltd Terno-graf.
 10. Nikolaenko, V. L. (2011: 577). Sociology of culture: a brief dictionary / [ed. Tulenkov, N.V.]. K.: IPK GSZU.
 11. Family Code of Ukraine (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR) (2002: 21-

УДК 2-53/56+[2-45 : 17.022.1]

Валентина Бодак

Релігійна обрядовість і сімейні цінності: єдність минулого і сьогодення

Анотація: Стаття присвячена проблемі релігійної обрядовості як чинника і фактора життя сім'ї в її минулому і сьогоденні. Метою статті є обґрунтування релігійної обрядовості як цінності в життєдіяльності сім'ї, визначення її ролі крізь призму свободи совісті і віросповідань, відображення соціокультурних трансформацій взаємозв'язку релігійної обрядовості та цінностей сім'ї в єдності традиції і сучасності. Використання історичного методу в роботі дозволило визначити культурно-історичні, цивілізаційні обставини, які обумовлюють зміст і структуру релігійної обрядовості у взаємозв'язку із розвитком сім'ї та сімейними цінностями в єдності традиції і новацій. Наукова новизна роботи полягає у визначенні та обґрунтуванні беззаперечної цінності емоційно-естетичної атмосфери сім'ї та екзистенційної комунікації, яка досягається між членами сімейної спільноти в процесі та під впливом релігійного обрядодійства.

Релігійно-обрядове спілкування як в межах сім'ї, так і поза нею є процесом обміну певними почуттями й знаннями її членів. Це можливе лише за умови, якщо між членами сім'ї (у системі: батьки – діти – онуки), які здійснюють таке спілкування, встановлюються не просто взаємопорозуміння, а й єдність думки щодо віроповчального та емоційного змісту того чи іншого обрядового дійства, коли збігаються переконання комунікаторів щодо результатів цієї духовної діяльності як цінностей (ідеї, думки, ідеали, почуття, настрої тощо). Відображаючи

такі цінності за допомогою символічних засобів, що впливають на емоційно-чуттєву сферу як дорослих, так і молодших членів сім'ї, обряди стимулюють появу і розвиток почуттів, переживань і настроїв, які відповідають цим цінностям. У комунікативному спілкуванні під час різноманітних обрядових дій (щоденна спільна молитва, читання молитовних текстів, поховально-поминальні обряди, хрещення, вінчання, освячення житла тощо) члени сім'ї вступають у специфічний різновид відносин між собою. Процеси їх спілкування і відносини реалізуються при цьому через такі соціально-психологічні механізми, як навіювання, переконання, наслідування і стереотипізація. Спільність значимих для членів сім'ї у спілкуванні переживань значною мірою сприяє їх духовному єднанню і зближенню, налагодженню та зміцненню внутрішніх, так і зовнішніх стосунків (в межах сім'ї і поза нею). Сім'я як соціальна та водночас обрядова спільнота живе за законами групової психології, котрій притаманне зміцнення настрою в почуттях «Ми». Саме під впливом спільно виконаного обрядодійства відбувається формування та об'єктивація релігійної свідомості в діяльності сім'ї та її членів – як зв'язок свободи та обов'язку, цілісного та часткового, загального та окремішнього.

Родина та сімейна релігійна обрядовість залишається однією із найважливіших цінностей в житті людини та спільноти. Звернення до сімейних традицій релігійної культури дозволяє віднайти духовні засади для подальшого розвитку суспільства у сучасну постіндустріальну епоху. Перспективою подальших досліджень є обґрунтування з точки зору релігії традиційних сімейних цінностей та їх соціокультурних трансформацій у сьогоденні.

Ключові слова: релігійна обрядовість, свобода, сім'я, спільнота, традиція, цінності.

Valentyna Bodak

Religious ritualism and family values: the unity of the past and present

Summary: The article is devoted to the problem of religious ritualism as a constituent and factor of family life in its past and present. The purpose of the article are the substantiation of religious rituals as values in the life of the family, the definition of its role through the prism of freedom of conscience and beliefs, the reflection of socio-cultural transformations of the relationship of religious rituals and family values in the unity of tradition and modernity. The use of the historical method in the work allowed us to determine the cultural-historical, civilizational circumstances that determine the content and structure of religious rituals in conjunction with the development of the family and family values in the unity of traditions and innovations. The scientific novelty of the work lies in the definition and justification of the unconditional value of the emotional-aesthetic atmosphere of the family and existential communication, which is achieved between members of the family community in the process and under the influence of a religious ritual.

Religious and ritual communication both within and outside the family is a process of exchange of certain feelings and knowledge of its members. This is only possible if the family members (in the system: parents – children – grandchildren), who make such communication, establish not only mutual understanding but also the unity of thought about the religious and emotional content of a ritual act, when the convictions of communicators coincide on the results of this spiritual activity recognized as values (ideas, thoughts, ideals, feelings, mood, etc.). By displaying such values with the help of symbolic means that affect the emotional and sensory sphere of

both adults and younger family members, rituals stimulate the emergence and development of feelings, experiences and moods that meet these values. In communicative communication during the various ritual actions (joint daily prayers, reading prayer texts, funeral ceremonies, baptism, wedding, sanctification of housing, etc.), family members enter into a specific kind of relationship between themselves. The processes of their communication and relations are realized through such socio-psychological mechanisms as suggestion, persuasion, imitation and stereotyping. The shared experiences significant for family members in communication greatly contribute to their spiritual unity and rapprochement, the establishment and strengthening of internal and external relations (within and outside the family). The family as a social and, at the same time, the ritual community lives according to the laws of group psychology, which is characterized by strengthening of the mood in the feelings of "We". It is under the influence of jointly performed ritual that the formation and objectification of religious consciousness in the activity of the family and its members takes place as a connection of freedom and responsibility, holistic and partial, general and separate. The family and family religious ceremonies remain one of the most important values in human life and community. Appeal to the family traditions of religious culture allows us to find spiritual foundations for the further development of society in the modern post-industrial era. The prospect for further research is the justification from the point of view of religion of traditional family values and their socio-cultural transformations in the present.

Key words: religious ritual, freedom, family, community, tradition, values.

Постановка проблеми: Цивілізаційні обставини початку ХХІ ст. визначають як пріоритетні ціннісні, ідейні, національні,

морально-етичні, релігійні чинники в суспільному житті і впливають на процес особистісного життя, яке починається в сім'ї. Найближчу перспективу цивілізаційного розвитку людства і, відповідно, української спільноти в ньому М. Михальченко визначає у протиставленні: глобальний конфлікт чи діалог? [Михальченко 2004: 296], що у відповіді передбачає перспективу діалогу як взаємодії цивілізацій. Однак, сучасний світ, як зазначає Н. Скотна, є цивілізаційно розколотим, і сучасна людина, незалежно від віку, території проживання, расової, етнічної, релігійної приналежності живе в умовах розколотої цивілізації [Скотна 2005]. Зв'язок людини і культурно-історичних, складних цивілізаційних обставин її особистого і суспільного життя формує соціально важливі ціннісні орієнтації, серед яких чи не найважливіші пов'язані з життям сім'ї та її членів.

У культурно-історичних умовах розвивається система релігійної обрядовості, в єдності традицій минулого і сьогодення формується простір її сімейного впливу.

Процеси цивілізаційного розвитку національної спільноти у сучасному глобалізаційному світі актуалізували питання сім'ї та сімейних цінностей – потреба створення і зміцнення самої сім'ї, народження і виховання дітей в чеснотах земного і Божественного, встановлення і збереження зв'язків із спільнотами вищого порядку. До системи цінностей сім'ї входить сімейна обрядовість, яка тісно пов'язана із матеріальною та духовною культурою національної спільноти, її історією, світоглядом, ментальністю тощо. Сімейні обряди ініціюють повсякденні важливі моменти буття людини та спільноти, з якою вона себе ідентифікує, адже сім'я – це найнижча ланка у структурі нації у градації історичних визначень: сім'я – рід – община – плем'я – етнос (субетнос) – нація. Таким чином,

цінності сім'ї як спільноти постають перед нами як цінності національні. Проблема сучасних етнонаціональних спільнот полягає у збереженні власної ідентичності, що закладено у специфіці релігійної обрядовості, природа якої пов'язана із пізнанням людиною та спільнотою себе і світу навколо себе.

Сімейні традиції можуть мати чисто світське, мирське спрямування, однак здебільшого вони пов'язані із релігійною обрядовістю конфесії, до якої належить сім'я. Формування сімейних обрядів є історично та культурно обумовленим, а функціонування пов'язане із інституціями Церкви та Держави, їх взаємодією, що забезпечує особистості свободу совісті та віросповідання і постає як свобода вибору релігії, відправлення релігійного культу і виявляє себе як внутрішня здатність особистості до релігійного самовизначення й самореалізації, як її природне право. Таким чином, важливість досліджуваної проблеми визначена її міждисциплінарним характером, глибоким екзистенційним змістом, культуротворчим спрямуванням, а також кризою традиційної сім'ї та релігійності, появою нових релігійних явищ тощо.

Стан розробленості проблеми. Проблеми релігійної обрядовості, її походження та закономірностей розвитку, місце у системі духовної культури і роль в соціалізації особи досліджували українські та зарубіжні філософи, релігієзнавці, культурологи, зокрема: Ю.Бромлей, С.Булгаков, А.Вебер, Є.Дулуман, М.Еліаде, М.Закович, А.Колодний, Б.Лобовик, М.Лоський, Е.Тейлор, Д.Угринович, І.Яблоков та ін.

У більшості праць релігійна обрядовість розглянута у контексті структурних елементів релігії, діяльності Церкви, а між тим релігійний культ утверджує цінності сім'ї, виховання, традиції, культури тощо.

Попри теоретичну і практичну значимість зробленого у сфері пізнання

релігійно-обрядового феномену, проблема релігійної обрядовості як сімейної цінності ще недостатньо вивчена, що й обумовило вибір теми даної статті.

Метою статті є обґрунтування релігійної обрядовості як цінності в життєдіяльності сім'ї, визначення її ролі крізь призму свободи совісті і віросповідань, відображення соціокультурних трансформацій взаємозв'язку релігійної обрядовості та цінностей сім'ї в єдності традиції і сучасності.

Наукова новизна роботи полягає у визначенні та обґрунтуванні беззаперечної цінності емоційно-естетичної атмосфери сім'ї та екзистенційної комунікації, яка досягається між членами сімейної спільноти в процесі та під впливом релігійного обрядодійства.

Основний виклад. В осмисленні сучасних модернізаційних процесів базовими є типологічні поняття «традиція» і «сучасність». Для традиції у сферах культури, духовного життя суспільства, збереження національно-культурної самобутності сучасних народів, культурної (етнокультурної) ідентичності модернізаційні процеси вочевидь створюють ситуацію виклику. Однак традиція допомагає зняти загрозу соціальної дезорганізації, а індивідуальна свобода може виявитися не лише у відмові від традиції або її подоланні, але й у раціональному інноваційному її сприйнятті і використанні. Важливим є питання релігійних традицій та їх ролі і функціонування у різних сферах життя людини та спільноти, однією із історичних форм якої є сім'я.

Збереження в інституті сім'ї та ціннісних настановах її життєдіяльності культурної спадщини, релігійних традицій, що можливе шляхом пізнання особливостей релігійної обрядовості, визначення її соціальної ролі і значення у викликах сього-

дення, – єдино реальний шлях відродження нації, знаходження нею справжніх орієнтирів розвитку [Феномен нації: основи життєдіяльності 1998: 189].

У процесі свого розвитку сім'я набула функцій, які тільки в сукупності забезпечують повноцінність її існування та широкую життєдіяльність як соціального інституту. У цій ролі сім'я виконує в суспільстві такі функції: господарсько-економічну – планування сімейного бюджету, організація діяльності, ведення домашнього господарства та організація побуту сім'ї; репродуктивну – продовження людського роду через народження дітей; комунікативну – створення сприятливого сімейного мікроклімату, організація внутрішньо сімейного спілкування; виховну – передача дорослими членами сім'ї соціального досвіду дітям; рекреативну – організація вільного часу та відпочинку дитини, розвиток інтересів і потреб її членів; психологічну – психологічна підтримка членів сім'ї в різних життєвих ситуаціях, створення доброзичливого емоційного клімату в сім'ї з метою відновлення фізичних та психічних сил членів родини, витрачених в різних стресових ситуаціях [Лукашевич 1998]. Таким чином, комунікативна функція сім'ї передбачає створення сприятливого сімейного мікроклімату, необхідного для психоемоційного відтворення сил членів сім'ї, внутрішньо сімейного спілкування подружжя, батьків і дітей, сім'ї в цілому з оточуючим мікро- і макросередовищем, а також її спілкування з духовними та інтелектуальними надбаннями суспільства.

Велике значення для психологічного клімату сім'ї має внутрішнє сімейне спілкування, комунікативні зв'язки як всередині сім'ї, так і в стосунках із зовнішнім щодо неї соціокультурним та природним середовищем. Сімейний мікроклімат, на

який впливають стійкий позитивний емоційний настрій, взаєморозуміння, доброзичливість, позначається на настрої членів сім'ї, загальному стилі їхнього життя.

Спілкування, комунікативна діяльність є беззаперечною цінністю людського буття, є виявом людської екзистенції, однією із потреб людини і, водночас, засобом їх задоволення – як базових, так і вищого порядку (самоактуалізація). У процесі спілкування в межах сім'ї закладаються в особистості цінності життєвого успіху, складовою якого, на думку Д.Гоулмана, є розвиненість емоційного інтелекту як сукупність життєво необхідних здібностей, основними з яких є спроможність стримати емоційний імпульс, розгледіти сокровенні почуття іншої людини, згладити гострі кути у стосунках [Гоулман 2018: 30]. Вимоги емоційного виховання у його зв'язках з етично-моральним, естетичним в сім'ї вповні забезпечує релігійно-обрядове спілкування.

Релігійно-обрядове спілкування як в межах сім'ї, так і поза нею є процесом обміну певними почуттями, емоціями та знаннями її членів. Це можливе лише за умови, якщо між членами сім'ї (у системі: батьки – діти – онуки), які здійснюють таке спілкування, встановлюються не просто взаємопорозуміння, а й єдність думки щодо віроповідального та емоційного змісту того чи іншого обрядового дійства, коли збігаються переконання комунікаторів щодо результатів цієї духовної діяльності як цінностей (ідеї, думки, ідеали, почуття, настрої тощо). Відображаючи такі цінності за допомогою символічних засобів, що впливають на емоційно-чуттєву сферу як дорослих, так і молодших членів сім'ї, обряди стимулюють появу і розвиток почуттів, переживань і настроїв, які відповідають цим цінностям. У комунікативному спілкуванні під час різноманітних обрядових дій (щоденна спільна молитва, читання молитовних

текстів, поховально-поминальні обряди, хрещення, вінчання, освячення житла тощо) члени сім'ї вступають у специфічний різновид відносин між собою. Процеси їх спілкування і відносини реалізуються при цьому через такі соціально-психологічні механізми, як навіювання, переконання, наслідування і стереотипізація. Спільність значимих для членів сім'ї у спілкуванні переживань значною мірою сприяє їх духовному єднанню і зближенню, налагодженню та зміцненню внутрішніх, так і зовнішніх стосунків (в межах сім'ї і поза нею). Таким чином, колективний сімейний характер здійснення обрядів загострює відчуття, почуття і сприймання кожного її члена, активізує його мислення і волюві якості.

Сім'я у процесі виконання релігійного обрядодійства постає первинною релігійною спільнотою, яку об'єднують не лише кровні, родинні стосунки, але й спільне виконання ритуальних дій, поєднання та узгодження власних інтересів із загальними.

Сім'я як соціальна та, водночас, обрядова спільнота живе за законами групової психології, котрій притаманне зміцнення настрою в почуттях «Ми». Це «Ми» постійно пов'язується в свідомості члена сім'ї з обрядом, через який здійснюється розрядка негативних емоцій і на їх місці з'являються впевненість, оптимізм, бадьорий настрій, почуття сили цієї маленької спільноти, якою опікуються «свої» божества, під впливом адресованого їм обряду. Саме під впливом спільно виконаного обрядодійства відбувається формування та об'єктивація релігійної свідомості, реалізація релігійної віри в діяльності сім'ї та її членів – як зв'язок свободи та обов'язку, цілісного та часткового, загального та окремішнього.

Обґрунтовуючи феномен релігійної обрядовості у сучасній теорії модернізації, визначальними є пошук загальних закономірностей і зосередження дослідницької уваги

на свідомості (самосвідомості) суб'єкта цієї обрядовості і цивілізаційного процесу.

Підростаюче покоління, набуваючи соціального досвіду в сімейній релігійній діяльності, водночас включається в багатогранні суспільні відносини. Крім того, зростає власна активність особистості, самостійність щодо вибору соціальних цінностей, середовища, якому віддається перевага, видів діяльності, що відіграє в сукупності істотну роль у процесі соціалізації та виховання.

Варто сказати, що у соціалізуючому процесі обрядодійства індивід не лише включається у систему суспільних відносин шляхом оволодіння необхідними соціально-типовими, соціально-значущими якостями, але й набуває неповторних, унікальних рис, а це свідчить, що соціалізація – це ще й процес індивідуалізації особистості, набуття якої супроводжується екзистенційними ситуаціями вибору.

На нашу думку, індивідуалізація є невід'ємною частиною соціалізації, що передбачає двосторонній взаємообумовлений процес взаємодії людини і соціального середовища, її включення в систему суспільних відносин шляхом засвоєння як соціального досвіду, так і самостійного відтворення цих відносин, у ході яких формується унікальна, неповторна особистість.

Передача і засвоєння релігійної традиції здійснюються різними способами – через виховання, практичну науку, мову, пряме наслідування, копіювання тощо. Релігійна обрядовість у сімейному функціонуванні акумулює і транслює загальноприйняті і розповсюджені ідеї, принципи, зразки поведінки, спосіб мислення і відчуття, що входить до структури духовної культури народу. Концентруючи соціальний досвід, ці традиції виступають однією із форм спадкового зв'язку минулого, те-

перішнього і майбутнього. У процесі суспільного розвитку відбувається подальший розвиток і вдосконалення культури, створюються нові культурні цінності, виникають традиції, які концентрують новий досвід, утворюючи об'єктивну форму суспільного розвитку. Таким чином, поняття «традиція» і «сучасність» не виключають один одного, оскільки традиція передбачає не тільки наслідування, але й новаторство. Будь-яке суспільство являє собою поєднання власних традиційних і сучасних елементів, а «традиційні» культури не є абсолютно статичними, вони розвиваються, виходячи з власних, внутрішніх закономірностей.

Релігійна сімейна традиція є складовою культури етносу. У ній сконцентрований досвід не тільки минулого, але і теперішнього, а тому збереження релігійної обрядовості у складі соціо-нормативної культури сім'ї є запорукою збереження народу, виявом його максимального пристосування до оточуючого середовища та задоволення потреб власного життєвого світу.

Висновки. Релігійна обрядовість як сукупність релігійних обрядів постає для багатьох людей засобом задоволення потреби в міжособистісному спілкуванні, у прилученні до обрядової традиції.

Релігійна обрядовість є беззаперечною цінністю, на якій ґрунтуються специфічні цінності життєдіяльності родини – подружня вірність і любов, оберігання цілісності сімейної спільноти, плекання дітей і піклування про старших членів сім'ї, працьовитість, гостинність, культ предків, демократизм взаємин, розвиток самостійності та ініціативи. Сім'я – це найстійкіший елемент людського суспільства, інститут суспільного виховання, осередок збереження віри та духовності суспільства.

Історичний процес виникнення, розвитку та функціонування релігійної обрядо-

вості в системі сімейних традицій заснований на суб'єкт-об'єктних стосунках, у яких суб'єктом є людина, а також сім'я як спільнота, а об'єктом – світ та людське буття.

Незважаючи на те, що об'єктивною реальністю сьогодення є лібералізація у суспільній свідомості поглядів на «традиційну» сім'ю, виникнення нових форм шлюбу та шлюбних відносин, родина та сімейна релігійна обрядовість залишається однією із найважливіших цінностей в житті людини та спільноти. Звернення до сімейних традицій релігійної культури дозволяє віднайти духовні засади для подальшого розвитку суспільства у сучасну постіндустріальну епоху. Стаття не вичерпує усієї повноти проблеми, а тому перспективою подальших досліджень є обґрунтування з точки зору релігії традиційних сімейних цінностей та їх соціокультурних трансформацій у сьогоденні.

Список літератури

1. Гоулман, Д. (2018: 512). Емоційний інтелект [пер з англ. С.-Л.Гумецької]. Харків: Віват.
2. Лукашевич, М.П. (1998: 234). Соціологія: виховні механізми і технології. К: ІЗМН.
3. Михальченко, М. (2004: 488). Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. Дрогобич – Київ: Відродження.
4. Скотна, Н. (2005: 384). Особа в розколотій цивілізації: освіта, світогляд, дії. Львів: Українські технології.
5. Феномен нації: основи життєдіяльності. (1998: 264). [За ред. Б.В.Попова]. К.: Товариство «Знання», КОО.

References

1. Goleman, D. (2018: 512). Emotional Intelligence [translated from English. S.-L. Gometsky]. Kh. Vivat.
2. Lukashevich, M.P. (1998: 234). Sociology: Educational Mechanisms and Technologies. K: IZMN.
3. Mikhalchenko, M. (2004: 488). Ukraine as a new historical reality: European back-up player. Drohobych - Kyiv: Renaissance.
4. Scotna, N. (2005: 384). Person in a split civilization: education, world outlook, actions. Lviv: Ukrainian technologies.
5. The phenomenon of the nation: the basis of life. (1998: 264). [Ed. B.P.Popova]. K.: Society «Knowledge», KOO.

УДК 342.721+[330.162:316.3]:17.022.1

Тетяна Саннікова

Свобода особистості та турбота про інших в дискурсі сімейних цінностей

Анотація: У статті проаналізовано зсуви, які відбуваються у сучасному українському суспільстві стосовно сім'ї в юридичному, ідеологічному та, здебільшого, аксіологічному дискурсі. Показано, що, незважаючи на швидкі зміни, українська молодь, в цілому, зберігає традиційні сімейні цінності, засновані на вічних, загальнолюдських засадах.

Вперше зауважено, що соціально-психологічний механізм трансформації сучасних змін, в першу чергу, визначається переакцентуванням у ціннісній сфері. Впливові тенденції постмодерністського світу висунули на вищу сходинку піраміди цінностей необмежену особисту свободу та задоволення, в супереч турботливості про іншого та корпоративного блага. Це змінило погляд на сім'ю, яка стала розглядатися як інститут задоволення особистих потреб у спілкуванні, забезпеченні матеріальних та сексуальних потреб, тощо. В той час, як в системі традиційних цінностей у якості вищих базових цінностей визначається турбота про інших, про ближніх, як членів сім'ї чи родини, навчаючи, таким чином, один одного піклуватися про все суспільство. Традиційна сім'я передбачає довгострокові стосунки, які формуються на взаємній любові та піклуванні в суспільному просторі. Автор зауважує, що повернення традиційних сімейних цінностей, в яких особиста свобода кожного підкоряється турботі про іншого, формує стосунки любові, довіри та захищеності. Таким чином турбота про кожного, що є ключовою сімейною цінністю,

виступає усталеним шляхом поліпшення демографічної та економічної ситуації у нашій країні.

Ключові слова: сімейні цінності; демографічна криза; трансформація сім'ї; свобода особистості; турбота.

Tetiana Sannikova

Personal freedom and concern for the others in the discourse of family values

Abstract: The article analyzes the the transformations that are taking place in modern Ukrainian society in relation to the family in the legal, ideological and, most of all, axiological discourse. It has been shown that, despite the rapid changes, Ukrainian youth, in general, retains traditional family values based on eternal, universal principles.

It was first noted that the socio-psychological mechanism of the transformation, first of all, is determined by re-engagement in the value sphere. The influential tendencies of the postmodern world put forward on the highest level of values pyramid the unlimited personal freedom and satisfaction, in contradiction to the care of the other and concern for the corporate good. This changed in the family discourse was considered as away for satisfying personal communication needs, providing material and sexual needs, and so on. In case of traditional values, which are based on the biblical values, care is taken about others, as family members or neighbors, thus teaching each other to care for the whole society. A traditional family usually involves long-term relationships that are formed on mutual love and care in the public space.

The author observes that the return to the traditional family values, in which the personal freedom of one submits to the care of another, forms a relationship of love, trust

and security. Thus, caring for everyone, which is a key family value, is an best way of improving the demographic and economic situation in our country.

Keywords: family values; demographic crisis; family transformation; personal freedom; solicitude.

Постановка проблеми. Українське суспільство за останні декілька десятиліть стрімко змінюється в політичному, ідеологічному, економічному та, звичайно, у аксіологічному вимірі. Змінюються установки, ціннісні орієнтації, етичні системи, що торкаються глибинних, базових цінностей суспільства загалом та локальних співтовариств, що безсумнівно відбивається на нормативній ціннісній базі кожної окремої особистості.

Відбувається взаємопов'язаний та взаємо детермінуючий процес. З одного боку – зміни ціннісних орієнтацій окремих особистостей та лідерів суспільної думки, впливають на зсув цінностей суспільства, з іншого - відповідно в свою чергу змінюють цінності пересічних громадян, що з часом торкається найбільш глибоких, базових цінностей.

Однією з самих фундаментальних базових цінностей, безсумнівно, є група сімейних цінностей. Незважаючи на зміни, що відбуваються у світі, пріоритет сімейних цінностей в сучасному українському суспільстві, навіть для молодого покоління, що сформувалося в умовах трансформації та зміни світоглядних парадигм, у більшості залишаються традиційними. Про це свідчать результати загальнонаціонального опитування «Українське покоління Z: цінності та орієнтири», що проводився Центром «Нова Європа» та Фондом ім. Фрідріха Берта сумісно із соціологічної компанією GfK Ukrain, у 2017 році. Завдяки опитуванню була зроблена спроба

зрозуміти та оцінити настрої сучасної молоді від 14 до 29 років до різних аспектів життя, та зокрема до сімейних цінностей. За результатами дослідження 86 % молоді бачать свої майбутнє життя у шлюбі з дітьми [Гайдай 2017: 99]. В. Рибак підсумовує результати цього опитування так: «Позитив результатів опитування полягає у тому, що молодь нашої держави зберегла певні традиційні цінності-культ сім'ї, шлюбу; та поєднала їх з секулярно -раціональними, наприклад, бажанням самовиражатись та досягати успіхів в кар'єрі» [Рибак 2018: 52].

Разом з тим, багато дослідників [Балакірева 2002: 32] зазначають, що за останні 30-50 років у світі відбуваються зміни інституту сім'ї та ставлення до нього. Зокрема, збільшується кількість розлучень та спрощується процес їх оформлення; з'являється та стабільно зростає кількість незареєстрованих громадянських шлюбів, експоненційно зростає кількість моно батьківських сімей; спостерігається збільшення дітей, від яких відмовляються батьки, при тому, що кількість дітей у сучасних сім'ях зменшується з року в рік. В Україні ці процеси протікають швидко і стихійно. Так, щодо сімейного стану, то 51 % молодих людей віком до 29 років в Україні проживають як «холостяк» чи «незаміжня»; 27 % - в шлюбі, 7% - у громадянському шлюбі, 9% мають стосунки, але не проживають разом; 2% - розлучені [Гайдай 2017: 99]. Таким чином, з одного боку в Україні йде процес змін стосовно сімейних цінностей, але значна частина суспільства налаштована на збереженні традиційної системи сімейних стосунків. Ми вважаємо, що зміни в цій площині закономірні, але вони мають буди керованими з боку громадянського суспільства.

Мета та завдання статті. Дослідити вплив змін, які відбуваються в ціннісних

орієнтаціях інституту сім'ї на стан громадянського суспільства сучасної України. Проаналізувати, як змінюються погляди на сім'ю, яка стала розглядатися пріоритетно з позиції задоволення особистих потреб, порівняно з традиційною системою цінностей, де в якості вищих базових цінностей визначається турбота про інших.

Ступінь розробки проблеми. Серед досліджень, які стосуються вивчення сімейних цінностей, варто назвати статті М. Козлова, О.Балакиревої, А.Бови, Ю.Якубової, О. Яременка та інших.

У цих дослідженнях показані зміни, що відбуваються в українському суспільстві та необхідність збереження інституту традиційних сімейних цінностей. Однак, не зважаючи на значні здобутки в дослідженні сімейних проблем вплив сімейних цінностей на добробут та стабільність суспільства, а також їх зв'язок з турботою про суспільство, досліджені недостатньо.

Новизною статті є різноаспектно обґрунтований автором дискурс трансформації сімейних цінностей в сучасному українському суспільстві. Ці зміни полягають в тому, що традиційні сімейні цінності, як турбота про інших та корпоративні блага, змінюються поглядами на сім'ю, яка стала розглядатися як інститут задоволення особистих потреб.

Виклад основного матеріалу. Багато дослідників погоджуються з твердженням, що в Україні простежується некерований процес зміни інституту сім'ї, що, безсумнівно, свідчить про стрімкі зміни системи сімейних цінностей як на особистому, так і на соціальному рівні. Як оцінити ці зміни? Дехто вважає, що процес трансформації інституту сім'ї є позитивним і закономірним (Дірк ван де Каа та Рон Лестіг і прихильники „постмодерної демографії” [Lesthaeghe 2012]), а негативні явища в ньому співвідносять до тимчасовості та перехідного процесу [Masura 2005:

7-11]. Проте більшість науковців та суспільних діячів оцінюють зміни як кризові, що погрожують добробуту не лише окремих громадян, а й Українського суспільства в цілому [Слюсар 2007: 38]. Насправді, не можна ігнорувати той факт, що зміни у системі сімейних цінностей, які вже відбулися, поставили Україну на межу демографічної катастрофи. Якщо у 2017 році в Україні народилося 364 тис. дітей, то це на 58% менше порівняно із 1960 роком. Щодня в Україні помирає 18 тис людей. Цифри вражаючі.

Зниження народжуваності і трудова міграція, загрожують не лише економіці та перспективному розвитку незалежної України, але ставлять під загрозу національну ідентичність. Тому ми вважаємо, що зміни в юридичному, ідеологічному та, головне, аксіологічному регулюванні інституту сім'ї в Україні слід оцінювати як кризу, до якої необхідно застосувати стратегію антикризового державного управління. Головною небезпекою, як нам уявляється, є домінуюча останні декілька десятиліть негативна тенденція пріоритетності релятивістської особистої свободи, не обґрунтованої позачасовими, вічними та абсолютними цінностями над корпоративними цінностями локальної спільноти. Інакше кажучи, насаджується цінність особистого, егоїстичного блага та задоволення в супротив блага іншого. Сім'я у такому випадку розглядається як інститут задоволення особистих потреб у спілкуванні, у забезпеченні матеріальних та сексуальних потреб. Особиста свобода, у такому підході, підноситься вище блага іншої людини.

Якщо один з членів сім'ї перестає отримувати задоволення, зустрічаючи страждання і відчуваючи тиск зовнішніх факторів чи інших членів сім'ї, то він без остраху руйнує сімейні стосунки і виходить за коло сімейних обов'язків. Така

парадигмальна система базується на уявленні, що сім'я є виключно соціальним інститутом, створеним для задоволення персоналістичних потреб, а не заданість Згори. Цей висновок підтверджує факт поширення громадянського шлюбу (сумісне проживання без реєстрації шлюбу), що він стає нормою в українському суспільстві. Обнадійливим є лише те, що молоді люди (7%) оцінюють такий шлюб як тест перед офіційним зареєстрованим шлюбом. Щодо народження дітей поза шлюбом, то в Україні їх кількість складає 20 % від загальної кількості народжених дітей, у країнах Євросоюзу - більше 40%. [Гайдай 2017: 111]. Найбільше таких діток народжують молоді дівчати віком від 15 до 19 років. Скоріше за все це вимушені кроки ніж вибір молодої матері.

Однак, треба зауважити, що сім'я, з позиції суспільства і традиційних сімейних цінностей, виконує безмежно важливе *корпоративне* призначення. Як зазначає О. Литвинова: «суспільство зацікавлене у благополучній сім'ї, яка здатна виростити повноцінну дитину, справжню особистість, громадянина, який зміг би підтримувати або побудувати справедливий правовий та економічно ефективний соціум. Саме сім'я виступає гарантом не лише адаптації людини в соціумі, але інституцією по створенню та відтворенню сімейної сфери» [Литвинова 2013: 153]. Зрозуміло, що від правильного ціннісного фундаменту сім'ї буде залежати майбутнє українського суспільства.

Сім'я забезпечує не лише репродуктивну, економічну та комунікативну, але й інші важливі функції, зокрема – взаємного виховання, турботи один про одного, соціального контролю, збереженню та передачі власності, духовному спілкуванню тощо. Це над важливі традиційні сімейні функції і втрата, чи значне послаблення їх

ціннісного рівня, неминуче призведе до негативних демографічних та соціально-політичних наслідків.

Традиційна система сімейних цінностей ставить у якості вищих базових цінностей турботу про інших, про ближніх як членів сім'ї чи родини, навчаючи, таким чином, піклуватися про все суспільство. Вона передбачає довгострокові стосунки, які формуються на взаємній любові та піклуванні в суспільному просторі. Про це наголошував ще англійський філософ Д.Юм, коли називав сім'ю взаємний союз чоловіка та жінки, що ґрунтується на любові та турботі.

О.Васильченко в своїй монографії присвяченій психологічному аналізу репродуктивності, зазначає, що саме батьківське піклування «дозволяє вирішити не тільки соціальні, але й екзистенційні завдання. Воно пов'язане із просоціальною поведінкою і відповідальністю, толерантністю і турботою, дозволяє досягти продуктивності, крім того, є реалізацією потреб людини» [Васильченко 2013: 22-23]. Далі автор пояснює складові поняття піклування. Це «небайдужість, увага, прийняття буття іншої людини й радість від стосунків – почуттєва складова; діяльне забезпечення благополуччя – організаційна складова; безпосередній догляд за ким-небудь (дитиною, старим, хворим або інвалідом), сюди ж долучається хатня робота – процесуальна складова; прийняття турботи від того, про кого ти піклуєшся сам, – інтегративна складова» [Там само: 279].

В класичній системі цінностей особиста свобода в сім'ї підкоряється турботі про іншого, але у трансформованій – особиста свобода стає вищим авторитетом. В теперішній час засоби масової інформації надають перевагу свободі вибору особистості, принижуючи традиційні цінності, об'являючи їх застарілими та несучасними,

але це шлях в безвихідь, щодо демографічної та економічної ситуації у нашій країні.

Необхідно дати реальну свободу проголошення традиційних сімейних цінностей усіма можливими засобами, не заперечуючи можливості особистісних свобод, навіть у сфері сім'ї. Але моральний тиск і демонстрація традиційних сімейних цінностей, як маргінальних та фундаменталістських, є неприпустимими.

Саме тому, з позиції здорового суспільства та перспективного розвитку особистості, необхідно продовжувати кропітку роботу в галузі освіти, просвіти та мас-медіа по відновленню традиційних сімейних цінностей, що базуються на морально-етичних принципах Святого Письма, яке сформувало загальнолюдські парадигми ефективного суспільного розвитку. Також дуже важливим є залучення релігійних громад до ствердження та розповсюдження традиційних сімейних цінностей, тому що переважна більшість українського громадянського суспільства сповідує християнські цінності, засновані на Біблії.

Висновки. Сучасні тенденції українського суспільства, яке прямує до загальноєвропейського простору, висунули на вищу сходинку піраміди цінностей необмежену особисту свободу та задоволення, всупереч турботливості про іншого та корпоративного блага. Це змінило погляд на сім'ю, яка стала розглядатися як інститут задоволення особистих потреб у спілкуванні, забезпеченні матеріальних та сексуальних потреб тощо. В той час, як в системі традиційних цінностей у якості вищих базових цінностей визначається турбота про інших, про ближніх, як членів сім'ї чи родини, навчаючи, таким чином, один одного піклуватися про все суспільство. Традиційна сім'я передбачає довгострокові стосунки, які

формуються на взаємній любові та піклуванні в суспільному просторі.

Ми вважаємо, що повернення традиційних сімейних цінностей, в яких особиста свобода кожного підкоряється турботі про іншого, формує стосунки любові, довіри та захищеності. Таким чином турбота про кожного, що є ключовою сімейною цінністю, виступає усталеним шляхом поліпшення демографічної та економічної ситуації у нашій країні. Саме тому, поряд з проголошенням особистих свобод, потрібно надати повну свободу популяризації традиційних сімейних цінностей усіма можливими засобами.

Список літератури

1. Балакірева, О. (2002). Трансформація ціннісних орієнтацій в українському суспільстві. *Український соціум*, (1), 21–32.
2. Васильченко, О. (2013). Репродуктивна поведінка особистості. Соціально-психологічний аналіз:[монографія]. *Луганськ: Ноулідж*.
3. Гайдай, Д., &Зарембо, К. (2017). *Українське покоління Z: цінності та орієнтири*.
4. Літвінова, О. В. (2013). Проблема збереження сімейних цінностей в умовах трансформаційних змін. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*, (2), 150–158.
5. Рыбак, В. (2018). Ціннісні орієнтири сучасної молоді України. *Студентський науковий вісник ТНПУ ім. В. Гнатюка*.
6. Слюсар, Л. (2007). Сім'я в сучасній Україні: інституційна криза чи постіндустріальна трансформація? *Демографія та соціальна економіка*, (1), 28–38.
7. Lesthaeghe, R., &Surkyn, J. (2012). When history moves on: The foundations and diffusion of the second demographic transition. *International Family Change* (pp. 95–132). Routledge.
8. Macura, M., Mac Donald, A. L., &Haug, W. (2005). *The new demographic regime: Population challenges and policy responses* (Vol. 5). United Nations Publications.
5. Rybak, V. (2018). Tsinnisni oriientyry suchasnoi molodi Ukrainy. *Studentsky i naukovyi visnyk TNPU im. V. Hnatiuka*, (43).
6. Sliusar, L. (2007). Simia v suchasni Ukraini: instytut siina kryza chy postindustrialna transformatsiia? *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, (1), 28–38.
7. Lesthaeghe, R., &Surkyn, J. (2012). When history moves on: The foundations and diffusion of the second demographic transition. In *International Family Change* (pp. 95–132). Routledge.
8. Macura, M., Mac Donald, A. L., &Haug, W. (2005). *The new demographic regime: Population challenges and policy responses* (Vol. 5). United Nations Publications.

Reference

1. Balakirieva, O. (2002). Transformatsiatsinnisnykhorientatsii v ukrainskomususpilstvi. *Ukrainskyisotsium*, (1), 21–32.
2. Vasylichenko, O. (2013). Reproduktyvnapovedinkaosobystosti. *Sotsialno-psykholohichnyianaliz:[monohrafiia]*. Luhansk: Noulidzh.
3. Haidai, D., &Zarembo, K. (2017). *Ukrainskepokolinnia Z: tsinnostitaoriientyry*. K.
4. Litvinova, O. V. (2013). Problema zberezhenia simeinykh tsinnostei v umovakh transformatsiinykh zmin. *Teoretychni i prykladniproblemypsykholohii*, (2), 150–158.

УДК 316.36+316.346.2055.2]:272/273

Петро Яроцький

Проблеми шлюбу і сім'ї та інноваційна роль жінки в Католицькій церкві

Анотація: У статті на базі цінності людської особистості і принципу милосердя, запропонованих папою Франциском, досліджуються загрози для сучасного функціонування Католицької церкви в умовах глобалізації і секуляризації проблеми шлюбу і сім'ї, які були поставлені на обговорення і прийняття відповідальних рішень Надзвичайним Синодом єпископів Католицької церкви у 2014-2016 рр. в Римі. Робота цього Синоду засвідчила консервативність і відсутність готовності синодальних єпископів вирішення кризового стану сучасної сім'ї, що було оцінено папою Франциском як криза синодальності й протидія єпископів реформуванню сучасної Католицької церкви. Для подолання цих негативних чинників папа Франциск вирішив у категоричний спосіб змінити сучасний стан формування кадрів духовенства і опрацювання інноваційної «теології жінки», яка стала б визначальним чинником реформування церкви і замінила сучасну формацію консервативного духовенства.

Мета даного дослідження — виявити і охарактеризувати причини і наслідки кризи сучасної сім'ї з богословської і релігійнознавчої точки зору. У результаті цього дослідження доведено, що кардинали і єпископи Надзвичайного Синоду неоднозначно і консервативно оцінюють складні проблеми сучасної сім'ї. А відтак вони виявилися неспроможними запропонувати актуальні запобіжники для подолання цієї кризи.

Виявлено і охарактеризовано чинники кризового стану сучасної сім'ї у таких її аспектах:

- за останні 25 років (на межі другого і третього тисячоліття) Католицька Церква втратила у багатьох країнах, зокрема в Європі і Латинській Америці, від 15 до 30 відсотків своїх парафіян;
- в цих умовах проблемою, як сказав Франциск, що «розбурхує суспільство і церкву», є шлюб та сім'я, оскільки віруючі західного світу все більше нехтують церковним шлюбом, розлучаються і повторно одружуються, але вже поза церквою (оскільки церква не визнає таких шлюбів), і в результаті відбувається відторгнення цих людей від церкви;
- постійно збільшується така форма подружніх інтимних зв'язків, як конкубінат (тривале позашлюбне співжиття з незаміжньою жінкою), тобто офіційно не зареєстрований шлюб, сімейне влаштування «на віру» (як кажуть в народі: «без штампа в паспорті»);
- зростає кількість змішаних сімей з різноконфесійними подружніми парами і проблемою конфесійно спрямованого виховання дітей;
- гомосексуалізм і одностатеві шлюби набувають легітимності;
- природне зачаття і народження дітей підміняється сурогатним материнством.
- Католицька Церква повинна дати, як вважає папа Франциск, відповідь на ці болючі для неї проблеми, які, по суті, стосуються більше як третини (37%) тих, які були хрещені й вінчані церковним шлюбом, а зараз знаходяться

в стані розлучених або живуть в цивільному шлюбі і конкубінаті.

Отже, йдеться про те, чи потрібно міняти канонічний механізм і церковне право, яке фактично залишає всі ці особи поза церквою, не визнаючи канонічної легітимності їх сучасного шлюбного стану, не допускає їх до духовного, зокрема євхаристійного, єднання з церковною спільнотою. Виникає питання про пастирство для таких осіб, щоб не залишати їх без церковної опіки, яке стало нездоланною для вирішення Надзвичайного Синоду, більшість членів якого не зуміли вийти за межі свого догматизму і консерватизму.

Ключові слова: шлюб, сім'я, гідність людини, милосердя, консерватизм духовенства, реформування церкви, «теологія жінки».

Petro Yarotskiy

Issues of marriage and family with regard in the context of woman's innovative role in Catholic church

Summary: The article explores the threats, faced by the Catholic Church in the context of globalization and secularization of the issues of marriage and family taking into consideration the value of the human personality and the principles of mercy proposed by Pope Francis. These threats were addressed, and submitted to discussion and decision-making by the Extraordinary Synod of the Catholic Church Bishops which took place in 2014 – 2016 in Rome. The work of this Synod proved the conservatism and the lack of readiness of the synodic bishops to resolve the crisis situation with modern family, assessed by Francis as a crisis of synodality and the bishops' opposition to the reform of the modern Catholic Church. In order to overcome these negative factors Pope Francis decided to radically

change the way clergy membership is formed, moving forward with the innovative "women theology" which could become a determining factor in the church's reform and replacing of the present conservative clergy.

The purpose of this study is to identify and characterize the causes and consequences of the modern family's crisis from theological and religious points of view. This study came to conclusion that cardinals and bishops of the Extraordinary Synod ambiguously and conservatively assess the complex problems of the modern family. And so they appear to be unable to offer real solution for prevention of this crisis.

The factors of the crisis state of the modern family are revealed and characterized in the further aspects:

- during last 25 years (in the crossing of second and third millennia) the Catholic Church has lost from 15 up to 30 percent of its parishioners in many countries particularly in Europe and in Latin America;
- in such circumstances according to Francis the issues of marriage and family are such issues that "disturb" the society and church" since the western ritual parishioners no longer accept church marriages, divorce and marry again outside the church (therefore the church does not recognize such marriages) in the consequence of thereof the exclusion of these people from the church takes place;
- such form of marital intimate relationships as concubinage is constantly increasing (long-term extramarital cohabitation with an unmarried woman) that is family status by "faith" not being the official marriage (in the words of people "without a stamp in the passport");

- the number of families with mixed-confessional couples and with the problem of denominational education of children is constantly increasing;
- homosexuality and same-sex marriages acquire legitimacy;
- the natural conception and birth of children is replaced by surrogate motherhood.

Key words: marriage, family, human dignity, mercy, conservatism of the clergy, church reform, "theology of women".

Постановка проблеми. II Ватиканський Собор, оголошуючи право людини на релігійну свободу, затвердив це право на ціннісній парадигмі гідності людської особистості, на усвідомленні людиною своєї гідності розумом, збагаченим суспільним досвідом. Католицька Церква визнала і підтримала принцип релігійної свободи, який, як вона вважає, «гармонізується з принципом гідності людської особистості і Об'явленням Божим». Ціннісна гідність людської особистості стосується як визнання релігійної свободи, так і збереження в суспільстві свободи від релігійного примусу сповідувати або не сповідувати будь-яку релігію, приймати і сповідувати чи не приймати її канони і вчення як обов'язкові.

Ціннісні прояви гідності людської особистості, як в аспекті вирішення людиноцентричних проблем, так і в особистісній характеристиці духовних осіб, покликаних до цієї важливої справи, відображено в роботі Надзвичайного Синоду єпископів Католицької церкви (2014-2016 рр.), перша сесія якого відбулася у Ватикані 5-19 жовтня 2014 р. і була присвячена сучасним проблемам сім'ї та шлюбу. Відкриваючи Синод, папа Франциск закликав єпископів «говорити ясно і слухати покірно, щоб

ніхто не говорив, що цього не можна сказати, щоб не подумали про мене те чи інше». При цьому Франциск процитував записку, вручену йому одним кардиналом, в якій повідомлялося, що «деякі кардинали не мають сміливості сказати те, що думають, вважаючи, що папа думає по-іншому» [L'Osservatore Romano 2014, №11: 5].

Все це викликало у папи необхідність реформування нинішньої Католицької церкви з метою її деклерикалізації та децентралізації. Актуалізувалася масштабна і ускладнена проблема: створення "периферійної церкви", "бідної церкви для бідних", опрацювання нової "теології жінки" з її інноваційною роллю в церкві, що сприятиме її реформуванню.

Наукова новизна. Доведено, що проблеми сім'ї і шлюбу обговорювалися Надзвичайним Синодом єпископів в широкому діапазоні сучасних економічних, соціальних, культурологічних, демографічних, інформаційно-інноваційних викликів для інституту сім'ї. Запропонована папою парадигма вирішення проблем шлюбу і сім'ї, імплементація інноваційних механізмів, форм і методів сучасного сімейного пастирства вимагала їх рефлексування на широкому проблемному дискурсі: криза віри - криза сім'ї; соціальний стан суспільства - духовний стан сім'ї; традиційна теологія сім'ї - інноваційне оновлення та милосердне ставлення церкви до вирішення непростих сімейних проблем.

Фактично на Синоді йшлося про створення нового і сучасного інституту душпастирства для осіб розлучених, а також тих, які живуть в цивільному шлюбі або в нетрадиційних шлюбних зв'язках - конкубінаті, у змішаних конфесійних сім'ях, одностатевих шлюбах і тих, які практикують сурогатне материнство. Цей прогресивний напрямок душпастирства

не був належним чином сприйнятий Синодом і фактично був розмитий його неадекватними рефлексіями.

Головну загрозу сім'ї Синод вбачав в посиленому темпі секуляризації, коли в багатьох країнах «ставлення до Бога ослаблене і не має суспільного значення, а віра не є цінністю для значної частини людей». Індивідуалізм, самотність, бідність, проблема працевлаштування - фактори, які знищують сім'ю і девальвують цінність шлюбу. Синод звернув увагу на загрозу сучасній сім'ї емоційно-психологічного характеру: посилення подружнього індивідуалізму і егоїстичного способу життя, емоційної слабкості сім'ї, нарцисизму, гедонізму, комерціалізму тіла, порнографії, проституції [L'Osservatore Romano 2014, №11: 9-10].

Опрацьований Синодом документ «Relatio synodi» - «Синодальне подання» має назву «Пастирське визнання проблем сім'ї в контексті евангелізації». Цей документ Синоду складається з 62 пунктів, які були проголосовані 183 учасниками Синоду і передані помісним церквам для обговорення і прийняття необхідних рішень, рекомендацій і застережень як основи для завершення роботи Синоду остаточним «Синодальним поданням» для папи, щоб проголосити Церкві і світу його «Синодальне повчання», яке проте не набуло остаточного вирішення проблем шлюбу і сім'ї, якого домагався папа Франциск, оскільки інноваційні папські положення були заблоковані або відкинуті консервативними кардиналами і єпископами.

Для успішного функціонування сучасного сімейного пастирства і евангелізації сім'ї Синод, за пропозицією папи Франциска, повинен був опрацювати теологію «педагогіки сім'ї», апробовану Ісусом Христом як «педагогіку милосердя і виба-

чення», що базується на євангельських сюжетах: зустріч і розмова з жінкою-самаритянкою (Івана 4: 1-30), епізод з жінкою-перелюбницею (Івана 8: 1-30), яку Христос не засудив. Однак, ця євангельська милосердна концепція «педагогіки сім'ї» не отримала одностайної підтримки синодальних отців [L'Osservatore Romano 2014, №1: 14].

Виклад основного матеріалу. Пастирський милосердний підхід до розлучених, визнання цінності їх повторного шлюбу, співчутливе ставлення до осіб, які живуть в конкубінаті, не підтримали 39 єпископів, а це майже чверть Синоду [Там само: п. 15].

Значна частина єпископів не прийняла пропонування «новий вимір» сучасного душпастирства сім'ї: шанобливе ставлення до цивільного шлюбу і до тих осіб, яких церква не допускає до таїнства Євхаристії (34 - проти), виявлення до них любові й милосердя (27 - проти).

Таким чином, традиційний підхід до шлюбно-сімейних проблем цих людей набув виміру, як пізніше сказав папа Франциск, «неприятної нерухомості» [Там само: п. 27 - 28].

Пропозиція підсумкового документа Синоду про необхідність оцінки душпастирством позитивних елементів подружнього життя в цивільному шлюбі і визнання не лише негативних, а й позитивних проявів конкубінату не підтримала третина Синоду (54 - проти), що свідчить про консерватизм значної частини єпископів і їх налаштованість чинити опір реформуванню Церкви, розпочатого папою Франциском.

Дотримуючись традиційного підходу щодо недопущення розлучених осіб і тих, які повторно одружилися поза церковним шлюбом, до таїнства сповідання і причастя (євхаристії), не сприймаючи навіть вибіркового ставлення до них з урахуванням наявності дітей в таких сім'ях, проголосувала майже половина єпископів (74).

Пом'якшувальну для цієї проблеми пропозицію допускати таких осіб до спільнотного єднання з церквою і поступового приєднання до таїнств теж не було прийнято (64 голосували проти). В цьому випадку «спокуса перетворення хліба в камінь», щоб кинути його в грішників, слабких і хворих, як заявив на заключному засіданні Синоду папа Франциск, стала «визначальною синодальною тенденцією» [Там само: п.25 – 26].

Негативно сприйнято пропозицію про врахування в пастирській діяльності наявності в окремих сім'ях осіб з гомосексуальною орієнтацією і надання відповідної душпастирської опіки таким сім'ям (62 - проти), що свідчить про протидію цих єпископів установкам Конгрегації віри, яка закликала ставитися до таких осіб з «милосердям і делікатністю» [Там само: п.53].

Критично оцінено пропозицію про позитивне ставлення до змішаних шлюбів, зокрема в православно-католицьких сім'ях, які Синодом характеризувалися як «актуальний напрямок для розвитку екуменічних контактів», проти чого проголосували 29 єпископів.

Франциск оцінив результативність роботи Надзвичайного Синоду єпископів як шлях, протягом якого траплялося по-різному: період стрімкого маршу чергувався зі втомою і бажанням сказати «вистачить». Це був шлях людей, «які відчували як запальний ентузіазм, так і впадали в стан пригноблення, напруги і спокус», відзначив папа.

Франциск засобами художньо-образної компаративістики (порівняння), характерними для стилістики його проповідей, повчань і навіть опрацьованих ним офіційних документів Ватикану, описує сутнісну природу «спокус», які супроводжували єпископів протягом першої сесії Синоду, що свідчить про відсутність в його роботі того духу

колегіальності і синодальності, якого очікував папа від його учасників. Тому швидше можна говорити про кризу синодальності, ніж про колегіальність та консенсус в його роботі і досягнутих результатах.

Папа сформулював п'ять «спокус», які супроводжували роботу учасників Синоду [L'Osservatore Romano 2014, №2: 19 – 20]:

- спокуса «неприятної нерухомоті», яка виявилася в неготовності до змін того, що традиційно зафіксовано в догматах (на букві) і небажанні пристосовуватися до «виявлених Богом несподіванок в розвитку сучасної Церкви (тобто діянь Духа)». Це характеризується як бажання «не зрушуватися з точки засвоєного права, зі впевненості того, що знаємо, а не того, що ще треба навчитися». Це спокуса людей, як зазначив папа, «нібито педантичних, дбайливих, виконавчих, а по суті, - традиціоналістів, консерваторів і запліснявілих інтелектуалів»;
- спокуса «деструктивної поблажливості», щоб в ім'я ефемерного (швидкоплинного) милосердя нашвидку тільки «бинтувати рани, не оглядаючи і не лікуючи їх». Це спокуса, в розумінні папи, «людей, які прагнуть виглядати добренькими, лякливих, а також так званих прихильників лібералізму, а по суті, неперекоханих і неглибоких реформаторів»;
- спокуса «перетворення хліба в камінь, щоб кинути його в грішників, слабких духом і хворих вірою», тобто перетворити його в нестерпний тягар для інших, як сказав Ісус: «Горе вам, законникам, що накладаєте на людей тягарі, а самі й одним пальцем своїм

- не хочете торкатися них» (Луки 11:46);
- спокуса «сходження з хреста, щоб задовольнити людей, а не перебування на ньому, щоб задовольнити волю Отця, схилення до духу світу замість його очищення і нагинання до Божого духу», тобто діяти боязко в Церкві, не турбуючись про її майбутній розвиток, озираючись на тих, які протидіють такому розвитку;
 - «спокуса зневаги депозиту віри», тобто оцінювати себе «не як сторожів віри, а як її власників і панів», або, з іншого боку, – спокуса ігнорування дійсності, вживання педантичної мови і солодких слів, щоб сказати багато і нічого не сказати по суті. Це, підкреслив папа, називається візантизмом.

Таких осіб, вважає папа, Ісус затаврував: «Горе вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що перед людьми зачинаєте Царство Небесне, - бо й самі ви не входите ані тих, хто хоче ввійти, не допускаєте» (Матвія 23:13).

Отже, перша сесія Надзвичайного Синоду єпископів Католицької Церкви, що проходила в 2014 р., засвідчила «відсутність у єпископів милосердя» у вирішенні проблем сім'ї та шлюбних відносин, закоренілий консерватизм і догматизм, який закриває шлях до реформування церкви.

У зв'язку з цим Франциск оголосив милосердя основоположною програмою свого понтифікату. Щоб подолати ті спокуси, які супроводжували єпископів під час роботи першої сесії Надзвичайного Синоду, папа Франциск постановив оголосити «Надзвичайний Ювілей - Священний Рік Милосердя» з 8 грудня 2015 р. до 20 листопада 2016р., тобто на період заключної сесії Надзвичайного Синоду єпи-

скопів, які остаточно повинні були розглянути сучасні проблеми сім'ї та шлюбу і запропонувати папі свої рекомендації.

У буллі «Misericordiae Vultus», оприлюдненої у Ватикані 8 грудня 2014р., папа виклав своє розуміння милосердя як «наріжного стовпа, що зміцнює існування церкви» в сучасному глобалізованому і секулярному світі, як «головного напрямку евангелізаційної місії церкви в цьому світі» [L'Osservatore Romano 2015, №5: 4–5]. У своїй гомілії 13 березня 2015р. з нагоди проголошення «Надзвичайного Ювілею - Священного Року Милосердя» Франциск сконцентрував увагу на євангельському сюжеті Луки 7:36 - 49, в якому йдеться про виявлене Ісусом милосердя до жінки-грішниці, яка «плачучи, почала обливати його ноги сльозами і витирати їх волоссям своїм, і цілувала ноги його, і миром мстила». Така поведінка жінки-грішниці й милосердне ставлення до неї Ісуса викликало сумніви фарисея Симона в істинності пророчої місії Ісуса, який пробачив всі гріхи занепалої жінки і відхилив зневаги фарисея до неї [Там само].

Таким чином, цей євангельський сюжет про милосердя в «Надзвичайний Священний Рік милосердя» безпосередньо адресований тим членам Синоду єпископів Католицької Церкви, у яких відсутнє милосердя, як у фарисея Симона, у підході до вирішення складних проблем сім'ї та шлюбу, які не схильні до прощення тих осіб, які порушили церковні канони таїнства шлюбу.

Папа Франциск категорично наполягає на тому, що «ніхто не може бути виключений від милосердя Божого. Церква є вітальною, в якій всіх приймають і нікого не відкидають. Чим більше гріх, тим більша любов церкви до тих, які до неї приходять». Щоб подолати ці «спокуси», Франциск звернувся до єпископів на пленарній сесії Конгрегації духовенства з вимогою

по-новому поставитися до формування корпусу священників і єпископів [L'Osservatore Romano 2014, №11: 31].

Кризовий стан формування кадрів католицького духовенства. Відзначивши очевидну наявність кризи священничих покликань, небажання або невміння єпископів створювати нову формацію католицького духовенства, пристосовану до змін в сучасному секуляризованому світі, до нових світоглядних і культурних викликів епохи, Франциск запропонував програму перебудови ієрархічної надбудови церкви. Вимоги папи в цьому контексті можна охарактеризувати як щось на кшталт люстрації церковних кадрів духовенства. «Єпископи, – зазначив Франциск, – знаходяться під тягарем спокус, оскільки приймають в формацію майбутніх священників всіх молодих людей, які звертаються до них. Це – велике зло для Церкви! Дуже вас прошу критично ставитися до відбору нових покликань. Ретельно оцінюйте: чи ці особи здорові не тільки фізично, але й ментально, психічно, морально, наскільки вони врівноважені й готові присвятити себе служінню і євангелізації».

Франциск визнав, що багато проблем в різних єпархіях викликані помилками самих єпископів, які приймають осіб, що були виключені з семінарій і монастирів, намагаючись заповнити ними стан священничих покликань [Там само].

Цей папа, ще до свого обрання на Папський престол, був главою Католицької Церкви в Аргентині і добре знав, що в навчальні духовні заклади, зокрема семінарії, приходять тільки 40% осіб, які хочуть реалізувати своє духовне покликання. А 60% намагаються просто «влаштувати своє життя». У цьому він бачить «психологічний феномен: патологію або неврози цих осіб», які не можуть реалізуватися в житті, тому шукають релігійну організацію, яка б їх захистила. Одним з таких інститутів, що

дають їм притулок, є священство». Франциск рекомендував уважно ставитися до відбору осіб, які намагаються отримати теологічну освіту, щоб належним чином з'ясувати: «Хто має покликання, а хто просто шукає притулку або помиляється в розумінні Божого призову».

Папа вимагає «не влаштовувати осіб на церковні посади», оскільки, як він вже не раз заявляв, «багато священників недостойні своїх покликань і є ганьбою для Церкви». Очевидно, папа мав на увазі ще й шквал священницької педофілії, який морально і матеріально спустошує Католицьку церкву.

Таким чином, проблему підбору і виховання духовних кадрів, підвищення духовного пастирського рівня єпископів і їх лояльність до папи, Франциск пов'язав з необхідністю реформування церкви, створення «периферійної церкви», «бідної церкви для бідних». Він закликав єпископів бути «профетичним голосом» в суспільстві в умовах триваючого на європейському континенті процесу секуляризації, який все більше зрушує на узбіччя навіть пам'ять про Бога» [Там само: 30].

Інноваційність ролі і місця жінки в церкві. Реформування формації священства, як і реформування всієї церкви, папа Франциск вважає необхідним і важливим для опрацювання нової «теології жінки». Роль і місце жінки в церкві – проблема, яка постійно турбувала кардинала Бергольє ще під час його служіння в Аргентині. Він вважав, що жінка у християнстві відображає постать Богородиці. Жінка має дар материнства і ніжності: «Якщо ці якості не інтегровані між собою, то релігійна спільнота не лише перетворюється на патріархальну структуру, але й стає строгою, жорстокою й неправильно сакралізованою спільнотою».

Ставши папою Франциском, він відразу приступив до практичного вирішення проблеми жінки в церкві. «Відвертість папи, – як

зазначає головний редактор Ватиканського часопису «L'osservatore Romano», – одно-значно і безперечно стосується реформи Церкви: без відвертого визнання ролі жінки марно сподіватися, що Церква буде життєвою й привабливою. А папа Франциск бажає саме такої Церкви, яка по-новому буде притягувати до себе віруючих і розпалювати їх серця. Жінка, сказав Франциск допоможе Церкві зростати, бо угрунтований на рівності й співпраці зв'язок жінки і чоловіка зникає, перестає бути животворним, як діється сьогодні, тому Церква не розвивається» [L'Osservatore Romano 2013, №8–9: 1].

Папа Франциск, по суті, уже сформулював критерії пропонованої ним «теології жінки». Він сказав те, що перед ним ніхто у Ватикані не мав сміливості сказати: «Церква без жінки – це як апостольська колегія без Марії. Роль жінки в Церкві – то не тільки материнство, але є більше важливою іконою Божої Матері. Подумайте, що Божа Матір є важливішою від апостолів! Саме так, важливішою від апостолів! Церква (в багатьох мовах) є жіночого роду, є Улюбленицею, Матір'ю. Але роль жінки в Церкві не повинна обмежуватися лише материнством. Ні! Ми повинні піти далі у зрозумінні ролі й харизмату жінок. Не можна зрозуміти Церкви без жінок зі своїм власним профілем і майбутньою перспективою <...> Це потрібно ясніше подати. Вважаю, що ми в Церкві не опрацювали глибокої теології жінки. Щось там робимо. Вже бачимо жінку міністранткою, її вже допускають читати в Церкві, керувати Карітасом <...> Але це далеко не все! Потрібно опрацювати глибоку теологію жінки! Я так думаю» [L'Osservatore Romano 2013, №10: 35].

Повертаючись до цього питання в іншому контексті, Франциск знову, з характерною для нього відвертістю і натиском, підкреслив: «Жінка повинна бути чимсь більшим, навіть містично більшим від

того, що я сказав про теологію жінки <...> Божа Матір, Марія була важливішою, ніж апостоли, диякони і священники. Як саме – це потрібно з'ясувати, бо немає теологічного пояснення цієї проблеми» [Там само].

До цього можна додати, що папою Франциском створена спеціальна кардинальська комісія для опрацювання відсутньої в сучасній Католицькій Церкві «теології жінки». Разом з цим папа нагадує про складність цієї проблеми, оскільки щодо священницького висвячення жінок церква висловила своє однозначне «ні». Сказав це папа Іван Павло II у категоричний спосіб. Отож, поки що ворота до священства жінок закриті. Але папа Франциск заповів кардиналам, як і всій церковній спільноті, «мислити категоріями сучасності й майбутнього буття Церкви, а не категоріями минулої її історії». У теологічних коментарях, які поширюються на предмет означеної Франциском ролі жінки в церкві, прочитується актуальність цієї проблеми.

Відзначається, що опрацювання «теології жінки» стане вирішальним чинником реформи церкви: «Без визнання рівноправного і навіть особливого статусу жінки в Церкві, Церква не розвиватиметься, як це очевидно сьогодні. Одним словом, ця реформа не загрожує Церкві <...> Можна змінити все, – вважає папа Франциск, – не змінюючи очевидних засад, на яких збудована католицька традиція» [L'Osservatore Romano 2013, №8–9: 2].

Отже, опрацювання «теології жінки» у розумінні папи Франциска, – це «найважливіший чинник реформування сучасної Католицької церкви», оскільки без визнання особливої ролі жінки «Церква не буде життєвою, привабливою, щоб притягувати до себе вірних і розпалювати їх серця» [L'Osservatore Romano 2013, №11: 28].

Вирішення цієї актуальної для реформування церкви проблеми залежатиме від того, як розвиватимуться дивергентні процеси в

сучасному католицизмі (протистояння консервативних і радикальних елементів, про що засвідчив Надзвичайний синод єпископів Католицької церкви (2014-2016 рр.), і чи вдасться папі Франциску подолати опозиційне крило в церкві під час свого понтифікату. Зрештою, це не виключає можливого реверсу під час наступних понтифіків.

Висновки. Гідність людини як найвища цінність вперше в історії Католицької Церкви була сприйнята і адаптована в документах Другого Ватиканського Собору, зокрема в «Декреті про релігійну свободу». Людиноцентрична антропологія Католицької Церкви не сприйнята її консервативним крилом як на самому Соборі, так і в наш час, про що свідчать підсумки трирічної роботи Синоду єпископів, який обговорював досить болючі для церкви проблеми шлюбу і сім'ї, вирішення яких вимагає нетрадиційних, інноваційних підходів.

“Спокуси синодальних єпископів” змусили папу Франциска вибрати найбільш гнучкий метод для їх протидії шляхом посилення парадигми гідності людини як трансцендентної цінності і традиційно властивої для церкви цінності – милосердя, проголосивши 2016 рік «Надзвичайним Ювілеєм – Священним Роком Милосердя».

Гідність людини і милосердя до людини як двосічний меч в руках папи Франциска, спрямований на подолання консервативних спокус значної частини церковної ієрархії, яка не сприймає програми реформування церкви, а також на подолання в цілому кризи інституту священства і негативної практики підбору священничих кадрів. Для вирішення цієї небувалої раніше кризи в Католицькій церкві залучається жінка “з її привабливістю притягувати до себе вірних і розпалювати їх серця”.

Необхідність реформування Католицької церкви зводиться до таких критеріїв: «деклерикалізація і децентралізація цер-

ковних структур», «зміщення функціонування церкви на периферію», «створення бідної церкви для бідних», оновлення традиційної формації духовенства і опрацювання «теології жінки» з її інноваційною роллю в церкві, що сприятиме її реформуванню.

Список літератури

1. L'Osservatore Romano. – 2013. – №8 – 9.
2. L'Osservatore Romano. – 2013. – №10.
3. L'Osservatore Romano. – 2013. – №11.
4. L'Osservatore Romano. – 2014. – №1.
5. L'Osservatore Romano. – 2014. – №2.
6. L'Osservatore Romano. – 2014. – №11.
7. L'Osservatore Romano. – 2015. – №5.

References

1. L'Osservatore Romano. – 2013. – №8 – 9.
2. L'Osservatore Romano. – 2013. – №10.
3. L'Osservatore Romano. – 2013. – №11.
4. L'Osservatore Romano. – 2014. – №1.
5. L'Osservatore Romano. – 2014. – №2.
6. L'Osservatore Romano. – 2014. – №11.
7. L'Osservatore Romano. – 2015. – №5.

УДК 274(477):316.361

Ольга Спис

Досвід протестантських церков України в подоланні родинних криз

Анотація: Інститут сім'ї в Україні переживає складні часи. За даними Євростату в українському суспільстві найвищий показник розлучень у Європі – 61%, розпадається більш як половина пар. Крім цього, останнім часом державна політика в Україні є досить нестабільна у питанні збереження традиційного інституту сім'ї, побудованого на християнських цінностях. Це стало серйозною причиною для активізації питання сімейного служіння в Церкві. У статті досліджено, що у протестантському сегменті християнства України вагоме місце відводиться сімейному служінню, яке є масштабним та різновекторним. Визначено, що у зазначеному служінні українських протестантів вирізняється два потужних напрями – 1) служіння, які спрямовані на попередження криз у сім'ї та родині; 2) служіння, які передбачають безпосередню роботу з проблемами у подружніх, сімейних та родинних стосунках в цілому.

У статті проаналізовано, що масштабність сімейного служіння полягає:

1) у організації чи співорганізації протестантами сімейних форумів, конференцій на рівні держави, областей, міст. Метою таких заходів є об'єднання зусилля держслужбовців, науковців, освітян, соціальних працівників, психологів, журналістів, просімейних активістів та волонтерів задля утвердження інституту сім'ї, популяризації сімейних цінностей,

пошуку ідей та пропозицій для формування національної сімейної політики.

2) Українські протестанти є ініціаторами багатьох громадських рухів, альянсів, місій, які працюють над побудовою здорового громадянського суспільства на базі християнських сімейних цінностей.

Виявлено, що служіння протестантів України у царині сім'ї відзначається різновекторністю – це проведення для чоловіків, жінок, молоді тренінгів, семінарів, конференцій; служіння обездоленим дітям та дітям-сиротам через усиновлення та створення будинків сімейного типу; функціонування християнських таборів відпочинку; реабілітаційних центрів; служіння через медіа. Крім публічних служінь, українські протестанти в особі пасторів, учителів, сімейних консультантів вагоме значення приділяють індивідуальному служінню, яке проявляється у консультаціях та молитвах. За роки релігійної свободи в українській протестантській спільноті з'явилася когорта професійних психологів, педагогів, медиків, які, як консультанти та душпастири допомагають на особистісному рівні долати родинні, сімейні та подружні конфлікти.

Як висновок, у статті з'ясовано, що протестантська Церква в Україні через різні методи і форми публічного служіння, а також душпасторства напрацювала серйозний досвід у попередженні та вирішенні родинних криз.

Цей досвід полягає у: зміцненні сім'ї в її традиційній моделі; популяризації християнських сімейних цінностей; підтримці знедолених, унаслідок сімейних криз, жінок і чоловіків; опіці над сиротами й дітьми з деструктивних родин; усиновленні сиріт; створенні дитячих будинків сімейного типу.

Ключові слова: протестантські церкви України, сімейне служіння, родинні

кризи, традиційні християнські цінності, подружні стосунки.

Olga Spys

Managing family crisis experience of Ukrainian protestant churches

Summary: The institution of the family in Ukraine is going through difficult times. According to Eurostatistics, the highest rate of divorces in Europe is in Ukrainian society - 61 %; more than half of the couples break up. Besides that, the government policy in Ukraine lately is not extremely supportive in regards to preserving traditional institution of family based on Christian values. This brought an additional attention to importance of family-related ministries in church.

This article notes an important place family-related ministry plays within protestant's segment of Christianity of Ukraine. There are two strong directions in this particular ministry of Ukrainian Protestants: 1) Ministry directed at prevention of the family crisis; 2) Ministry, that involves direct work with families, addressing already existing marriage problems, as well as family and relations in general.

This article analyze that in general family-related ministries are predominantly focus on 1) organization or co-managing of family forums and conferences at the national, regional, and city levels by Ukrainian Protestants. The purpose of these events is to join the efforts of public employees, scientists, teachers, social workers, psychologists, journalists, family activists and volunteers for establishing strong institution of the family, popularization of family values, maintaining ideas and suggestions for developing national politics related to family issues. 2) Ukrainian Protestants initiate many social movements, alliances and missions which aims to develop healthy civil society based on Christian family values.

It has been identified that the ministry of Ukrainian Protestants in the field of family matters is multidirectional – organizing trainings for men, women and youth, seminars and conferences, helping destitute children and orphans through adaptation and creation family style housing units, running Christian holiday's camps, rehabilitation centres, services via mass media.

In addition to the public services, Ukraine Protestants assign huge importance to individual ministry by pastors, teachers and family consultants via counselling and prayers. During the years of religious freedom Ukrainian Protestant church was joined by the cohort of professional psychologists, teachers, physicians, all of whom are able and ready to assist in overcoming family and marital conflicts, and address relationship issues on a personal level as consultants and pastors.

As a result, we came to conclusion, that Protestant church in Ukraine has developed different methods in prevention and settlement of family crisis through different methods and forms of public service, as well as counselling. This experience consists of: consolidation of family and it's traditional model, popularization of Christian family values, supporting of underprivileged men and women, who were affected family crises, guardianship of orphans and children from dysfunctional families, adoption of orphans, formation of family style orphanages. Taking into consideration the experiences of Ukrainian Protestants could be useful to Ukrainian government as well as to the other churches.

Key words: protestant churches of Ukraine, family ministration, family crisis, traditional Christian values, marital relationships.

Постановка проблеми. На сьогодні українське суспільство переживає глибоку родинну кризу, яка проявляється у: 1) збільшенні кількості розлучень – рівень

розлучень – 61%, розпадається більш як половина пар. Це найвищий показник у Європі, за даними Євростату [Україна на першому місці в Європі 2015]. Іншими словами: щорічно реєструється 2700 тис. шлюбів, розлучень – більше одного млн. [Шлюб у небезпеці 2018]); 2) проблемі несвідомого ставлення до статевого життя; 3) домашньому насильству та жорстокості проти жінок і дітей; 4) відкладенні часу вступу до шлюбу; 5) збільшенні кількості самотніх людей, які не одружуються; 6) масовій одностатевості в сім'ях; 7) заохоченні до абортів (українки за роки незалежності зробили 30 млн. абортів); 8) падінні моральних засад сім'ї, що проявляється у зраді; неповазі чоловіка до дружини і навпаки; дітей – до батьків як в молодшому, так і в літньому віці. Це приводить до цілої низки наслідків, найважливішими з яких є такі:

- зростання позашлюбної народжуваності;
- фізичне та соціальне сирітство;
- виховання дітей у неповних сім'ях;
- самотність жінок і чоловіків унаслідок розлучень чи позашлюбної народжуваності дітей (майже кожна десята жінка віком від 30 до 60 років – розлучена);
- відсутність або «дефіцит спілкування» онуків з батьками батьків;
- надмірне навантаження на сім'ї бабусь і дідусів унаслідок виховання онуків у неповних сім'ях;
- позбавлення опіки і уваги літніх людей;
- булінг;
- подальше старіння населення та навіть його депопуляція;
- проблема репродуктивності здоров'я.

Вагому роль у подоланні родинних криз в Україні відіграє така інституція як

Церква. Але без діяльності протестантських громад огляд сімейного служіння Церкви, представленою трьома напрямками в Україні, був би не повним. Критичний стан проблеми зумовив появу цілої низки досліджень присвячених цій проблемі.

Ступінь розробки проблеми. Серед досліджень, які стосуються вивчення сімейного служіння протестантів, варто назвати статті С.Грунтковського, Р. Корнійка, О. Лірник, В. Виноградова. У дослідженнях акцентується увага на виникненні та функціонуванні різних видів організацій; протестантських ЗМІ, які займаються популяризацією сімейних цінностей; дитячих служінь. Проте, цілісного дослідження, що стосується вивчення питання досвіду протестантської церкви у подоланні родинних криз бракує. Більшість дослідників сімейне служіння розглядає лише у системі соціального служіння.

Новизною статті є з'ясування різноманітності та масштабності сімейного служіння протестантів як ефективного інструменту для подолання родинних криз в українському суспільстві.

Основний виклад матеріалу. У 2018 році сімейна тематика, – за спостереженням керівника відділу суспільних зв'язків і релігійної свободи Церкви адвентистів сьомого дня в Україні Максима Крупського, – «посіла високе місце у пріоритетах діяльності протестантів» [Експертне опитування до Дня подяки 2018].

Аналізуючи сімейне служіння протестантських церков, виділимо два потужних напрями – 1) служіння, які спрямовані на попередження криз у сім'ї та родині; 2) служіння, які передбачають безпосередню роботу з проблемами у подружніх стосунках, стосунках дітей з батьками та родинних стосунках – між сім'ями дітей та

батьків. Найчастіше розмежувати ці два напрями неможливо або важко, тому що здійснюючи служіння з метою попередити конфлікти чи певну кризу, конкретна особа чи подружжя знаходять відповідь для вирішення своєї проблеми.

Перший напрям реалізується у таких формах служіння як: сімейні форуми та конференції на рівні держави, областей, міст. Саме протестанти є найактивнішими ініціаторами таких заходів або їх співорганізаторами та учасниками. Метою вказаних форумів та конференцій є об'єднання зусилля держслужбовців, науковців, освітян, соціальних працівників, психологів, журналістів, просімейних активістів та волонтерів задля утвердження інституту сім'ї, популяризації сімейних цінностей, пошуку ідей та пропозицій для формування національної сімейної політики. Наприклад: Всеукраїнський форум сім'ї (14 березня 2018 року, м. Київ, НЦ «Український дім»); Львівський обласний форум «Українська сім'я: виклики і завдання» (03 вересня 2018 року, м. Львів); Черкаський обласний форум сім'ї (15 жовтня 2018 року, м. Черкаси); Всеукраїнський форум сімейного служіння (24 листопада 2018 року, м. Ірпінь Київської обл.), організатор заходу – комітет сімейного служіння ВСЦ ЄХБ; «Сімейна політика в Україні: виклики та перспективи» (23 травня 2018 року, м. Бориспіль Київської обл.). На окрему увагу заслугове секція сімейного служіння Східноєвропейського лідерського форуму, який цього, 2018, року був восьмим. Метою Форуму є розповсюдження принципів Царства Божого в усі сфери життя народів Східної Європи [Про форум 2016]. На секцію сімейного служіння запрошуються високопосадовці, відомі науковці, практики-психологи, педагоги, лікарі, організатори різних місій, рухів, що займаються питаннями сім'ї.

В усіх протестантських Об'єднаннях та Союзах щороку організуються чоловічі, жіночі, молодіжні конференції, конгреси, тренінги, семінари з широкого кола питань укріплення родин, виховання дітей, підготовки молоді до шлюбу, допомоги у вирішенні проблем. Часто такі заходи виходять за межі певної конфесії.

На особливу увагу у популяризації біблійних сімейних цінностей заслугове протестантські **медіа**. «Сучасні протестантські конфесії в Україні активно виявляють свою присутність в телепросторі» – зазначає дослідник С.Филипчук [Филипчук 2017: 151].

З 1991 року в Україні розпочав свою роботу міжнародний медіахолдінг «Еммануїл» (філія СВН). Це виключно протестантський проект, який через широку жанрову палітру працює в сфері антикризової допомоги сім'ям (проблематика всиновлення, консультування сімейних пар, робота з неблагополучними підлітками). На «Клуб «Life», який є складовою «Еммануїл» створена окрема рубрика «Сім'я», куди запрошують найдосвідченіших сімейних консультантів.

Відомими консультантами в протестантському середовищі не тільки України, але й за її межами є Олексій та Олена Травнікові, Станіслав Грунтковський, Юрій та Тетяна Соколовські, Шабуніна О, Нейкурс Л., Яковенко О., Носова О., Ісакова І., Поліщук А., Кузьменко Р.

З 2013 року розпочав цілодобову трансляцію адвентистський супутниковий телеканал «Надія». «Надія» має цілу низку соціально-просвітницьких програм сімейного спрямування: «Мозаїка батьківства», «Очима жінки», «Стиль життя», «Детонація», «2 Я – одне життя». Крім цього, телеканал транслює багато дитячих проєктів «Дружболандія», «В гостях у Добрячка»,

«Вечірні історії», «Малюваки», «ЛоМастер» [Телеканал Надія].

На широку аудиторію спрямована програма вже згадуваного сімейного консультанта О. Травнікова «Формула сім'ї» на радіо М, на яких він обговорює гостроактуальні подружні проблеми. Певна когорта людей навертається до Бога через служіння протестантів невіруючим сім'ям і родинам. Багато баптистських, харизматичних помісних церков для досягнення молодих невіруючих пар організують так звані День закоханих, романтичні вечори.

У Союзі християн-баптистів створені постійні сімейні клуби у Рівному, Луцьку, Києві та Ірпені. Третій рік поспіль у травні в Ірпені проведено Тиждень подружжя. У Житомирі, Луцьку, Сумах, Полтаві, Ірпені та у Рівненській області літній період насичений сімейними таборами. Розпочато роботу шістдесяти сімейних груп по всій Україні. Декілька сімейних вечорів проведено у військових містечках [Баптисти України провели стратегічну конференцію].

Саме протестанти є засновниками масштабних громадських рухів, організацій, місій, які стали відомими в Україні як міжконфесійні платформи. Так, за ініціативою журналіста та громадського діяча протестанта Руслана Кухарчука влітку 2010-го року був створений в громадський рух під назвою "Всі разом!". Його головна мета – побудова на базі традиційних християнських сімейних цінностей здорового громадянського суспільства. Актуальне гасло руху "Міцна родина – міцна Україна" об'єднало просімейні організації та ініціативи. Саме цей рух поклав початок в організації соціальних фестивалей "Всі разом за сім'ю!". У 2017-му році до національного марафону сімейних фестивалів долучилося по всій Україні вже понад 100 000 осіб, а вуличний сімейний рух охопив 33 районних та обласних центри. У зв'язку з

тим, що останнім часом державна політика в Україні щодо інституту сім'ї має руйнівний характер, то протестанти, усвідомлюючи серйозну загрозу традиційному інституту сім'ї, спонукають церкви, громадські організації та рухи продовжувати об'єднуватись і активно діяти, щоб захистити сімейні цінності, які засновані на традиційних християнських принципах. «Організація "Всі разом" у тісній співпраці з усіма, хто поділяє християнський погляд на сім'ю, ефективно протидіє спробам вилучити з Конституції України визначення шлюбу як союзу чоловіка та жінки, а також впровадженню через українське законодавство легалізації одностатевих шлюбів» [Виноградов 2017].

Потужним Альянсом, який займається захистом інтересів сім'ї на законодавчому рівні; навчанням консультантів і лідерів просімейних рухів, професійною допомогою у створенні, відновленні взаємин у сім'ях, є ініційований президентом Асоціації «Еммануїл» Стівом Вебером, Альянс «Україна за сім'ю» (2014 р.). До об'єднання входить 23 організації, 7 корпоративних партнерів, 5 проектів, 2000 учасників.

Євангельські християни переймаються також і просвітництвом задля успішного подружнього життя та батьківства. Тож для будівництва щасливих міцних сімей створені місії. Одна із них – "Молодь з Місією". Це всесвітній рух християн із різних культур, вікових груп та християнських конфесій, посвячених служінню Ісусу Христу по всьому світі. Нині він працює у більш ніж 180-ти країнах, маючи 1100 осередків, що нараховують більше 18000 працівників. «МзМ» – вільно-структурована організація, що об'єднана лиш спільним баченням, цінностями й взаємовідносинами. Вона прагне відображати Бога, Його природу й характер у кожному аспекті своїх служінь, серед яких особливу увагу привертають Сімейні клуби. Саме вони

опікуються питанням сім'ї та сприяють поширенню сімейних цінностей і розвитку гармонійних стосунків у українських родинах. Юрій і Тетяна Соколовські – професійні консультанти Сімейного клубу в Україні, що мають 20-річний досвід практичної роботи з сім'ями. Їх місія – допомогти парам будувати гармонійні міцні стосунки в шлюбі, розвиватись і здобувати нові знання у сфері сімейного життя. Сюди охоче звертаються й родини, які шукають відновлення єдності, щоб зберегти родинне тепло та щастя. Дошлюбну підготовку для пар проводить Голова Клубу психолог Олена Шабуніна, надаючи їм практичні поради для проведення романтичного дозвілля, а також для зростання та навчання разом. Це служіння підтримує постійну інноваційність у створенні нових методів консультування, що дозволяє йому бути актуальними для кожного покоління.

Напрямок сімейного служіння діє також при місії «Україна для Христа» (1991 р.). Консультантами є Олексій та Олена Травнікові також з досить довгим – 15 – річним досвідом роботи зі сімейними парами.

Українські протестанти, незважаючи на свою конфесійну розгалуженість, досить цілісні в баченні та служіннях, що стосується подолання кризи батьківства в Україні. З метою поширення в суспільстві відповідального батьківства ініціативною групою, якою керував О. Марченко у 2003 році був створений Міжнародний Центр Батьківства. Центр пропонує матеріали семінарів і тренінгів, що містять досвід батьків із інших країн, результати досліджень у сфері батьківства, корисні практичні поради та багато іншого.

У жовтні 2006 року Міжнародним Центром Батьківства розпочато проект Громадська ініціатива “День Батька”. Метою ініціативи є сприяння формування

в українському суспільстві світогляду щодо життєвої сутності чоловіка як батька і встановлення святкування Дня Батька в Україні на державному рівні. Тобто «шлях до подолання кризи батьківства в першу чергу повинен полягати в наявності відповідного світогляду для того, хто є добрим батьком, у вигляді державної ідеології з цього питання», – зазначає В. Виноградов [Виноградов 2017]. Потрібно відзначити, що в усіх протестантських Союзах та Об'єднаннях організовуються чоловічі конференції, тренінги, семінари. Так, наприклад, такий тренінг пройшов цього року у Союзі християн-баптистів. Головним промовцем був засновник міжнародного руху «Світові потрібен батько» Касі Карстен. На тренінгу йшла мова про те, що чоловіки відповідальні за більшість соціальних потрясінь світу:

1. 90% тяжких злочинів здійснюють чоловіки;
2. Майже 100% звалтувань – чоловіки;
3. 95% пограбувань – чоловіки;
4. 91% сімейного насилля – чоловіки;
5. 94% нетверезих водіїв – чоловіки;
6. 63% самогубств відбувається в сім'ях, де немає батька;
7. 70% підлітків та дітей в спеціальних закладах держави (колоніях, різних виправних закладах, інтернатах) є вихідцями із сімей без батька;
8. 40% всіх дітей світу не живуть зі своїм біологічним батьком;
9. 85% дітей з відхиленнями належать до сімей без батька;
10. 71% дітей, які не закінчили школу – із сімей без батька.

«З одного боку, світу потрібен небесний Батько (ми Його втратили), ось чому молитва «Отче наш» починається саме так:

«Отче наш...». Це повернення до небесного Батька. Але світу потрібен і фізичний татусь. Через пророка Малахію Господь сказав, що першим, до кого Він буде звертатися – це будуть чоловіки», – йдеться на сайті баптистів [В Україні побільшає відповідальних татусів]. «Чоловіки зрозуміли надзвичайно важливий меседж, – продовжує організатор тренінгу, відповідальний за комітет сімейного служіння Союзу ЄХБ Станіслав Грунтковський, – що Бог зробив нас священниками не тільки для своєї сім'ї, а й для всього народу. Якщо ми християни, то і є відповідальними за проблему батьківства не лише в своїй сім'ї, а й суспільстві в цілому. Ми, саме ми, віруючі люди, за це відповідаємо» [В Україні побільшає відповідальних татусів].

Паралельно з заходами для чоловіків майже в кожній протестантській церкві діють жіночі форми та методи служіння. Це відділи жіночого служіння, клуби, конференції, семінари. Головна мета заходів – наставництво та консультування.

Потрібно зазначити, що досить різномановою та масштабною діяльністю в сімейному служінні займаються РКЦ та УГКЦ в Україні, проте, – за словами Р. Кухарчука, – «є сфери, де євангельські протестанти визначають тенденції. Як приклад, це всиновлення дітей» [Експертне опитування до Дня подяки 2018]. Р. Кухарчук наголошує, що це є серйозною соціальною проблемою і протестанти є інструментом вирішення цієї проблеми «Величезна кількість сиріт перебувають або в усиновленні в християнських родинах або перебувають під опікою християн. Також...першими в історії України ВІЛ-інфікованих дітей почали всиновлювати протестанти. Це великий приклад того, – продовжує Р. Кухарчук – як євангельські християни у позацерковному середовищі вирішують велику соціальну проблему» [Експертне опитування до Дня подяки 2018].

Взагалі, піклування про обездолених дітей, особливо дітей-сиріт є надзвичайною важливою ділянкою протестантів у подоланні родинних криз. Сьогодні під опікою євангельських віруючих перебувають 20000 дітей сиріт. 5000 знедолених дітей отримують матеріальну підтримку. Системно працюють 23 соціально-психологічні центри для дітей, для матері й дитини [Виноградов 2017].

Так, тільки з 50-ти п'ятидесятницьких місій, що займаються милосердницько-добродійною діяльністю, 30 – опікується сиротами та безпритульними дітьми. 14 сиротинців перебувають на утриманні церков [Лірник 2016: 111]. Проте точну цифру надати важко, оскільки майже кожна протестантська церква – баптистів, п'ятидесятників, адвентистів, харизматів причетна до опіки над сиротинцями.

Проте найпотужнішою громадською організацією, яка працює над вирішенням проблеми подолання сирітства в Україні, є Альянс «Україна без сиріт». Всеукраїнська громадська організація об'єднує 100 християнських організацій. Засновниками Альянсу є протестанти. Так, наприклад, Стів Вебер, вже згадуваний як очільник Асоціації «Еммануїл, американець, який вже довгий час проживає в Україні, є один з членів правління Альянсу (у нього самого шестеро дітей, троє з яких прийомні).

Альянс співпрацює з багатьма «міжнародними та національними неурядовими, благодійними та громадськими організаціями, з релігійними спільнотами та об'єднаннями, комерційними та бізнес-структурами, а також урядовими та державними установами різних рівнів» [Баптисти України провели стратегічну конференцію]. Наприклад, до Альянсу входить ціла низка установ, організацій Церкви адвентистів сьомого дня: Український гуманітарний інститут, МЕДІА

ГРУПА „НАДІЯ”, БФ Альфа-Ник Миколаїв, Міжнародний благодійний фонд "Крок з надією", ВБФ «Краще Життя», ADRA Ukraine, Християнський адвентистський медичний центр – ANGELIA. З Альянсом співпрацюють й інші організації місцевого рівня якщо вони формально до Альянсу і не належать.

Головна мета організації – охопити всіх дітей-сиріт справжньою турботою, дати можливість кожній дитині зростати в люблячій сім'ї та попередити сирітство в Україні. Методи реалізації такої мети Альянс вбачає у:

- формуванні суспільної думки щодо важливості допомоги дітям і сім'ям;
- розвитку співпраці з владою для формування ефективної державної політики у сфері захисту дітей і сімей;
- розвитку співпраці з церквами та релігійними спільнотами з метою надання допомоги дітям та сім'ям.

Протестанти були одними з перших ініціаторів реформування системи інтернатних закладів. Так, під час виступу у Верховній Раді (26 серпня 2015 рік) Голова ХВС України М. Паночко закликав державу «активно сприяти створенню будинків сімейного типу» [Виступ М. Паночка у Верховній Раді 2017].

Протестантськими церквами практикуються і такі форми роботи як оздоровлення дітей-сиріт, дітей із малозабезпечених та багатодітних сімей в літніх таборих. Табірні відділи функціонують практично в усіх церковних об'єднаннях, на всіх рівнях: всеукраїнському, обласних, районних, міських та сільських. Тож достеменно підрахувати кількість християнських таборів в Україні сьогодні практично неможливо. Тільки Асоціація християнських таборів, починаючи з 1996 року, сприяла проходженню понад 700 подібних заходів. Лише 2017 року в її навчальних заходах

взяли участь 2243 працівники християнських таборів, які в своїх таборах мали вплив у середньому на 25000 підлітків та молоді. Плідна робота Асоціації привела до інтенсивного розвитку табірної руху серед християнських церков і організацій. Тож наразі крім неї в Україні діє ще принаймні сім організацій, які об'єднують християнські табори.

Наприклад, тільки Черкаським обласним об'єднанням ЄХБ за останні два роки було оздоровлено понад 2000 дітей [Виноградов 2017].

Серйозним чинником розлучень в українському суспільстві є алкоголізм та наркоманія. Протестанти є чи не найактивнішими в служінні реабілітації – допомозі алко- та наркозалежним отримати повне звільнення від негативних звичок та отримати духовне і фізичне відродження особистості. В українському протестантському середовищі особливо вагому роль відіграє «Асоціація християнських центрів реабілітації», яка об'єднує 200 закладів різних конфесій. Ще приблизно 100 реабілітаційних центрів, які не входять в Асоціацію. Завдяки понад 300 протестантським центрам понад 50000 осіб є ресоціалізованими і мають високу вірогідність відновлення особистості [Виноградов 2017]. Але, враховуючи те, що залежна людина є нещасною не сама, а має коло родичів – когось із подружжя чи батьків, то цю цифру 1 можна множити на 2 або й 3.

На окрему увагу заслуговує діяльність протестантів, що стосується спільного супротиву нав'язування гендерної ідеології в школах, спробам ратифікації Стамбульської конвенції. Саме протестанти розробили й подали у Верховну Раду петицію щодо захисту сімейних цінностей і правильного статевого виховання школярів на основі вчення Біблії й християнських етичних норм.

Крім публічних служінь, українські протестанти в особі пасторів, учителів, сімейних консультантів вагоме значення приділяють індивідуальному служінню, яке проявляється у консультаціях та молитвах.

За роки релігійної свободи в українській протестантській спільноті з'явилася когорта професійних психологів, педагогів, медиків, які, як консультанти та душпастири допомагають на особистісному рівні долати родинні, сімейні та подружні конфлікти. І такий метод служіння у попередженні та подоланні родинних криз є найдієвіший.

Отже, сімейне служіння, що полягає у: зміцненні сім'ї в її традиційній моделі, популяризації християнських сімейних цінностей, підтримці знедолених жінок і чоловіків унаслідок сімейних криз, опіці над дітьми з деструктивних родин, створенні дитячих будинків сімейного типу, усиновленні сиріт, є вагомим досвідом протестантів України у вирішенні родинних криз. Цей досвід може бути корисним як для інших церков, так і для держави.

Список літератури

1. Альянс «Україна без сиріт». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainabezsyrit.org/alyans>
2. Баптисти України провели стратегічну конференцію «Служіння церкви в суспільстві». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/27728-baptisti-ukrayiyini-proveli-strategichnu-konferenciyu-sluzhinnya-cerkvi-v-suspilstvi.html
3. В Україні побільшає відповідальних татусів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dom-mira.org/cerkov-v-germanii-raznoobrazie-kul/>
4. Виноградов, В. (2017 р., 12 вересня). Сім'я як духовна фортеця. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://poklik.org/simya-yak-duhovna-fortetsya/>
5. Виступ М. Паночка у Верховній Раді. (2017 р., 11 березня). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=S0v0eMcF68w>
6. Експертне опитування до Дня подяки 2018. (2018 р., 23 вересня). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tv.hope.ua/uk/news/poll2018>
7. Виноградов, В. (2017 р., 23 серпня). Соціальне служіння євангельських християн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://poklik.org/sotsialne-sluzhinnya-yevangelskyh-hrystyyan/>
8. Про форум. (2016). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forumeast.eu/ua/o-forume>
9. Лірник, О. В. (2016). Аналіз та осмислення соціального служіння п'ятидесятників, баптистів та адвентистів у сучасній Україні. Гілея: науковий вісник, 109-116.
10. Телеканал Надія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tv.hope.ua/uk/shows>
11. Україна - на першому місці в Європі за кількістю розлучень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://expres.online/archive/main/2015/08/23/148726-ukrayina-pershomu-misci-yevropi-kilkisty-rozluchen> (2015)
12. Филиппчук, С. (2017). Телебачення протестантських конфесій сучасної України: функціональна, жанрова, змістова специфіка контенту. Протестантські Церкви у контексті

- вітчизняної історії та суспільних трансформацій (до 500-ліття Реформації): Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль), 27-28 квітня 2017 року). Тернопіль-Київ : ФОП Осадца Ю. В., 151-154.
13. Шлюб у небезпеці. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://westadvent.org.ua/2018/09/09/shlyub_simya_u_nebezpetsi/
 12. Filipchuk S. (2017). Television of Protestant denominations of modern Ukraine: functional, genre, content content specifics. Protestant Churches in the Context of Ukrainian History and Social Transformations (until the 500th anniversary of the Reformation): Materials of the IV All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Ternopil), April 27-28, 2017). Ternopil-Kyiv: FOP Osadzha Yu.V., 151-154.
 13. Marriage in danger. (2018, September 9). https://westadvent.org.ua/2018/09/09/shlyub_simya_u_nebezpetsi/

References

1. Alliance "Ukraine without orphans". Retrieved December 10, 2018 at <https://ukrainabezsyrit.org/alyans>
2. The Baptists of Ukraine held a strategic conference "Serving the Church in Society". https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/27728-baptisti-ukrayiyini-proveli-strategichnu-konferenciyu-sluzhinnya-cerkvi-v-suspilstvi.html.
3. In Ukraine, the number of responsible nats grows. <https://www.dom-mira.org/cerkov-v-germanii-raznoobrazie-kul/>
4. Vinogradov, V. (2017, September 12). Family as a spiritual fortress. <https://poklik.org/simya-yak-duhovna-fortetsya/>
5. Speech by M. Panochka in the Verkhovna Rada. (2017, March 11). <https://www.youtube.com/watch?v=S0v0eMcF68w>
6. Expert survey to the Thanksgiving Day 2018. (2018, September 23). <https://tv.hope.ua/en/news/poll2018>
7. Vinogradov, V. (2017, August 23). Social service of evangelical Christians. <https://poklik.org/sotsialne-sluzhinnya-yevangelskyh-hrystyian>
8. About the forum. (2016). <http://www.forumeast.eu/ua/o-forume>
9. Lirnyk, O. V. (2016). Analysis and comprehension of the social service of Pentecostals, Baptists and Adventists in modern Ukraine. Gilea: Scientific Bulletin, 113. 109-116.
10. Nadezhda TV channel. <https://tv.hope.ua/en/shows>
11. Ukraine is on the first place in Europe by the number of divorces. <https://expres.online/ar>

УДК 27:17.022.1:316.36:299.94](477)

Андрій Тищенко

*Імплементация християнських
сімейних цінностей
в харизматичних церквах
в Україні (на прикладі церкви
«Нове покоління»)*

Анотація: В статті розглянуто специфіку релігії як регулятора стосунків у суспільстві та сім'ї, позаяк головним відновлюваним (природним і соціальним) ресурсом будь-якої держави виступають громадяни, а кількісно і якісно формування цього ресурсу пов'язано з функціональністю такої соціальної групи, як сім'я.

В сьогоденні харизматичні церкви характеризуються все більшою усталеністю, збільшенням толерантності в суспільстві, поглибленням інституалізаційних змін, формуванням власної теології тощо. Функціонуючи в українському суспільстві, харизматичні церкви спричиняють більший чи менший вплив на різні його складові. Оскільки харизмати не мають єдиного центру чи єдиного доктринально усталеного вчення, метою даної статті постає з'ясування особливостей актуалізації християнських сімейних цінностей та специфіки імплементації останніх в теології та діяльності харизматичної Церкви «Нове покоління»). Завдання статті полягає у визначенні специфіки теологічного розуміння та основних форм практичного вирішення харизматичною церквою «Нове покоління» існуючих в українському суспільстві проблем, пов'язаних з сім'єю як первинним колективом; дослідженні впливу ролі церкви на соціум в масштабах регіону.

На прикладі діяльності Церкви «Нове покоління» проаналізовано актуалізацію християнських сімейних цінностей та форми їх

імплементації в умовах відродження релігійного життя та розбудови України як поліконфесійної держави. Показано зміну ролі церкви та масштаби впливу християнських цінностей на соціум в регіональному вимірі, а також ті суспільні проблеми, якими може і покликана займатися церква.

Доводиться, що саме криза сучасної родини спонукає християнські конфесії реагувати на існуючий стан речей, вносячи конфесійну специфіку в розуміння коренів та шляхів вирішення цієї проблема.

Констатується, що теологічна база церкви «Нове покоління» знаходиться в динаміці формування, з оперттям на загальні віросповідні принципи християнства загалом та загальнопротестантські зокрема. Християнська система цінностей має для них теїстично-об'єктивістський характер. Загальнопротестантський принцип «Soli Deo gloria» («тільки Богу слава») закладено в основу формування сімейних цінностей носіїв харизматичної духовності.

Харизматична церква «Нове покоління», приймаючи виклик сучасного суспільства, стає на шлях імплементації християнських цінностей в умовах сучасного глобалізованого суспільства. Про це свідчить зокрема, те, що питання сім'ї, сімейних цінностей, їх функціонування в українському суспільстві є предметом перманентної уваги та рефлексії в церковному середовищі.

Реагуючи на постійне оновлення в усіх сферах життя суспільства, харизматична церква як інституція, стає мобільною, відкритою до змін, апробує різні форми вирішення актуальних суспільних проблем, пов'язаних із сім'єю, відтак можна прогнозувати нові вияви практичної діяльності церкви та закріплення своїх позицій в доктринальних положеннях харизматичної теології. Оскільки духовним ядром церкви стала Дніпропетровщина, констатується налагоджена система взаємодії церкви та державних закладів, сформованість певної

духовної практика з питань сім'ї та шлюбу.

Позиція харизматичної церкви щодо оформлення шлюбу постає серйозною та вираженою, оскільки розроблено цикл семінарів з окресленої тематики й ведеться превентивно-духовна робота з питань попередження поспішних шлюбів. Статистика регіону засвідчує позитивні зрушення в бік усталеності інституту сім'ї, зменшення кількості розлучень тощо. Такі показники дозволяють говорити про позитивний вплив діяльності харизматичної церкви «Нове покоління» на прихожан церкви, на ситуацію в місті та регіоні, оскільки дочірні церкви «Нового покоління» розташовуються по всьому регіону. Це свідчить про результативність здійснюваної практичної діяльності харизматичної церкви «Нове покоління» в регіоні та прагнення поширити досвід на інші регіони.

Результати дослідження можуть бути використані в релігієзнавчих курсах, зокрема в викладанні дисциплін, пов'язаних з вивченням християнських та неохристиянських напрямків, специфіки нових релігійних рухів, а також для державних органів, з метою покращення державно-конфесійних відносин та узгодження соціальної роботи з населенням.

Ключові слова: церква «Нове покоління»; сім'я; християнські цінності; християнський шлюб; християнська сім'я; біблійні принципи; сім'я як «домашня церква»; конфесійна специфіка моделі сім'ї; харизматична духовність.

Andriy Tyshchenko

The implementation of Christian family values in charismatic churches in Ukraine (on the example of the church "The New Generation")

Summary: The article deals with the specifics of religion as a regulator of relations in society and family. The analysis of the actualization of Christian family values and the form of their implementation on the example of the Church "New Generation", in the conditions of the revival of religious life and the development of Ukraine as a polyconfessional state is analyzed. Shown is the change in the role of the church and the extent of the impact of Christian values on the social in the regional dimension, as well as those social problems that the church should deal with.

It turns out that the crisis of a modern family prompts Christian denominations to react to the existing state of affairs. This forms a confessional specificity in understanding the roots and ways of solving the problems of society.

Charismatic churches today are characterized by increasing recognition, increasing tolerance in society, deepening of institutionalizing change, and the formation of their own theology. They function in the Ukrainian society and cause more or less influence on different components of society. Charismatics do not have a single center or doctrine, so the purpose of this article is to clarify the peculiarities of actualization of Christian family values and the specifics of their implementation in the theology and activities of the charismatic Church ("The New Generation"). The task of the article is to determine the specifics of theological understanding, the main forms of the practical solution of the charismatic Church "New Generation" of those problems that exist in the Ukrainian society and are related to the family as a primary collective. Another task is to investigate the influence of the church's role on marriage relations and the family in the region.

It is stated that the theological basis of the Church "The New Generation" is in the dynamics of formation, based on the general religious principles of Christianity in general

and Protestantism in particular. The Christian system of values has a theistic-objectivist character for them. The Protestant principle of "Soli Deo gloria" ("only God's glory") laid the foundation for the formation of the family values of charismatic spirituality carriers.

The charismatic church as an institution reacts to constant changes in all spheres of society's life. It becomes mobile, open to change, modernizes, and tests various forms of solving relevant social problems associated with the family.

The charismatic church's position on marriage is serious and well-considered. In the ecclesiastical environment, a series of seminars devoted to family and marriage issues have been developed, and preventive and spiritual work is being conducted on the prevention of hasty marriages. The region's statistics indicate positive changes towards strengthening the family's institute, reducing the number of divorces, and so on. Such indicators allow us to speak about the positive influence of the activity of the charismatic Church "The New Generation" on church parishioners, on the situation in the city and the region, as the "New Generation" subsidiary churches are located throughout the region. This testifies to the effectiveness of the practical activities of the charismatic Church "New Generation" in the region and the desire to extend its experience to other regions of Ukraine.

The results of the research can be used in religious studies courses, in particular in the teaching of disciplines related to the study of Christian and non-Christian trends, the specifics of new religious movements, as well as for state bodies, with the aim of improving the state-confessional relations and harmonizing social work with the population.

Key words: church "New Generation"; family; christian values; christian marriage; christian family; biblical principles; family as "home church"; confessional specificity of family models; charismatic spirituality.

Постановка проблеми та її актуальність. Головним відновлюваним (природним і соціальним) ресурсом будь-якої держави виступають громадяни. Кількісно і якісно формування цього ресурсу пов'язано з функціональністю такої соціальної групи, як сім'я. Сім'я, родина – є спрямовуючою силою та взірцем для наслідування, вона відіграє неабияку роль у становленні підростаючого покоління. Узагальнений семантичний аналіз поняття сім'я дає наступне його розуміння: «...первинний колектив, який дає людині уявлення про життєві цінності та уявлення, де дитина отримує перші практичні навички цих уявлень у взаємостосунках з іншими людьми, засвоює норми, які регулюються поведінкою в різних ситуаціях повсякденного спілкування» [Український педагогічний словник 1997 : 267]. Сім'я, як правило, народжується, формується в результаті шлюбних відносин, де шлюб – це «...родинний союз, співжиття чоловіка й жінки за взаємною згодою» [Багач, Білоусов 2010]. Етимологію російського еквіваленту поняття «шлюб» знаходимо у праці Н.Шерстньової: «Брак» походить від давньослов'янського «бородічі», що означає відбирати найкраще» [Шерстнева 2004: 7]. Посилаючись на дані давніх руських літописів дослідниця вона зазначає: «...слово «брак» вважалося похідним від «брати», «беру»..., а «супружество» вживалося як синонім слова «шлюб» і походить від слова «супруг» (упряжка)» [Шерстнева 2004: 8].

Провідна роль регулятора стосунків у суспільстві та сім'ї впродовж історії відводилася релігії. На теренах України саме християнство виступає носієм досвіду впливу на сім'ю та сімейні стосунки. Нині цей досвід актуалізується і диференціюється, модернізується та адаптується до умов відродження релігійного життя, розбудови України як поліконфесійної держави та входження її в європейський простір.

Мета статті. Харизматичні церкви в сьогоденні – явище, яке все більше характеризується усталеністю, збільшенням толерантності в суспільстві, поглибленням інституалізаційних змін тощо. Функціонуючи в українському суспільстві, харизматичні церкви спричиняють більший чи менший вплив на різні його складові. Оскільки харизмати не мають єдиного центру чи єдиного доктринально усталеного вчення, метою даної статті постає з'ясування особливостей актуалізації християнських сімейних цінностей та специфіки імплементації останніх в теології та діяльності харизматичної Церкви «Нове покоління»). Завдання статті полягає у визначенні специфіки теологічного розуміння та основних форм практичного вирішення харизматичною церквою «Нове покоління» існуючих в українському суспільстві проблем, пов'язаних з сім'єю як первинним колективом; дослідженні впливу ролі церкви на соціум в масштабах регіону.

Наукова новизна. Проблема шлюбів у сучасному глобалізованому світі дедалі більше загострюється, що, в свою чергу, ілюструє інтенсивність релігійної та культурної дивергенції, а також глибину трансформацій, що охоплюють інститут релігії й інститут сім'ї. Актуалізовано розуміння ролі й впливу християнських цінностей на сімейні взаємини, вироблене в межах сучасного протестантизму та імплементація представниками харизматичного напрямку (як неохристиянського/неопротестантського) позицій розуміння християнських цінностей у сім'ї. Але, якщо протестантське бачення є усталеним, то погляди представників харизматичного напрямку (на прикладі церкви «Нове покоління») перебуває на стадії формування. Однак, репрезентанти харизматичної духовності розглядають сімейні цінності переважно в контексті біблійної традиції, намагаючись

осмислити продуктивність використання конфесійного ресурсу в подоланні кризи сім'ї та модернізуючи напрямки діяльності церкви. Відтак, в харизматичному баченні загальнохристиянські цінності, залишаючись базовими, змінюють форми зовнішнього вираження – релігійні комунікації харизматів трансформуються, розвиваються та опредмечуються в ситуативних застосуваннях християнських цінностей, еволюціонують способи їхньої конкретизації – через призму харизматичної духовності їм надається нова інтерпретація.

Виклад матеріалу. Історично питання ролі і впливу сім'ї на формування особистості приваблювало увагу багатьох вчених, філософів тощо. В період античності Платон, зокрема стверджував: «Зло всього світу, соціальні прошарки мають свій початок із наявності нерівних умов виховання» [Платон : кн.ІІІ]. Т.Кампанелла вважав, що щастя людини неможливо досягти при збереженні моногамної (єдино шлюбної) сім'ї, а виховання дітей розглядали як суцільне зло [Кампанелла 1954: 31-56].

Зважаючи на актуальність та багатовекторність проблеми, розглядуваної у даній статті, варто означити, що у царині її осмислення та дослідження працювали і працюють чимало вітчизняних науковців: Н. Белікова, А. Ліханов, Н. Міщенко, О. Мулокандова, А. Нечаєва, О. Панич, О. Петровська, М. Черенков, Н. Шерстньова та ін.

Етичні аспекти шлюбно-сімейних відносин у контексті християнської ідеї розроблялися В. Брянчаниновим, єп. Варнавою (Беляєвим), Р. Дяченком, В. Зінківським, Л. Золотарьовим, А.Лицьовим, К. Льюїсом, В. Мейендорфом, А. Мніховським, М. Страховим та ін.

Сучасні дослідники в більшості країн світу притримуються думки, що гармонійний розвиток дитини найбільш повноцінно реалізується при поєднанні

сімейного та суспільного виховання. В свій час, коли римлянин казав синові: «Dulce et decorum est pro patria mori» - «вмерти за батьківщину солодко та почесно» [Горацій, 1982], то він і сам вірив у це – батькові почуття, які він екстраполював на сина, становили собою систему цінностей. Даючи найкраще, що було у нього в душі, аби виховати душу сина, батько, таким чином, формує аксіологічну матрицю сина. Це могло б розглядатися як ідеальний варіант імплементації сімейних цінностей у родину, але в сучасному секуляризованому суспільстві – як світовому загалом, так і в Україні зокрема, такі фактори як демократизація суспільства, перехід на ринкові відносини тощо спричиняють помітний вплив на систему родинних цінностей, трансформуючи та деформуючи їх. Спостерігається певний етап змін життєвих циклів родини та внутрішньородинних стосунків, норм та правил гендерного та статевого виховання, що безпосередньо вплинуло й на розвиток виховання як загальнонаціональної системи. Значна кількість фахівців із сфери аксіології вказує на те, що, християнське розуміння сімейних цінностей є фундаментом національної, культурної та духовної ідентифікації соціуму, виживання його як єдиного організму.

Сімейні стосунки сформувалися раніше від таких типів відношень як економічні чи соціальні. Онтологічна першість сім'ї, таким чином вивисчує останню над іншими соціальними утвореннями. Розглядаючи сімейні цінності в контексті християнства, ми свідомі того, що для розуміння сутності християнських цінностей важливе значення мають біблійні тексти і праці християнських теологів, їх аналіз тощо. О. Петровська, зокрема, досліджуючи означену проблематику, резюмує, що «дослідження християнсько-

ціннісної проблематики у вітчизняній та світовій релігієзнавчій і богословській думці, призводить до розуміння того, що в системі християнських цінностей добро є первинним та абсолютним, а зло – вторинним, минулим та відносним» [Петровська 2017: 37]. Відомий вітчизняний дослідник протестантизму В.Докаш зазначав, що «процес соціалізації особи в протестантизмі є визначальним, тому що суспільство завжди зберігає набутий досвід та передає його майбутнім поколінням» [Докаш 2010: 107].

Відтак, вплив християнських цінностей на функціонування сучасної української сім'ї як первинної групи і як соціального інституту охоплює різні площини: подружнє життя, ставлення до інституту шлюбу, народження дітей та сімейне виховання, стосунки між поколіннями, сімейні традиції і норми. В книзі Буття йдеться про те, що благословивши першу сім'ю, Господь побачивши, що «все предобре» (Буття 1:31), поєднав мужність і жіночність, силу та красу, твердість й ніжність, вміння вести за собою та вміння слідувати за чоловіком. Таким чином, у Біблії утверджується модель сім'ї як добровільного, свідомого союзу одного чоловіка та однієї жінки для виконання Божого поклику – «стати однією плоттю».

Більшість сучасних дослідників (філософів, соціологів, психологів, педагогів, богословів, педагогів), які займаються питанням вивчення функціонування сім'ї сходяться на одній думці – сучасна сім'я переживає справжню кризу. Таку думку висловлюють і представники Всеукраїнської Ради Церков та релігійних організацій України, які представляють до 90% релігійних організацій країни. Ними стан сучасної української сім'ї визначається як «занепад сімейних цінностей» [ВРЦіРО 2017]. Відтак криза сім'ї проявляється в послабленні таких її

історично-традиційних функцій як виховна, психологічна, репродуктивна, економічна, комунікативна. Спостерігається, за визначенням О. Петровської, «послаблення позицій сім'ї як союзу родичів, союзу поколінь, подружнього союзу; зникає сімейне виробництво, спільна діяльність батьків та дітей через руйнування єдності батьківство-подружжя; послаблюється роль сім'ї як чинника збереження й відтворення етноконфесійної ідентичності. Ці процеси можуть бути визначені як криза сім'ї» [Петровська 2017: 62].

Криза сучасної родини обумовлена значними змінами соціального життя, тобто тими процесами, які ускладнюють соціально-культурну структуру суспільства. Християнські конфесії реагують на існуючий стан речей, ґрунтуючись як на загально-християнських цінностях, так і вносячи конфесійну специфіку в розуміння коренів та шляхів вирішення існуючих проблем. «Християнство – антропоцентричне, тому такі його загальні цінності, як відмова від шкідливих звичок, несприйняття насильства, толерантність тощо мають в своїй основі любов до людської особи, адже спрямовані на любов до Бога та, відповідно, людину, як Його образ» [Кривых 2000: 12]. Християнським ідеалом сім'ї вважається шлюб Адама й Єви, освячений Богом і спотворений внаслідок гріхопадіння. Загальнохристиянська модель сім'ї є сакральною, базується на уявленнях про аналогію між взаєминами подружжя й стосунками Бога та церкви, які дозволяють особистості поєднатися із трансцендентним.

Стосовно конфесійної специфіки, то значимо, що на існуючу систему цінностей в протестантизмі (в межах якого сформувалися харизматичні рухи) впливає співіснування сакральних і загальнолюдських цінностей. У системі цінностей протестантизму, яка розширюється внаслідок

приєднання сакральних цінностей, загальнолюдські цінності отримують нове наповнення. Означимо, що сім'я, таким чином, розуміється, як домашня церква, «головою якої є Христос». Метою сім'ї є прославлення Бога, народження дітей, бо вони є й «дітьми Бога». За визначенням О. Мулокандової: «Протестантська модель сформувалася на ґрунті ідей рівності й індивідуальних досягнень. Жінка й чоловік у ній посідають однакове становище, вони фактично взаємозамінні» [Мулокандова 2015: 70]. Тобто йдеться про паритетні відносини у сім'ї, де всі члени сім'ї рівні, а діти виховуються як дорослі.

Зрозуміло, що з секуляризацією суспільства регламентація сімейних відносин релігійними правилами вичерпує себе, хоча світське право, на відміну від релігійного, не може регулювати відносини, що належать до духовної, етичної сфери. Позаяк у шлюбі можна умовно виділити різні групи відносин: духовні, фізичні і матеріальні, то, відповідно, духовні й фізичні елементи шлюбу не можуть регулюватися правом.

Заради об'єктивності означимо, що регулювання фізичних складових шлюбу, певним чином, мають місце. Зокрема, в Україні набули чинності зміни до Кримінального кодексу щодо зґвалтування і сексуального насильства, в рамках реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству над жінками та домашньому насильству.

Первісним правовим інститутом, який трансформувалася та змінювалася під соціокультурним та релігійним впливом відповідно до вимог часу, був та залишається шлюб. В Україні офіційне законодавче визначення шлюбу з'являється із прийняттям Сімейного кодексу у 2002 році. Українське сімейне право не передбачає релігійного санкціонування укладання

шлюбу і вимагає перед укладанням релігійного шлюбу його світського оформлення, згідно законодавчо регламентованої процедури. Закон також передбачає право батьків та опікунів обирати релігійне або світське виховання дитини, гарантує релігійні права дитини в межах норм міжнародних стандартів свободи совісті і захисту прав дитини.

Українське суспільство переживає сьогодні трансформації таких традиційних соціальних інститутів як релігія і сім'я, але носії християнської духовності різноманітних конфесій об'єднуються, насамперед вірністю загальнохристиянській догматиці, моральним заповідям Біблії та сімейним цінностям. Семантичний аналіз використуваних в статті понять та ґрунтування на загальнохристиянському і конфесійному розумінні сімейних цінностей й моделі сім'ї, дозволяє досліджувати специфіку імплементації християнських цінностей в харизматичних сім'ях, зокрема на прикладі носіїв харизматичної духовності церкви «Нове покоління», які сформувалися в рамках загальнопротестантської парадигми.

Вище ми зазначали, що саме у протестантизмі, одним із ключових стовпів якого є «Soli Deo gloria» («тільки Богу слава»), закладено формування основ сімейних цінностей носіїв харизматичної духовності. Послідовники церкви «Нове покоління», як і більшість церков і деномінацій у протестантизмі поділяє загальні віросповідні принципи християнства. Християнська система цінностей має для них теїстично-об'єктивістський характер, що в свою чергу, вказує на те, що Бог визначає зміст цінностей, які не залежить від суб'єктивізму людини.

Харизмати, як і представники інших християнських конфесій вважають, що гріхопадіння похитнуло ідеальні основи

шлюбу («і будуть [дві] одне тіло»), а інститут шлюбу є гріховно пошкодженим, тобто вимагає освячення з боку Церкви. Таким чином відбувається процес сакралізації та оживлення шлюбних відносин. Оскільки Бог поєднав чоловіка й дружину (Мт. 19.6), шлюб, за апостолом Павлом, повинен бути «тільки в Господі» (1 Кор. 7.39; 11.11), а християнські родини апостол називає «домашніми церквами» (Рим. 16.4; 1 Кор. 16.19; Кол. 4.15; Филип. 2). Ці біблійні догмати лежать в основі розуміння і сприймання інституту сім'ї в церкві «Нове покоління». Християнський шлюб постає таїнством, що поєднує чоловіка й дружину за образом таємничого союзу Христа з Його Церквою для повного неподільного спілкування життя.

Харизматична церква «Нове покоління» розглядає сім'ю та шлюб у межах біблійного богослов'я, тобто «домашньої церкви», на яку покладаються, крім фізичних, моральних і духовних завдання – оживлення, оновлення та зростання. Саме сім'я, за вченням харизматів церкви «Нове покоління» стає місцем, де індивід вперше отримує настанови істинної любові й розпочинається скероване формування особистості, підґрунтям якого є «Soli Deo gloria» («тільки Богу слава») [Тищенко 2018: 127]. І цей принцип оформлюється у розумінні Бога, як могутнього генератора внутрішньої духовної енергії, яке закладається у серці дитині від народження, з метою виключення у майбутньому відчуття випадковості факту власного народження та беззмістовності людського життя.

Харизматична теологія шлюбу формується в руслі загальнопротестантських принципів дошлюбних та шлюбних відносин: як і інші протестантські конфесії, харизмати не підтримують обітниць безшлюбності (целібату). Шлюбні стосунки розглядаються ними як виключно моногамні: «Чоловік

може мати тільки одну дружину, і дружина – тільки одного чоловіка (1 Кор. 7, 1-5).

За вченням церкви Христос, відроджуючи та змінюючи духовно людину, відроджує також і шлюб, позбавляючи його від найстрашнішого руйнівника – егоїзму, до якого найбільш схильна невідроджена природа людини. Шлюбність віруючих людей освячується присутністю Бога, як Невидимого Очільника сім'ї: «так що вже не двоє, а тіло одне. Оце ж, що Бог злучив, чоловік нехай не розлучує» (Мт.19:6). Позиція харизматичної церкви щодо оформлення шлюбу є серйозною та виваженою – розроблено цикл семінарів з окресленої тематики та ведеться превентивно-духовна робота з питань попередження поспішних шлюбів. Законодавчо оформлену діяльність церква «Нове покоління» розпочала з 1997 року, з заснуванням О.Ледаєвим (очільником цього релігійного напрямку) духовного центру у Ризі, але масштабну діяльність у соціальних, пенітенціарних та інших структурних підрозділах державного устрою церква «Нове покоління» розпочала в умовах незалежності України. Нині старшим діючим єпископом, під керівництвом якого формується теологія і практична діяльність церкви є А.Г. Тищенко [Тищенко 2015: 127]. Духовним ядром церкви стала Дніпропетровщина, де налагоджена розгалужена система взаємодії церкви та державних закладів, сформована певна духовна практика з питань сім'ї та шлюбу. Статистичні регіональні дані стосовно шлюбності та розлучуваності, станом на 1.11.2018 р. є досить невтішними – кількість зареєстрованих шлюбів становить 21066, з них розлучень – 12598 [ГУ статиститки в Дніпропетровській області 2018]. Тільки 8 108 сімей продовжило своє існування. За інформативно-статистичними даними по місту Першотравенськ, де знаходиться основний офіс церкви, за останні три роки

сформувала наступна картина: кількість шлюбів, зареєстрована за останні три роки показує тенденцію до зростання: 2016 р. – 165 шлюбів, 2017 – 185, 2018 – 210. Натомість, кількість розлучень – обернено пропорційне і їх зафіксовано: 2016 р. – 128, 2017 – 96, 2018 – відповідно [Першотравенська міськрада 2018]. Такі показники дозволяють говорити про позитивний вплив діяльності харизматичної церкви «Нове покоління» на прихожан церкви, на ситуацію в місті та регіоні, оскільки дочірні церкви «Нового покоління» розташовуються по всьому регіону. Число шлюбів збільшується, крім іншого, за рахунок внутрішньої міграції: деякі прихожани чоловічої статі, приїжджаючи на навчання у Міжнародну Біблійну Школу, яка розпочала свою теологічно-методологічну діяльність від початку існування церкви, лишаються священнослужителями, одружуючись та осідаючи в місті, регіоні. Такі процеси сприяють як духовному розвитку самої церкви, так і формуванню державно-конфесійних відносин на мікрорівні. Харизматична церква «Нове покоління», приймаючи виклик сучасного суспільства, стає на шлях імплементації християнських цінностей в умовах сучасного глобалізованого суспільства. Про це свідчить зокрема, те, що питання сім'ї, сімейних цінностей, їх функціонування в українському суспільстві є предметом перманентної уваги та рефлексії в церковному середовищі. Церква «Нове покоління» стає однією із перших харизматичних церков Сходу незалежної України, яка провела у 2004 році «Марш Ісуса», що став щорічним та загальноконфесійним – вперше на рівні місцевої влади тут було проголошено традиційні християнські цінності [Тищенко 2015: 78].

З 2007 року розпочала роботу дитяча Біблійна школа «Бумеранг», яка в подальшому стає щорічною. В ході роботи

цієї школи, через молитву та інтерактивне спілкування діти отримують знання про віру в Бога, про молитву і її значення, а щоденне перебування в атмосфері християнства спричиняє дієвий вплив на розуміння та сприймання християнських цінностей підрастаючим поколінням.

Пошук різних шляхів імплементації християнських сімейних цінностей, їх диференційованість, призводить до постання нових форм взаємодії носіїв харизматичної духовності та їх духовних лідерів. Відтак у 2011 році було запроваджено традиційні жіночі зустрічі пастором церкви «Нове покоління» Іриною Тищенко. Згодом зустрічі трансформуються, за своєю масштабністю, у конференції, які стають міжконфесійними та міжденомінаційними. В подальшому І.Тищенко стає ініціатором проведення школи дошлюбних відносин, а також школи для молодят та тих, хто прийняв рішення вступити до шлюбу і створити сім'ю. Закріплення напрямку утвердження цінностей християнської сім'ї відбувається й через друковану продукцію. Відтак, саме І.Тищенко є авторкою друкованих праць, присвячених питанню імплементації християнських сімейних цінностей, зокрема цьому присвячені її праці «Ключі родинного щастя» [Тищенко 2017: 242] «Діти – наші гості» [Тищенко 2018: 119] – авторка є пастором жіночого служіння та сімейним консультантом.

Геополітичне розташування України на світовій мапі та усвідомлення того, що в постіндустріальному суспільстві відбулось зміщення культурних акцентів та радикально змінилось уявлення про сім'ю, розкриває завдання сучасної церкви третього тисячоліття – повернення до християнських настанов відносно сім'ї та шлюбу, побудованих на заповідях Христа,

християнській моралі. На сторінках книги «Діти наші гості» пастор І.Тищенко чітко сформулювала основу для духовного оздоровлення харизматичної сім'ї: «Ми зазвичай живемо за традиціями світу, який нас оточує, й своїм життям являємо щодня ті цінності, які мають для нас значимість Бога» [Тищенко 2018: 67]. Провідною ідеєю, як бачимо, постає розкриття біблійних принципів побудови шлюбних відносин.

Духовність, віра для українського народу завжди були нормою свідомості, відтак, починаючи з 2011 року, традиційними для мирян харизматичної церкви «Нове покоління» є щорічні сімейні конференції, на яких розкриваються актуальні питання родинних та дитячо-батьківських відносин. Такі заходи спрямовані на формування сім'ї, побудованої на загальнохристиянських цінностях у сфері людських відносин, їх відродження й подальше утвердження, повернення сім'ї авторитету у суспільстві як основної фундаментальної основи та укріпленню особистісної свідомої харизматичної духовності.

Характерним для церкви «Нове покоління» є систематичне служіння та проведення дитячих домашніх груп, направлених на певний віковий проміжок. Щорічно складається духовно-методичний посібник з рекомендаціями та тематикою для проведення зібрань таких домашніх груп, з урахування вікової специфіки, де визначне місце займають теми «Сім'я» та «Християнські чесноти». Означені теми пропонуються лідерами домашніх дорослих груп для обговорення [Тищенко 2017: 223]. Головне кредо проведення домашніх груп – сформулювати уявлення про те, що відповідальність за формування матриці християнських сімейних цінностей у родині покладена, в першу чергу, на батьків.

За офіційною статистикою в сьогоднішній Україні загальна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування складає 103 тис. (включаючи дітей, які перебувають під опікою, в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу), 275 державних дитячих виховних закладів (53 школи-інтернату, 115 дитячих будинків, 48 будинків маляти, 56 будинків-інтернатів). Близько 30 тис. дітей-сиріт перебувають у державних дитячих виховних установах (31 % до 7 років, 89 % від 7 до 18 років) [Держслужба статистики України 2018].

Слід зазначити, що це число лише приблизно відображає реалії життя, оскільки кількість безпритульних дітей, дітей-жебраків, дітей, що перебувають у диспансерах і не входить до цих статистичних даних. Церква «Нове покоління», об'єднуючи віруючих навколо себе, не залишається байдужою до проблеми соціального сирітства. Мова йде не лише про розширення сфери опіки, а й про принципово новий рівень соціального служіння. Сім'ї, що утримують прийомних дітей за фінансової підтримки держави, називаються фостерними, прийомними, чи патронажними. В Україні перші такі сім'ї з'явилися у 2000 р., з них 80 % сімей – протестантські [Держслужба статистики України 2018]. Миряни церкви «Нове покоління» є батьками-вихователями дитячих будинків сімейного типу, показуючи приклад гармонійних відносин у сім'ї. За інформативними даними служби соціального захисту населення м. Першотравенськ, Дніпропетровської області, в місті зареєстровано 7 дитячих будинків сімейного типу з них 4 будинки сімейного типу, де батьки-вихователі є прихожанами харизматичної церкви.

У кожній з родин знаходиться на вихованні від 7 до 10 дітей, позбавлених

батьківського піклування. Діяльність церкви в даному напрямку полягає в популяризації сімейних форм виховання, проведенні різних форм навчання для батьків-вихователів [Першотравенська міськрада 2018].

Висновки. Криза сучасної родини обумовлена значними змінами соціального життя спонукає християнські конфесії реагувати на існуючий стан речей, вносячи конфесійну специфіку в розуміння коренів та шляхів вирішення існуючих проблем. Формування теологічної бази церкви «Нове покоління» відбувається з оперттям на загальні віросповідні принципи християнства. Християнська система цінностей має для них теїстично-об'єктивістський характер. На існуючу в харизматичних церквах систему цінностей впливає співіснування сакральних і загальнолюдських цінностей, що розширює систему цінностей загалом і надає нового наповнення загальнолюдським цінностям. Загальнопротестантський принцип «Soli Deo gloria» («тільки Богу слава») закладено в основу формування сімейних цінностей носіїв харизматичної духовності.

Реагуючи на постійне оновлення в усіх сферах життя суспільства, харизматична церква «Нове покоління», стає мобільною, відкритою до радикальних змін, апробовуючи різні форми вирішення актуальних суспільних проблем, пов'язаних із сім'єю. Для харизматів кожна сім'я постає втіленням Божого задуму про шлюбний завіт між чоловіком і жінкою, які живуть у любові і вірності один одному. Пріоритетною цінністю постають повні, міцні християнські сім'ї, які виховують дітей у дусі Євангелія, виконуючі біблійні принципи сімейних взаємин і є прикладом для навколишнього світу.

Список літератури

- Багач, Е. М., Білоусов, Ю. (2010) Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://jurisprudence.club/semeynoe-pravo_uchebnik/stattya-ponyattya-shlyubu.html
- Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій (2017). Офіційне інтернет представництво: <http://vrciro.org.ua/ua/component/content/?task=view>
- Головне управління статистики у Дніпропетровській області (2018). Офіційний сайт: <http://dneprstat.gov.ua/>
- Горацій. Твори (1982). К. : Дніпро [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ae-lib.org.ua/texts-c/horatus__odes__ua.htm
- Державна служба статистики України. Офіційний сайт: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Диалоги Платона. Государство. Кн.ІІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nsu.ru/classics/bibliotheca/plato01/gos03.htm>
- Докаш, В. І. (2010: 105 – 110, № 1) Форми реалізації особистості в контексті соціальних доктрин протестантських церков. Релігія та Соціум. Чернівці: Чернівецький національний ун-т.
- Кампанелла, Томмазо (1954: 31-56) Город Солнца. М.-Л.:АН СССР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vikent.ru/enc/2162/>
- Кривых, С. В. (2000: 26) Аксиология мировых религий: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. философ. наук : 09.00.13. Армавир.
- Мулокандова, О. М. (2015: 68 – 76, Вип: 34) Міжрелігійні шлюби в контексті взаємодії етнічного та релігійного в іудейському сімейному праві. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 7: Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_7_2015_34_12
- Першотравеньська міська рада. Офіційний сайт: <http://pershrada.gov.ua/index.php/upravlinnaya-sotsialnogo-zakhistu-naselennya.html>
- Петровська, О. Л. (2017: 198) Соціальна значущість християнських цінностей у функціонуванні сучасної української сім'ї: дис....канд.філос.н.: 09.00.11. Київ.
- Тищенко, А. Г. (2017: 223). Домашні групи. Першотравеньськ: Видавництво: «Нове покоління».
- Тищенко, І. О. (2018: 119) Діти – наші гості. Першотравеньськ: Видавництво: «Нове покоління».
- Тищенко, І.О. (2017: 242) Ключ від родинного щастя. Першотравеньськ: Видавництво: «Нове покоління», 2017 – 242 с.
- Тищенко, А. Г. (2015: 127). Основи віри. Першотравеньськ : Видавництво «Нове покоління».
- Український педагогічний словник (1997: 366). К. : Либідь.
- Шерстнева, Н.С. (2004: 286) Принципы семейного права. М. : ТК Велби; Проспект.

References

- Bahach, E. M., Bilousov, Yu. (2010) Simeinyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://jurisprudence.club/semeynoe-pravo_uchebnik/stattya-ponyattya-shlyubu.html
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Ofitsiyni sait: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Dokash, V. I. (2010: 105 – 110, № 1 (3)) Formy realizatsii osobystosti v konteksti sotsialnykh doktryn protestantskykh tserkov. Relihii ta Sotsium. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi un-t.
- Dyalohy Platona. Hosudarstvo. Kn.III. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://nsu.ru/classics/bibliotheca/plato01/gos03.htm>
- Holovne upravlinnia statystyky u Dnipropetrovskii oblasti (2018). Ofitsiyni sait: <http://dneprstat.gov.ua/>
- Horatsii. Tvory (1982). K. : Dnipro [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://ae-lib.org.ua/texts-c/horatus__odes__ua.htm
- Kampanella, Tommazo (1954: 31-56) Horod Solntsa. M.-L.:AN SSSR. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://vikent.ru/enc/2162/>
- Kryvykh, S. V. (2000: 26) Aksyolohiya myrovyykh relyhi: avtoref. dyss. na soyskanye uchen. stepeny kand. fylosof. nauk : 09.00.13. Armavyr.

9. Mulokandova, O. M. (2015: 68 – 76, Vyp : 34) Mizhrehlihiini shliuby v konteksti vzaiemodii etnichnoho ta relihiinoho v iudeiskomu simeinomu pravi. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 7: Relihiieznavstvo. Kulturolohiia. Filosofiiia. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_7_2015_34_12
10. Pershotravenska miska rada. Ofitsiinyi sait: <http://pershrada.gov.ua/index.php/upravlinnya-sotsialnogo-zakhistu-naselennya.html>
11. Petrovska, O. L. (2017: 198) Sotsialna znachushchist khrystyianskykh tsinnosteii u funktsionuvanni suchasnoi ukrainskoi simi: dys...kand.filos.n.: 09.00.11. Kyiv.
12. Sherstneva, N. S. (2004: 286) Pryntsypy seimeinoho prava. M. : TK Velby; Prospekt.
13. Tyshchenko, A. H. (2017: 223). Domashni hrupy. Pershotravensk: Vydavnytstvo: «Nove pokolinnia».
14. Tyshchenko, I. O. (2018: 119) Dity – nashi hosti. Pershotravensk: Vydavnytstvo: «Nove pokolinnia».
15. Tyshchenko, I.O. (2017: 242) Kliuch vid rodynnoho shchastia. Pershotravensk: Vydavnytstvo: «Nove pokolinnia».
16. Tyshchenko, A. H. (2015: 127). Osnovy viry. Pershotravensk : Vydavnytstvo «Nove pokolinnia».
17. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk (1997: 366). K. : Lybid.
18. Vseukrainska Rada Tserkov i relihiinykh orhanizatsii (2017). Ofitsiine internet predstavnytstvo: <http://vrciro.org.ua/ua/component/content/?task=view>

УДК 316.36:17.022.1:299

Ярослав Ювсечко

*Сімейні цінності у віровченні
синтетичних неорелігій:
новий підхід чи синкретизм?*

Анотація. У статті проаналізовано віровчення та аспекти практичної діяльності синтетичних неорелігій з питань сім'ї, шлюбу, подружнього життя, виховання дітей, ставлення до батьків тощо. Зокрема, розглянуто позицію щодо зазначених питань Віри Багаї, Церкви Об'єднання та Церкви Саєнтології.

Особливість даного дослідження – у комплексному аналізі віровчення та елементів практики вказаних неорелігійних рухів та віднайдені спільних аспектів у їхніх поглядах на сімейні цінності як між собою, так і з іншими релігіями, що покликано, з одного боку, підкреслити їхній синкретизм, а з іншого, спростувати наявні застереження у суспільстві щодо деструктивного впливу віровчення неорелігій на усталені сімейні цінності.

У структурі вчення Церкви Об'єднання питання родини, шлюбних відносин, святості й чистоти подружніх зв'язків, неприпустимості дошлюбних і позашлюбних відносин займають одне із центральних місць. У вченні Віри Багаї надважливого значення надається інституту сім'ї – підкреслюється святість шлюбу, рівність чоловіків і жінок у їхніх правах, привілеях, вихованні та суспільному становищі. Багаї визнають принцип рівних прав, можливостей і привілеїв чоловіків та жінок, припис одношлюбності й подружньої вірності. У вченні Церкви Саєнтології сім'я розглядається як важлива цеглина суспільства: біологічна модель сімейних від-

носин і розвиток організму є тим, що забезпечує продовження існування людства. Шлюб – це основа сім'ї. У суспільстві сім'я є найбільш тісним союзом, який сам забезпечує продовження власного існування і свій власний захист. Сім'я необхідна суспільству з економічної і з різних інших точок зору в тому самому вигляді, в якому вона існує в даний час. На думку саєнтологів, вся культура загине, якщо її основа – сім'я – припинить своє існування. Таким чином, на їхнє переконання, не викликає сумнівів, що той, хто руйнує шлюбний союз, руйнує і цивілізацію.

Слід підкреслити, що, не зважаючи на претендування вказаних релігійних організацій на виключність та авторитет власних віросповідних джерел, їхні позиції щодо сімейних цінностей є багато у чому схожими між собою, а також часто перегукуються із засадами християнства та інших релігій.

Автор звертає увагу й на проблему неознаності широкої громадськості із основами догматики Віри Багаї, Церкви Об'єднання та Церкви Саєнтології та, як наслідок, наявний страх у суспільстві щодо поширення віровчення синтетичних неорелігій, попри те, що, як свідчить дане дослідження, їхні позиції щодо сімейних цінностей не суперечать загальноприйнятим нормам суспільної моралі і переважно є співзвучними з ними.

Ключові слова: синтетичні неорелігії; сім'я; Віра Багаї; Церква Об'єднання; Церква Саєнтології.

Yaroslav Yuvsechko

*Family values in doctrine
of synthetic neo-religions:
a new approach or syncretism?*

Summary: The article analyzes the beliefs and practical activities of synthetic neo-religions on issues of family, marriage, marital life, children's education, attitude to parents, etc. In particular, the position of Baha'i Faith, Unification Church and Church of Scientology is considered.

The peculiarity of this research is the complex analysis of the doctrine and practice of these neo-religious movements and finding of common aspects in their views on family values, both among themselves and with traditional religions. It emphasizes their syncretism and refute the available warning in society about the destructive influence of neo-religions' beliefs on established family values.

In the teaching of the Unification Church, the issue of the family, marital relations, holiness and purity of marital ties, the inadmissibility of premarital and extra-marital relations occupy one of the central places. In the doctrine of the Baha'i Faith, the vital importance is given to the institution of the family. It emphasizes the sanctity of marriage, the equality of men and women in their rights, privileges, upbringing and social status. The Baha'i recognize the principle of equal rights, opportunities and privileges for men and women, the requirement of monogamy and marital fidelity. In the teaching of the Church of Scientology, the family is regarded as an important bricks of society: the biological model of family relationships and the development of an organism is that ensures the continuation of human existence. Marriage is the basis of a family. The family is the closest union in a society, which provides itself for the continuation of own existence and own protection. The family is also necessary for the society by an economic point of view. According to Scientologists, the whole culture will perish if its foundation - the family - will cease to exist. Thus, in their opinion, there is

no doubt that the one who destroys the marriage union also destroys civilization.

It is emphasized that despite the claims of these religious organizations to the exclusivity and authority of their own religious sources, their positions on family values are quite similar to each other. Also they often overlap with the principles of Christianity and other world religions.

The author draws attention to the lack of awareness of the general public with the basics of dogma of the Baha'i Faith, the Unification Church and the Church of Scientology. As a result, there is a fear in society about the spread of doctrines of synthetic neo-religions, despite the fact that their positions on family values do not contradict the generally accepted norms of social morality and mostly accord with them.

Key words: synthetic neo-religions; family; Baha'i Faith; Unification Church; Church of Scientology.

Постановка проблеми. Релігійність нинішніх часів принципово відрізняється від попередніх етапів свого розвитку, оскільки маємо ситуацію, коли вибір тих чи інших релігійних уявлень стає актом вільного рішення кожного члена суспільства. Іноді цей релігійний плюралізм призводить до того, що сучасні віруючі одночасно беруть участь у кількох рухах чи течіях. На відміну від минулого, деякі релігійні об'єднання, особливо новітні, не вимагають від своїх прибічників абсолютної відданості. Відповідно, сучасний віруючий має змогу на власному досвіді переконатись у відсутності у їхньому віровченні небезпек для так званої «традиційної суспільної моралі». Проте, цей шлях реального знання про них, об'єктивно, обирає досить незначна кількість людей.

Проте, ми часто споглядаємо обурення щодо існування новітніх релігій з боку представників традиційних церков або ж з боку деяких представників громадськості

чи навіть влади, яке передусім зумовлене значним посиленням конкуренції на міжконфесійному просторі України та банальним незнанням того, що ж насправді пропонують нові релігійні рухи (НРР) для своїх послідовників. Не будемо заперечувати, що у діяльності деяких НРР справді часом має місце антисоціальна орієнтація і такі поодинокі негативні приклади відомі. Проте, не варто через це звужено підходити до аналізу діяльності всіх нових для нас релігій та вдаватись до узагальнень, адже тут потребує ґрунтового аналізу кожен конкретний випадок.

Найменше інформації суспільство має про віровчення та діяльність неорелігій, що класифікуються релігієзнавцями як синтетичні. Саме тому для аналізу в даній статті були обрані Віра Багаї, Церква Об'єднання та Церква Саєнтології. Ця група неорелігій спирається на поєднання елементів різних традиційних релігій, створюючи власні вчення, системи обрядових дійств, церковні організації, навіть претендуючи на статус надрелігій. У них розвинуті культ лідера, авторитет власних віросповідних джерел, яскраво виражена ідея богообраності їх послідовників. А оскільки у своєму віровченні вони поєднали численні ідеї інших релігійних та філософських традицій, то, відповідно, не уникали цього синкретизму і питання сімейних цінностей. Одним із наших завдань якраз буде також виявити цей синкретизм у їхніх вченнях про сім'ю, або ж визначити, що він відсутній саме в цьому контексті. Оскільки проблема збереження загальноприйнятих для нашого суспільства сімейних цінностей найбільше турбує представників традиційних конфесій та захисників суспільної моралі, отже, маємо очевидну потребу в ґрунтовному аналізі вчення синтетичних неорелігій щодо питань сім'ї, шлюбу тощо.

Джерельна база дослідження. Питання сімейних цінностей у віровченні досліджуваних нами неорелігій, почасти розглядалися вітчизняними та зарубіжними дослідниками. Вказана тематика присутня у працях, що почали з'являтися одразу після здобуття Україною незалежності та появи на наших теренах нових релігійних рухів. У них вітчизняні релігієзнавці аналізували вчення та діяльність новітніх релігій у багатьох аспектах.

Варто згадати праці В. Єленського, А. Колодного, Л. Филипович, Н. Дудар, Б. Верещагіної та інших. Серед зарубіжних авторів вказану проблему (як в цілому, так і в межах певних конфесій) досліджували Дж. Крайсайдс, М. Інтровіньє, А. Баркер, Ю. Іоаннесян, І. Аюрзанаєва, А. Ваторопін, Є. Балагушкін. Напрацювання вказаних дослідників, безперечно, були враховані автором при підготовці до даного дослідження. Проте, найкраще здійснити аналіз віровчення синтетичних неорелігій щодо сімейних цінностей дозволяє саме зміст їхніх конфесійних джерел, які й становлять основне ядро джерельної бази статті.

Мета роботи. У даній статті маємо на меті розглянути позиції щодо сімейних цінностей таких синтетичних неорелігійних утворень як Віра Багаї, Церква Об'єднання та Церква Саєнтології. Зокрема, здійснити комплексний аналіз віровчення та елементів практики вказаних неорелігійних течій та віднайти спільні (або відмінні) аспекти у їхніх поглядах на сімейні цінності як між собою, так і з іншими релігіями, що покликано, з одного боку, підкреслити або спростувати їхній синкретизм, а з іншого, заперечити або підтвердити наявні застереження у суспільстві щодо деструктивного впливу віровчення неорелігій на усталені сімейні цінності. Таким чином, предметом даного дослідження є елементи віровчення вказаних НРР щодо шлюбу та сім'ї.

Виклад основного матеріалу. *Віра Багаї.* Інституту сім'ї надається у вченні Віри Багаї надважливого значення. Віра Багаї радить вступати до шлюбу і засуджує розлучення; підтримує принцип цнотливості як чоловіків, так і жінок до шлюбу та абсолютної вірності в шлюбі; високо ставить інтереси та потреби сім'ї. *«Бог – немає рівного Йому – створив жінку й чоловіка, аби жили вони в найтіснішій дружбі й були ніби одна душа. Вони суть два помічники одне одному, два близьких товариша, кожен з яких повинен піклуватися про благополуччя іншого».* – Абдул-Баха (старший син Бахаулли, призначений Ним єдиним правонаступником і Центром Віри Бахаї, єдиним правомочним тлумачем Його писань) [Абдул-Баха 1996: 73].

Закон про шлюб установлений Бахауллою в Книзі Законів. Шлюб Багаї полягає в досягненні фізичної та духовної гармонії між членами подружжя, щоб вони могли постійно розвивати одне в одному духовне й перебували в радісному союзі в усіх Божих світах. Багаї рекомендовано одружуватися, однак лише сам віруючий приймає рішення про те, чи створювати йому власну сім'ю. Як казав Бахаулла: *«Одружуйтесь, о люди, аби міг народитися від вас той, хто згадає Мене серед слуг Моїх; це одна з Моїх заповідей вам; виконуйте її, і хай вона допомагає вам»* [Taherzadeh 1996: 45].

Перед одруженням Багаї радять вивчити характер майбутнього чоловіка або дружини і скласти уявлення одне про одного (ця настанова зустрічається також у вченні саєнтології, про що піде згодом). Мотивом для укладення шлюбу може бути лише взаємне бажання з'єднатися вічними узами. Після того, як зроблено вибір супутника життя, слід спитати дозволу всіх живих батьків. На думку Багаї, цей закон зміцнює живу тканину суспільства, переплітає зв'язки всередині сім'ї, розвиваючи почуття вдячності та поваги дітей до

батьків, що допомагає уникнути ворожечі й неприязні між сім'ями.

Церемонія одруження Багаї дуже проста й має проводитися в той самий день, що й цивільне оформлення шлюбу: у присутності двох свідків наречений і наречена промовляють уголос особливий вірш: *«Ми будемо всі, воістину, виконувати волю Бога».*

Одруження дає людині можливість вести спосіб життя, який є природним і правильним. Цнотливість означає стриманість і незаплямованість у статевому житті як до, так і після одруження: абсолютну чистоту до шлюбу, а в шлюбі – незмінну вірність обраному супутнику життя. Вірність має бути не лише фізичною, вона має виявлятися в усьому: у думках, словах і справах. Згідно з вчення Багаї, коли чоловік і жінка беруть шлюб у єдності й гармонії, вони стають єдиною істотою. Їх єднання, дружба й любов приносять плоди в духовному світі: до їх сім'ї притягується милість Бога – і в матеріальному: діти народжуються в любові.

Виховувати своїх дітей – непорушний обов'язок батьків. Діти повинні підкорятися батькам, а не батьки – дітям. Мати народжує дітей, піклується про них у дитинстві, а отже, є їхнім першим вихователем, тому саме дочкам, а не синам, Багаї радять віддавати перевагу в питанні отримання освіти.

Як зазначає Шогі Еффенді (старший онук Абдул-Баха і з 1921 по 1957 рр. – глава Віри Бахаї, якого Абдул-Баха призначив в своєму заповіті «Хранителем справи Божої»): *«...основну відповідальність за виховання дитини – і це неодноразово акцентується в Писаннях – несе мати, єдиним привілеєм якої є створення в домі такої атмосфери, яка сприяла б як фізичному, так і духовному благополуччю й розвитку дітей»* [Эффенди 1997: 83].

Хоча мати є першим вихователем дитини й має найбільший вплив на її розвиток, відповідальність за виховання дітей покладена також і на батька.

Усі питання в сім'ї мають вирішуватись на раді, на якій обговорюються проблеми в усій їх повноті в душі любові та взаємоповаги. За будь-яких обставин багаї слід уживати всіх можливих заходів для збереження сім'ї. В Ученні розлучення дозволяється, але не схвалюється. Шлюбний союз вважається священним. *«Хай слава буде Той, Хто створив усе парами – і дари земні, і самих людей, і речі, яких їм не дано досягти. А найвище від інших союзів – союз людей, особливо якщо він створений у любові до Господа. Так явлена буде одвічна згода; так закладається основа духовної любові».* – Абдул-Баха [The Will and Testament... 2018].

Тож інститут сім'ї посідає у вченні Віри Багаї чільне місце – підкреслюється святість шлюбу, рівність чоловіків і жінок у їхніх правах, привілеях, вихованні та суспільному становищі. Чоловік і жінка – «два крила одного птаха». Багаї визнають принцип рівних прав, можливостей і привілеїв чоловіків та жінок, припис одношлюбності й подружньої вірності. Як бачимо, їхні позиції є співзвучними із традиційними (християнськими) уявленнями про шлюб і сім'ю.

Церква об'єднання (Асоціація святого духу за об'єднання світового християнства). У Церкві об'єднання (Церкві Муна) взагалі відсутні формальні канони, обряди та догми. Церква функціонує як сім'я, де на першому місці – віровчення засновника. *“У нас немає статуй і позолочених соборів, головне – це просто турбота про людей”,* – казав С.М. Мун [Мун б.г.: 44].

Згідно з вченням Церкви, шлюб і сім'я – найголовніші таїнства особистого життя людини та наріжний камінь всієї соціальної організації. Бог дав людям три благословення: 1) здатність до самовдосконалення; 2)

здатність створити ідеальну сім'ю; 3) владу над світом [Божественный Принцип 1997: 43-47].

Тому виняткової уваги в Церкві об'єднання приділяють сім'ї. Шлюб приписується брати незайманими і лишатися такими ще якийсь час після одруження (тут ми бачимо спільність у поглядах із Багаї). Досить часто Мун за місяць до обряду Благословення сам добирає шлюбні пари, але вірячи можуть відмовитися брати шлюб з призначеним партнером. Спеціальна церемонія напередодні шлюбу покликана очистити гріховну природу пошлюблених і уможливити народження в них дітей, вільних від первородного гріха. Сімейні пари отримували благословення Муна на масових вінчаннях раз на три роки.

Справді, у церкві визнають, що практикують шлюб за домовленістю. Для цього людина сама повинна виявити таке бажання після належної підготовки до шлюбу і виконання всіх потрібних умов. Раніше Мун власноручно підбирав пари. Коли кількість бажаних різко зросла, він почав робити це за світлинами. На сьогодні рада старійшин церкви на спеціальному семінарі пильно вивчає заявки всіх кандидатів, їхні індивідуальні особливості та сумісність характерів, і розглядає можливість утворення з них подружніх пар (подібна практика також зустрічається у Церкві Сентології). Але це не більше, аніж рекомендація: остаточне рішення прийняти рекомендовану людину як наречену або нареченого чи ні залишається за самими людьми. Зазначимо, що серед членів церкви немало подружжів, які особисто обрали собі пару та взяли шлюб.

Серед головних свят Церкви об'єднання є два, що возвеличують цінність сім'ї – День Бога, День Батьків, День Дітей, День Усіх Речей, День народження Істинних Батьків.

Сім'я як наріжний камінь присутня також у вченні Церкви об'єднання про Ісуса Христа. Ісус Христос (якого у Церкві звать

другим Адамом), як і прародичі в особі першого Адама і Єви, також був народжений безгрішним. Але він не зміг знайти досконалої жінки, взяти з нею шлюб і народити досконале, безгрішне потомство. Ісус Христос, як відомо, був зраджений своїм народом і страчений. Ісус не встиг створити родини. Тож він повернеться, щоб її створити.

Якби досконалі Адам та Єва створили Трійцю в єдності з Богом, вони як Істинні Батьки людства народили б на світ дітей добра. Тоді й усі їх нащадки стали б досконалими людьми й створили б сім'ї, втілюючи в собі добро. Кожна з цих пар створила б у єдності з Богом трійцю, якби жила життям, центром котрого б був Бог.

Мун, який проголосив себе новим месією, вважає себе теж безгрішним. Він разом зі своєю дружиною створив досконалу сім'ю. Лише вступивши до цієї сім'ї, люди можуть врятуватись вже тепер. Для цього треба стати досконалою людиною, яка створить досконалу ідеальну сім'ю. Саме тому Мун себе і свою дружину Хак Джа Хан Мун проголосив істинними батьками, обраними Богом на роль нових Адама і Єви, а свою сім'ю – втіленням справжнього ідеалу Бога. За прикладом подружжя Мунів всі люди мають можливість творити такі самі родини і увійти в царство досконалості. Відомо, що в цій церкві подружжя творяться на основі любові і самовибору, а пари підбираються самим Муном, як йому видається, за принципом духовного взаємодоповнення, а насправді - дещо довільно і випадково.

За Муном, Бог – дуальний, має чоловічі та жіночі аспекти. Бог абсолютний, унікальний, вічний і незмінний. Всі ми подібні до Бога. А шлюб як поєднання чоловічого та жіночого начал (аналог даоського янь та інь) – уособлення Бога. Крім того наголошується, що Бог самотній та потребує партнера

в любові. Тому фундаментом усього є родина. А відносини між Богом і людиною мають бути як у батька й дитини [Божественний Принцип 1997: 48-50].

Як бачимо, питання родини, шлюбних відносин, святості й чистоти подружніх зв'язків, неприпустимості дошлюбних і позашлюбних відносин займають одне із центральних місць у структурі вчення Церкви. У цьому вони співзвучні із вченням Віри Багаї та багато в чому перегукуються із християнськими принципами.

Церква Саєнтології. Мета саєнтолога – виживання за 8-ма динаміками (прояви людини, що є імпульсами до виживання). До того ж, виживання саме у щасливому стані. 1-ша динаміка – індивідуальність.

Найперше, вона передбачає піклування про себе і про сім'ю. 2-га динаміка (творчість) – імпульс до виживання: створення сімейної пари, сім'я, виховання і освіта дітей. Творчість – це створення чогось для майбутнього, і в другу динаміку входить будь-яка творчість. Друга динаміка включає в себе сім'ю і виховання дітей, а також все, що може бути названо сімейним життям. Вона також, крім усього іншого, включає в себе секс як механізм забезпечення майбутнього виживання [Хаббард 1999: 230].

Моральний кодекс Церкви Саєнтології передбачає вірність сексуальним партнерам, повагу до батьків, допомогу дітям. Він багато в чому співзвучний християнським заповідям, але більш осучаснений.

Величезна кількість робіт Л. Рон Хаббарда присвячена міжособистісним відносинам. У саєнтології сім'я вважається цеглинкою будь-якого суспільства, а шлюб – необхідною складовою частиною стабільного сімейного життя. За словами представників Церкви Саєнтології, люди, після того, як вони почали займатися саєнтологією, виявили, що їх взаємини з дружинами і іншими членами сім'ї стають все кращими. Це

відбувається тому, що саєнтологія вчить людину більш вільно спілкуватися з іншими, збільшує її здатність любити інших людей і покращує її спілкування з сім'єю і друзями.

Опитування самих саєнтологів показують, що після отримання саєнтологічних послуг, ймовірність того, що людина одружиться або того, що вона залишиться в шлюбі і у неї будуть діти, збільшується.

Саєнтологія чітко визначає ключовий фактор, який є важливим при створенні щасливого шлюбу або при відновленні подружніх відносин, що погіршилися. Цей фактор має відношення до спілкування – взаємообміну ідеями між двома людьми. Спілкування, насправді, являє собою основу успішних подружніх відносин, які можуть перерости в міцний союз. Відсутність спілкування – це риф, об який розіб'ється корабель подружнього життя.

На думку саєнтологів (як це вже було відзначено й у поглядах Багаї та Церкви Муна), потрібно правильно підібрати собі шлюбного партнера. Саєнтологи зазначають, що чоловіків і жінок не дуже турбує те, «з ким вони ні з того, ні з сього одружуються». При повній відсутності хоч якихось елементарних знань про те, що стосується неврозів, психозів, про те, як оцінити, наскільки добре людина готує або здатна заробляти, єдиним критерієм у виборі партнера по шлюбу залишається лише «дивна, ненадійна і не завжди легко розпізнавана річ, яка називається любов'ю» [Хаббард 1996: 12]. Очікувати від суспільства, що за таких умов воно буде повністю практичним щодо настільки непрактичного в основі своїй інституту, як подружжя, - значить очікувати занадто багато. А тому не дивно, що вибір партнерів так часто буває непродуманим і помилковим.

У саєнтології існують, однак, способи того, як не тільки правильно вибрати парт-

нера, а й того, як забезпечити тривале існування цього шлюбу. Вони прості й незмінно засновані на спілкуванні.

Для вдалого шлюбу необхідно, щоб рівень інтелекту подружжя та рівень їх душевного здоров'я були приблизно однаковими. Неважко визначити освітній рівень потенційного партнера по шлюбу. Проте, не так легко оцінити рівень його душевного здоров'я і його здатності в тому, що стосується Другої динаміки. Динаміка, як уже зазначалось, це прагнення до існування в одній з сфер життя. Друга динаміка – це прагнення до існування за допомогою майбутнього покоління. Вона складається з двох частин – сексу і сім'ї.

У саєнтології існує тест на розсудливість, який достатньо простий, застосовувати його може кожен. Слід визначити затримку спілкування людини. Затримка – це проміжок часу між двома подіями. Скільки часу потрібно людині, щоб відповісти на поставлене запитання? Скільки часу потрібно людині, щоб зрозуміти адресовані їй слова і відповісти на них? Час, необхідний людині для цього, і називається *затримкою спілкування*. Швидка відповідь свідчить про швидкий та здоровий глузд, за умови, що відповідь логічно випливає зі сказаного. Запізніла відповідь говорить про низький рівень здібностей і розсудливості. Партнери по шлюбу, у яких однакові затримки спілкування, будуть добре ладити. Якщо ж один партнер розуміє швидко, а інший повільно, ситуація стає нестерпною для того, хто мислить швидше, і досить сумною для того, хто мислить повільніше [Хаббард 1996: 18].

Вивчення саєнтології також буде швидше приносити результати у випадку з партнером, який розуміє швидше, і таким чином розрив в рівні здібностей і розсудливості буде рости, і тоді вже нічого неможливо буде зробити, щоб впоратися з ситуацією, оскільки шлюб не може існувати без двостороннього рівномірного спілкування.

Сама ж сім'я розглядається в саєнтології як важлива цеглина суспільства. Маленька дитина, на їхню думку, нічого не змогла б домогтися, і ніхто з нас нічого не домогся б в житті, якби не сім'я. Біологічна модель сімейних відносин і розвиток організму є тим, що забезпечує продовження існування людства.

Отже, й на думку саєнтологів, шлюб – це основа сім'ї. У суспільстві сім'я є найбільш тісним союзом, який сам забезпечує продовження власного існування і свій власний захист. Сім'я необхідна суспільству з економічної і з різних інших точок зору в тому самому вигляді, в якому вона існує в даний час. Вся культура загине, якщо її основа – сім'я – припинить своє існування, перестане бути тим, з чого будується суспільство. Таким чином, на переконання саєнтологів, не викликає сумнівів, що той, хто руйнує шлюбний союз, руйнує і цивілізацію. І хоч підхід до сімейних цінностей є у саєнтологів дещо специфічним й відмінним від Багаї та Муна, основна ідея є цілком співзвучна з ними: сім'я – надважливий елемент суспільства, основа виживання як особистого, так і всієї цивілізації.

Висновки. Незважаючи на позиціонування синтетичними неорелігіями виключності та авторитету власних віросповідних джерел, дане дослідження показало, що засади їх віровчення щодо сімейних цінностей багато у чому схожі як між самими течіями, так і часто перегукуються із засадами християнства та інших релігій (звідси, власне, й підтверджується їх синтетичність). Зокрема, інститут сім'ї посідає чільне місце у вченні Віри Багаї – підкреслюється святість шлюбу, рівність чоловіків і жінок у їхніх правах, привілеях, вихованні та суспільному становищі, встановлюється припис одношлюбності й подружньої вірності. Питання родини, шлюбних відносин, святості й чистоти подружніх зв'язків, неприпустимості

дошлюбних і позашлюбних відносин займають одне із центральних місць й у структурі вчення Церкви Об'єднання (Муна). Також й на думку саєнтологів, шлюб – це основа сім'ї.

У суспільстві сім'я є найбільш тісним союзом, який сам забезпечує продовження власного існування і свій власний захист. Сім'я необхідна суспільству з різних точок зору в тому самому вигляді, в якому вона існує в даний час. Вся культура загине, якщо її основа – сім'я – припинить своє існування.

Як бачимо, позиції даних неорелігійних рухів є співзвучними між собою та із традиційними (християнськими) уявленнями про шлюб і сім'ю. На жаль, наше суспільство широко не обізнане із основами догматики Віри Багаї, Церкви Об'єднання та Церкви Саєнтології та, як наслідок, у ньому панує необґрунтований страх щодо поширення віровчення синтетичних неорелігій, попри те, що, як виявилось, їхні позиції щодо сімейних цінностей, за які найбільше ратують захисники «традиційної» моралі, не тільки не суперечать загальноприйнятим нормам суспільної моралі, але й значною мірою відповідають засадам інших усталених релігій і переважно є співзвучними з ними.

Список літератури

1. Taherzadeh, A. (1996). The Revelation of Baha'u'llah, v. 1. Oxford, UK.
2. The Will and Testament of 'Abdu'l-Bahá. (2018). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bahai.org/library/authoritative-texts/abdul-baha/will-testament-abdul-baha/1#442633768>
3. Абдул-Баха. (1996). Скрижали Божественного Предначертания. / Пер. с англ. СПб: Единение.
4. Божественный Принцип. (1997). Б.м.: Ассоциация Святого Духа за объединение Мирового Христианства.
5. Верещагіна, Б. (1996). Церква Муна: „включене спостереження” / Людина і світ. - №11-12.
6. Иоаннесян, Ю. (2003). Вера Бахаи. СПб: Азбука.
7. Мун, С. М. (б.г.). Учебник Мира во всем мире. Б.м.
8. Хаббард, Р. (1999). Введение в Саентологическую Этику. Б.м.: New Era.
9. Хаббард, Р. (1996). Супружество. Москва: Нью Эра.
10. Эффенди, Ш. (1997). Настал день обетованный. / Пер. с англ. СПб: Единение.

References

1. Taherzadeh, A. (1996). The Revelation of Baha'u'llah, v. 1. Oxford, UK.
2. The Will and Testament of 'Abdu'l-Bahá. (2018). <https://www.bahai.org/library/authoritative-texts/abdul-baha/will-testament-abdul-baha/1#442633768>
3. Abdul-Baha. (1996). Skrizhali Bozhestvennogo Prednachertaniya. / Per. s angl. SPb: Yedineniye.
4. Bozhestvennyy Printsip. (1997). B.m.: Assotsiatsiya Svyatogo Dukha za ob'yedineniye Mirovogo Khristianstva.
5. Vereshchahina, B. (1996). Tserkva Muna: „vkluchene sposterezhennya” / Liudyna i svit. - №11-12.
6. Yoannesyan, Yu. (2003). Vera Bakhai. SPb: Azbuka.

УДК 261+316.75

Алла Арістова

*Християнські візії
гомосексуалізму:
нові дебати старих церков*

Анотація: Стаття присвячена дослідженню взаємозв'язку між процесами розмивання традиційної матриці норми/девіації у суспільній свідомості та змінами позиції християнських конфесій і церков, новими тенденціями в богословських розвідках, канонічному праві, соціальній роботі, пастирській практиці.

Мета роботи – охарактеризувати процеси диверсифікації християнських церков за їх ставленням до гомосексуалізму під тиском змін у структурі соціальних девіацій та лібералізації християнського середовища. Автор виділяє основні типи історичної стигмації гомосексуалізму; характеризує на основі сучасних соціологічних досліджень зміни в суспільній думці населення традиційно християнських країн; висвітлює основні інновації у соціальній доктрині та практиці різних християнських конфесій; визначає домінуючі тренди в східному й західному християнстві у ставленні до гомосексуалізму.

Обґрунтовано, що протиріччя між офіційним віровченням, консервативною позицією церковної ієрархії, з одного боку, та ліберальними тенденціями в громадській думці мирянського загалу – з іншого, більшою або меншою мірою властиве всім християнським конфесіям.

У найскладнішій ситуації опинилася Римо-Католицька Церква, прихильники якої мешкають в країнах західного світу з високим рівнем толерування гомосексуалізму. Під тиском змін у правових інститутах, суспільній моралі і громадській думці, традиційне християнське

трактування гомосексуалізму наповнюється новими конотаціями; вносяться зміни у канонічне право, інститут духовної освіти, інші релігійні інститути; церква стає відкритішою для обговорення проблем, які донедавна були табуованими. Церковна політика й пастирська практика ґрунтуються на чіткому розмежуванні понять «гомосексуалізм», «акти гомосексуалізму», «гомосексуальні нахили», «гомосексуальні наміри», «гомосексуальна спокуса» та ін.

Показано, що попри наявні зрушення у риториці, канонічному праві та церковній практиці, офіційна позиція церков піддається постійним критичним атакам. Критика стосується не тільки «недостатності» поступок у ставленні до гомосексуалізму, збереження релігійної стигмації гомосексуалізму як гріха, засудження церквою гомосексуальної поведінки, одностатевих шлюбів і гей-культури, але й вкоріненості моделей такої поведінки у чернечі та священицькі структури. Альтернативою офіційній позиції традиційних християнських церков стає міцніючий богословський рух, який отримав назву «квір-теологія», що вироблює власну версію християнської антропології.

Процеси розмивання традиційної структури девіацій у глобалізованому світі, з одного боку, та процеси постсекуляризації – з іншого, породжують суперечливі наслідки для функціонування релігійних інституцій; палітра можливих атипюдів церков до гомосексуальності ускладнюється.

В цілому, у західному і східному християнстві виразилися різноспрямовані тренди. В католицизмі, за зовнішньою ортодоксією розуміння гомосексуальності як гріха, криються процеси лібералізації християнства – пошуку шляхів адаптованої інтеграції гомосексуалів у релігійне середовище, а в проблемному полі християнської антропології пропонуються нові

богословські інтерпретації етики статі. В річищі православ'я, особливо російського, фундаменталізація та одержавлення православ'я, оборона матриці традиційних цінностей зберігатиме релігійну стигмацію гомосексуальності й надалі.

Результати дослідження можуть бути використані в курсах релігієзнавчих та соціологічних дисциплін; у розвідках з проблем соціальної та релігійної девіації.

Прогнозні припущення щодо розвитку об'єкта дослідження – визначення новітніх тенденцій у ставленні християнських церков до актуальних соціальних проблем; порівняльний та крос-культурний аналіз процесів диверсифікації християнського середовища.

Ключові слова: гомосексуалізм; традиційні цінності; диверсифікація; християнські церкви.

Alla Aristova

Christian vision of homosexuality: new debates of old churches

Summary: The article is devoted to the study of the relationship between the processes of erosion of the traditional norm vs deviation matrix in the public consciousness and changes in the position of Christian denominations and churches, new tendencies in theological research, canon law, social work, pastoral practice.

The purpose of the work is to characterize the processes of diversification of Christian churches for their attitude towards homosexuality under the pressure of changes in the structure of social deviations and the liberalization of the Christian environment. The author defines the main types of historical stigma of homosexuality; characterizes changes in the public opinion of the population of traditionally Christian countries (based on the modern sociological studies); highlights the

main innovations in the social doctrine and practice of various Christian denominations; and identifies the dominant trends in eastern and western Christianity in relation to homosexuality.

It is substantiated that the contradiction between the official doctrine, the conservative position of the church hierarchy, on the one hand, and liberal tendencies in the public opinion of the secular community, on the other hand, are more or less common to all Christian denominations. The most difficult situation related the Roman Catholic Church, whose followers live in Western countries with a high level of tolerance for homosexuality. Under the pressure of changes in legal institutions, public morals and public opinion, the traditional Christian interpretation of homosexuality is filled with new connotations; changes were introduced in canon law, institute of spiritual education, other religious institutions; the church becomes more open to discuss problems that have long been taboo. Church policy and pastoral practice are based on the clear delineation of the concepts of "homosexuality", "acts of homosexuality", "homosexual inclinations", "homosexual intentions", "homosexual temptation", etc.

It has been shown that despite the existing changes in rhetoric, canon law and church practice, the official position of churches is subject to constant critical attacks. Criticism refers not only to the "lack of" acts of homosexuality, the preservation of religious stigma of homosexuality as sin, the condemnation by the church of homosexual behavior, same-sex marriages and gay culture, but also the rooting of patterns of such behavior in monastic and priestly structures. An alternative to the official position of traditional Christian churches is the growing theological movement, which was called "Queer-Theology", which produces its own version of Christian anthropology.

Processes of destroying of traditional structure of deviations in the globalized world,

from one side, and processes of post-secularizing - from other, generate contradictory consequences for functioning of religious institutes; the palette of possible attitudes to homosexuality becomes complicated. Overall, the differently directed trends were done distinctly in western and east Christianity. In Catholicism, there are processes of liberalization of Christianity, the search for ways to adapt homosexuals to the religious environment, and in the problem field of Christian anthropology new theological interpretations of gender ethics are proposed. In the flow of Orthodoxy, especially of Russian, the fundamentalization and nationalization of Orthodoxy, the defense of the matrix of traditional values will preserve the religious stigma of homosexuality in the future.

Research results can be drawn on in the courses of religious-studies and sociological disciplines; in research of the problems of social and religious deviation.

Foreseeable assumptions about the development of the research object are finding the best ways to investigate the newest tendencies in attitude of Christian churches toward the social issues of the day; to provide comparative and cross-cultural analysis of processes of diversification of Christian environment.

Keywords: homosexuality; traditional values; diversification; Christian churches.

Постановка проблеми. Звернення до проблеми християнських візій гомосексуалізму видається актуальним принаймні з кількох причин. По-перше, мало яке явище в історії європейського суспільства так «маятниково» змінювало свою полярність за шкалою «норма vs девіація» (від звичної і вкоріненої моделі сексуальної поведінки в античному світі – до табуованого злочину в часи Середньовіччя й Нового часу, і знов – до припустимої, толерованої й легалізованої форми стосунків у ліберальному соціумі). По-друге, гомосексуальна поведінка

набувала надзвичайно розбіжного аксіологічного і нормативного виміру в історії релігійних віровчень і практик: від сакрального компоненту містерій чи оргіастичних культів – до одного з найтяжчих гріхів у традиції авраамічних релігій. По-третє, сучасні розбіжності у ставленні до гомосексуальної субкультури та її носіїв пронизують і збувають плюралістичне християнське середовище: породжують внутрішньо-церковні проблеми і міжцерковні конфлікти, обумовлюють творення альтернативних релігійних інституцій та спонукають до модернізації вже існуючих.

Мета роботи – охарактеризувати процеси диверсифікації християнських церков за їх ставленням до гомосексуалізму під тиском змін у структурі соціальних девіацій та лібералізації християнського середовища. Реалізація висунутої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) виділити основні типи історичного стигматування гомосексуалізму; 2) охарактеризувати зміни в суспільній думці традиційно християнських країн щодо феномену гомосексуальності; 3) висвітлити відповідні зміни в соціальній доктрині та пастирській практиці різних християнських церков; 4) визначити домінуючі тренди в східному й західному християнстві у ставленні до гомосексуалізму.

Наукова новизна. Протириччя між офіційним віровченням, консервативною позицією церковної ієрархії та зрушеннями в бік толерування гомосексуалізму з боку мирянського загалу більшою або меншою мірою властиве всім християнським конфесіям. Процеси розмивання традиційної структури девіацій у глобалізованому світі, з одного боку, та процеси постсекуляризації – з іншого, породжують суперечливі наслідки для функціонування релігійних інституцій; палітра можливих атиitudів церков до гомосексуальності ускладнюється. В цілому, у західному і східному християнстві увиразнилися різноспрямовані тренди.

В католицизмі, за зовнішньою ортодоксією розуміння гомосексуальності як гріха, криються процеси лібералізації християнства – пошуку шляхів адаптованої інтеграції гомосексуалів у релігійне середовище, а в проблемному полі християнської антропології пропонуються нові богословські інтерпретації етики статі. В річищі православного фундаменталізму, особливо російського, оборона матриці традиційних цінностей зберігатиме релігійну стигмацію гомосексуальності й надалі.

Виклад основного матеріалу. Приступаючи до розгляду проблеми, зазначимо, що в статті частково використані (зі змінами, доповненнями та уточненнями) матеріали авторської монографії з розділу «Гомосексуалізм: на перехресті між дев'ятістю і нормою» [Арістова 2017].

Як доводять етнографічні й культурологічні дослідження (Р. Теннехілл, Ф. Мондімор), гомосексуальні стосунки супроводжували всю історію людства, виконуючи запитані соціальні функції, особливо на ранніх щаблях історії; ставали частиною первісних магічних практик і релігійних ритуалів та чинником упорядкування внутрішньо-племінних відносин.

Нової функціональності вони набувають у традиційних суспільствах, відбиваючи як статусну нерівність, так і специфічні гендерні цінності. Найбільш вивченими на європейських теренах є відповідні норми, практики, естетичні ідеали та моральні звичаї давніх греків і римлян (Г. Ліхт, К. Вільямс, Е. Кантарелла). Відкритість до різних форм сексуальної поведінки втрачається разом із кризою язичницького світу та християнізацією Римської імперії. У подальшій європейській історії гомосексуальність отримує різні типи суворої стигмації: спершу – релігійну (як *grіx*), далі – юридичну (як *злочин*) і, нарешті, – медико-психіатричну (як *патологія*).

Релігійне стигматування, отже, історично пов'язане з одержавленням християнства, антигомосексуальна інтенція якого була частиною початкової опозиції проти язичництва. Віроповчальне обґрунтування гомофобії вироблювалося в річищі юдейської традиції засудження «содомії» як гріха та апостольських застережень щодо «мужоложців», які не успадкують Царства Божого. У добу середньовіччя ставлення до гомосексуальних зносин як до гріховних поступово жорсткішало в бік відчуження, маргіналізації й насильства щодо тих, хто їх практикував. З кінця XII-XIII ст. гомосексуалізм уже карався на смерть, а гоніння на гомосексуалів ставали складовою «антиеретичної», «антивідьомської» та «антиюдейської» кампаній Церкви.

Від XVI-XVII ст. каральні функції перебирає на себе світська влада, а релігійна стигмація стає вторинною щодо юридичної: гомосексуалізм отримує статус злочину проти суспільства. У Новочасній Європі дискримінація та маргіналізація гомосексуалів зберігалися, а деколи й посилювалися, прямо корелюючи з мірою консервативності політичного режиму. В тих чи інших формах кримінальне переслідування за гомосексуалізм триватиме аж до середини XX ст., сягаючи піку у тоталітарних суспільствах (масовий гоміцид у нацистській Германії та репресії сталінської доби). Тоталітарні режими стигматували гомосексуалізм ще й *політично* – як антипатріотизм, антинаціоналізм і загрозу національній безпеці.

Інституціювання психіатрії в системі медичного знання (друга половина XIX ст.) потягло за собою інноваційні спроби витлумачити природу гомосексуальності (Р. фон Крафт-Ебінг) – як специфічний органічний, функціональний або розумовий розлад, різновид «статевих психопатій» чи вродженої патології. Саме тоді закладені основи

дотепер актуальної дискусії навколо питання щодо вродженої чи набутої природи гомосексуальності.

В кожному разі, ставлення до гомосексуальності як девіації лишалося домінуючим практично до 1980-х років. Проведені у повоєнний час в США (1948-1953 рр.) соціологічні дослідження гомосексуальності засвідчили, що випадки і досвід гомостатевих стосунків поширені значно більше, ніж доти вважалося, і зафіксували стійкий відсоток (4%) гомосексуалів. Подальші розвідки сексологів, психологів, соціологів раз за разом спростовували стереотипи щодо гомосексуальності як патології та соціальної загрози: зафіксували поширеність гомо- та бісексуальності в природі й у традиційних культурах; висвітлили шкоду її суспільного таврування і механізми формування гомофобії; визначили людську сексуальність як певну стійку систему, одним із компонентів якої є сексуальна орієнтація, та виділили її типи. Важливим кроком стає виключення гомосексуальності з переліку психічних хвороб (у 1982 р. таке рішення ухвалює ВОЗ), що започаткувало процес легалізації сексуальних меншин.

За пробігли десятиліття дискримінаційні закони скасовано майже в 40 країнах світу. Натепер в Європі немає держав, що кримінально переслідують одностатеві стосунки (за винятком криміналізації гомопропаганди в РФ). Певним підсумком зміни суспільного ставлення до гомосексуалізму стало визнання Парламентською асамблеєю Ради Європи сексуальної орієнтації (гетеро-, бі- чи гомо- сексуальності) «глибинною частиною ідентичності», закріплення в її Резолюціях вимог заборони дискримінації людини за сексуальними і гендерними критеріями [Resolution 1728: 2010]. Чимало країн маніфестують не тільки припустимість, але й політичну та законодавчу підтримку ЛГБТ-спільнот

(включаючи визнання одностатевих шлюбів, яке хвилеподібно ширилося світом у 2000-2010 рр.). За даними глобального соціологічного проекту Pew Research Center, позицію «гомосексуальність мусить бути допущена суспільством» обрали від 81% до 90% західних європейців, від 71% до 80% жителів Канади, Австралії, Центральної і Південної Європи, понад 50% американців та населення більшої частини Латиноамериканських країн. Поряд із тим, альтернативне ставлення до гомосексуалізму маніфестують десятки країн (70 із 195), де по сьогодні така модель сексуальної поведінки вважається девіантною і злочинною, піддається релігійній і правовій стигмації. Найбільше несприйняття гомосексуальності виявили мусульманські країни Африки, Азії та Росія [Pew Global 2013]. Понад те, в умовах нарощення світової напруги, спротиву глобалізаційним процесам і західним цінностям, низка ісламських держав тільки посилила санкції, наклавши смертну кару за гомосексуальні дії (з 2015 р. Афганістан, Бруней, Саудівська Аравія, Іран, Мавританія, Судан, Катар, ОАЕ тощо).

Професорка соціології А. Адамчик, узагальнюючи підсумки багаторічних досліджень, висновує, що крос-національні і крос-культурні розбіжності в прийнятті/неприйнятті гомосексуальності пояснимі співвідношенням трьох факторів: рівнем розвитку і впливовістю демократичних інститутів у суспільстві, рівнем економічного розвитку країни та релігійним контекстом [Adamczyk 2017: 15-68]. Звісно, таких чинників значно більше, але системні розвідки щоразу підтверджують стійку кореляцію соціальної толерантності/гомофобії із мірою суспільного впливу релігії.

Яким же чином розмивання традиційної матриці «девіантного» у суспільній сві-

домості західного світу впливає на ставлення християнських церков до гомосексуальної поведінки?

Акцентуємо, що історично релігійне стигматування гомосексуальності в християнстві (та інших авраамічних релігіях) було значно суворішим, аніж у варіативах східних релігійних традицій. Християнська традиція засудження гомосексуальних практик накопичила значний обсяг документів і праць – від повчань «отців» Церкви до Соборних ухвал, від правил монастирського життя до інструкцій для духовних навчальних закладів, від листів і послань православних ієрархів до булл і конституцій Римських пап. І повсюдно, різними мовами, але схожими термінами, гомосексуалізм затавровано як великий гріх, протиприродний порок, диявольську пристрасть, злочин, що зневажає Бога. Однак під тиском змін у правових інститутах, суспільній моралі і громадській думці, християнське потрактування гомосексуалізму все помітніше насичується новими конотаціями, а церковна політика й пастирська практика ґрунтуються на чіткому розмежуванні понять «гомосексуалізм», «акти гомосексуалізму», «гомосексуальні нахили», «гомосексуальні наміри», «гомосексуальна спокуса» та ін.

Напевне, у найскладнішій ситуації опинилася Римо-Католицька Церква: в жодній іншій церковній інституції не явлене так гостро протиріччя між офіційним віровченням і консервативною позицією церковної ієрархії, з одного боку, і толеруванням гомосексуалізму з боку широкого мирянського загалу – з іншого (Іспанія – 88%, Канада – 80%, Італія. Аргентина – 74%, Чилі – 68%, Мексика – 61%, Бразилія – 60%, Польща – 42% [Pew Global 2013]).

Офіційна позиція РКЦ щодо стигмації одностатевих стосунків як гріха лишається принциповою. Так, нова редакція Кате-

хизму Католицької Церкви апелює до Святого Письма, «яке розглядає гомосексуальні дії як важкі спотворення», та Церковної Традиції, згідно з якою «акти гомосексуалізму» суперечать природному закону, виключають дар життя і в «жодному випадку вони не можуть бути виправдані» [Катехизм 1992: п. 2357]. Нагадано, що катехитична традиція зараховує «гріхи Содому» до категорії гріхів, «які волають до Неба про помсту» [Катехизм 1992: п. 1867]. Особам, які відкрито виявляють гомосексуальні схильності, відмовляють в освяченнях; категорично не визнає РКЦ і одностатевих шлюбів (у документах Конгрегації віровчення і пастирських посланнях йдеться про заборону узаконювати стосунки, які цілковито суперечать «Божому планові» та «гідності людини»). Поряд із тим, у новій редакції Катехизму спостерігаємо часткову імплементацію правозахисних ідей та дещо нове бачення «етики статі». У спеціальному розділі «Цнотливість і гомосексуалізм» укорінені в людях гомосексуальні нахили названі «важким випробуванням» для їх носіїв, і підкреслено, що таких людей треба сприймати з повагою, співчуттям і тактовністю, а в ставленні до них – уникати будь-яких ознак несправедливої дискримінації. Документ делікатно торкається питання щодо вродженості гомосексуалізму, констатуючи невирішеність цього питання. І далі напучує: «Ці особи покликані виконати Божу волю у своєму житті і, якщо вони є християнами, долучити до жертви на Хресті Господа ті труднощі, з якими вони можуть зустрітися з огляду на свій стан». Вказано, що через чесноти опанування над собою, підтримку, молитву і благодать таїнств «вони можуть і повинні поступово й рішуче наблизитися до християнської досконалості» [Катехизм 1992: шп. 2358-2359].

Церква провадить вчення, що спокуса як така, в т.ч. гомосексуальна, ще не є гріхом – ним стають лише відповідні вчинки і поведінка, а людина, яка зазнає такої спокуси, ще не є мужоложцем і потребує підтримки. Відтак гомосексуал, узявши на себе обітницю статевого утримання, celibату, розглядається як приклад християнських зусиль. Нова Інструкція щодо прийняття в семінарії та висвячення осіб із гомосексуальними нахилами, допускає до рукоположення тих, хто подолав гомосексуальні тенденції у поведінці щонайменше за три роки до висвячення [Instruction 2005]. Зазнав змін і Кодекс Канонічного права.

Папа Франциск публічно вживає слова «гей», «гей-лобі», «гей-культура», наполягає розрізняти й усвідомлювати відмінності між схильністю до гомосексуалізму й негативними практиками використання одностатевих стосунків заради зиску; закликає до релігійного братерства, інтегрування гомосексуалів у суспільство та протидії їх маргіналізації; зобов'язує ставитися до них «по-пастирські». «Якщо людина – гей і щиро шукає Бога, - питається Папа, - то хто я такий, щоб судити її?». Католицька Церква вустами Папи переформулює за колишнє ставлення до сексуальних меншин.

Кілька останніх десятиліть на порядку денному РКЦ стоїть вироблення офіційної концепції пастирської опіки над гомосексуалами.

Результатом зусиль Конгрегації віровчення та Єпископських Конференцій стає низка документів і послань, що повчають про залучення людей із гомосексуальною орієнтацією до церковної спільноти, застерігають від упередженого ставлення до них, зневаги, образ і нищівного гумору на їхню адресу. Дискримінація гомосексуалів розцінена як «гріх проти милосердя».

Крім того, РКЦ уже протягом кількох десятиліть активно заохочує проведення наукових досліджень гомосексуальності, найперше щодо причин такої орієнтації. У католицькій літературі домінує позиція, що гомосексуальність не є вродженою ознакою, а сформована під впливом різних соціальних і психологічних чинників. Затим Церква активно підтримує так звану «репаративну» (також відому як «конверсійну», «переорієнтуючу», «диференціюючу») терапію – комплекс методик, спрямованих на зміну гомосексуальної орієнтації на гетеросексуальну. Прикметою часу – і водночас способом втілення програм репаративної терапії – стає створення спеціальних католицьких місій і рухів, що опікуються ЛГБТ-меншинами та намагаються вказати їм шлях боротьби із «гомосексуальними спокусами» та «випробуваннями» («Courage», «Homosexuelle und Kirche», «David et Jonathan», «Coordinadora Gai-Lesbiana», «Il Guado», «La Parola», «Chiara e Francesco», «Il Gruppo», «Stichting Dignity Nederland» тощо).

Вартує згадки, що в останнє десятиліття РКЦ звертається із заявами припинити кримінальне переслідування гомосексуалів як грубе порушення прав людини (2008 р.) та закликами покласти край будь-яким формам насильства щодо них на всіх рівнях, особливо на державному (2009 р.).

Попри наявні зрушення у риторичній, канонічній праві та церковній практиці, офіційна позиція РКЦ піддається постійним критичним атакам. З одного боку, навіть ті максимально можливі для себе поступки, які Церква здійснила у ставленні до гомосексуалізму, видаються західному світському суспільству вкрай недостатніми і навіть симулятивними. Критика стосується не тільки категоричності засудження Церквою гомосексуальної поведінки, одностатевих шлюбів і гей-культури,

але й вкоріненості моделей такої поведінки у чернечі та священицькі структури, формуванні «гей-лоббі-груп» на різних рівнях ієрархії, що чинять тиск на політику Ватикану. З іншого боку, альтернативою офіційній позиції РКЦ стає міцніючий богословський рух, який отримав назву «квіртеологія» (англ. «queer-theology»), що вироблює власну версію християнської антропології, інтерпретуючи богословські проблеми з позицій захисту і визнання ЛГБТ-спільнот. Відкидаючи ортодоксальні визначення гомосексуальної поведінки як гріха, квіртеологи витлумачують гомосексуалізм як спосіб здійснення морального закону любові, обґрунтовують богоданість різнорідності людської спільноти, вимагають повноправного включення гомосексуалів у церковне життя (зауважимо, що Конгрегація віровчення доволі жорстко санкціонує теологів-прихильників такої позиції, аж до зняття з церковних посад і вилучення зі складу релігійних орденів).

Наочною альтернативою офіційним позиціям РКЦ є ліберальне ставлення до гомосексуалізму, маніфестоване низкою протестантських, харизматичних і неохристиянських спільнот. Помітна частина протестантської спільноти істотно переглянула ортодоксальні позиції аж до фактичного сприйняття наукової і ліберально-світської візії гомосексуальності. Гострі дискусії точаться, втім, навколо двох основних проблем церковно-практичного характеру: (1) чи можна допускати до пасторського служіння осіб, які відкрито маніфестують свою гомосексуальність; (2) чи може Церква благословляти одностатеві шлюби і, відповідно, чи дозволений спеціальний богослужбовий чин?

Відповіді на ці питання є доволі зручним мірилом рівня ліберальності конфесії. Найвищий з них демонструють значна частина лютеранських та реформатських церков,

членів Англіканської співдружності (щоправда, це потягло за собою кризові процеси, зокрема невдоволення значної частини пастви «надмірною» революційністю церковних очільників та загрози для екуменічних діалогів). Відкритість для вірян, що належать до ЛГБТ-спільнот, підтримка їх навернення та ліберальна позиція щодо їх прав властива також квакерським церквам, членам Всесвітнього баптистського альянсу. Повсякчас виникають дрібні об'єднання і течії, що демонструють ліберальну й відкрити позицію до ЛГБТ-меншин.

Наразі серед протестантських деномінацій однією з найліберальніших лишається Єпископальна Церква США, яка першою виявила готовність залучати гомосексуалів до єпископату (без зміни їхньої орієнтації чи обмеження сексуальної активності), ухвалила рішення про церковне благословення одностатевих шлюбів (щоправда, такі рішення церковного проводу стали причиною розколу в Церкві). І, звісно, в авангарді громадських і правозахисних рухів з питань раси, гендеру, сексуальної орієнтації, глобальних прав людини – міжнародна протестантська мережа Metropolitan Community Churches (МСС), що охоплює понад 20 країн світу.

Зовсім інакша картина у ставленні до гомосексуалізму склалася на східно-європейських теренах, ареалах домінуючого поширення православних церков. Церкви, які ще донедавна не розглядали проблему оцінки гомосексуалізму як актуальну для себе, в умовах нарощування інтегративних процесів із західним світом вимушені були з нею визначитися. Зручною і поширеною відповіддю стало правило, сформульоване ще Августином Гіппонським: «любити грішників, але ненавидіти гріх».

Безумовно, загальне суспільне тло в країнах Східної Європи є малосприятливим для діяльності ЛГБТ-спільнот, та й частка їх від-

носно незначна (в Україні, за різними даними, варіюється від 0,9 до 2,6% осіб). Громадська думка, суспільне середовище, правозахисні інститути не готові прийняти гомосексуалізм як вияв нормальної соціальної поведінки, відводячи для нього лише маргінальну соціальну нішу. Хоч Україна першою серед пострадянських країн декриміналізувала гомосексуалізм (1991 р.), це зовсім не означає подолання гомофобії соціуму. Досі 12% українців «рішуче згодні», а ще 8% «частково згодні» з думкою, що особи, які практикують гомостатеві зв'язки, мають нести кримінальну відповідальність [Minorities Report 2017]. Інша річ, що в українському соціумі рівень агресивної негачії гомосексуалізму помітно менший, ніж, скажімо, у Росії. Хоча, через рідкість спеціальних досліджень, скласти більш-менш об'єктивну картину непросто. Висновки експертів різняться: від апеляції до зростаючих показників толерантності молоді в питаннях сексуальної орієнтації – до альярмізму навколо розколу українського суспільства та «нової культурної війни». В кожному разі, консервативна позиція православних церков спирається на широкий суспільний консенсус і навряд чи зазнаватиме суттєвих змін найближчим часом.

Сучасне православне богослов'я ґрунтується на ортодоксальному розумінні гомосексуалізму як «гріховної ушкодженості людської природи», а гомосексуальної поведінки – як «протиприродної» розпусти, скверни, наслідку відпадання людини від Бога, що веде до внутрішнього духовного розпаду особистості, хвороби людського розуму, уже нездатного розрізняти добро і зло, моральне й аморальне. Відмінність між статями розуміється як особливий дар Творця; цінність богоствореності подружжя як священного зв'язку між чоловіком і жінкою для єднання у любові лишається непохитною. На сьогодні не існує

спільно православних нормативних документів з проблеми гомосексуалізму, за винятком кількох речень у рішеннях Всеправославного Собору. «Нові форми співжиття» розцінені як «справжня загроза для православних християн», так само і «тиск, що чиниться на Церкву з метою їх визнання»; заявлено, що Церква не визнає для своїх членів жодних форм цивільних союзів – ні гомостатевих, ані гетеростатевих, і ніяких інших форм співжиття, окрім шлюбу [Official Documents 2016].

Принципова позиція православних церков (зокрема РПЦ) далася взнаки і в розриві зносин з тими конфесіями, де офіційно дозволено благословення одностатевих союзів або ж висвячення у сан гомосексуалів. Суворо засуджується православними богословами наукова і навчальна література, яка прагне уникнути однозначного таврування гомосексуальності як девіації, містить ідеї припустимості й нормальності різних сексуальних орієнтацій. Як наслідок, запрошені часом православно-богословські опрацювання проблеми гомосексуалізму досі відсутні, а концепція пастирської опіки та інтеграції гомосексуалів у церковну спільноту – не вироблена (принаймні, заклики ставитися з «пастирською відповідальністю» не втілені в якісь конкретні програми і методики пастирської роботи).

Ставлення до гомосексуалізму стало однією з небагатьох спільних платформ навіть для конфліктуючих церков. Принаймні в українському релігійному середовищі добрий приклад тому дає Декларація християнських Церков України «Про негативне ставлення до гріха гомосексуалізму, його пропагування в суспільстві та спроб легалізації так званих одностатевих шлюбів (реєстрації одностатевих партнерств)». Декларовано, що гомосексуалізм не є ні вродженою особливістю, ні «варіантом нормальної статевої поведінки», а наслідком по-

милкового вибору і проявом глибоко вкоріненого в людині гріха; ті, хто підтримують пропагування гомосексуалізму, «не можуть вважатися християнами», а легалізація одностатевих союзів здатна призвести до суспільної катастрофи [Декларація 2010]. Утім, розрив між офіційною позицією церкви і мирянським загальом теж дається взнаки: 24% українці «рішуче погодились», ще 19% «частково погодились» із тим, що їхня релігія дозволяє їм сприймати гомосексуалів [Minorities Report 2017].

Разом з тим, політика церкви щодо гомосексуалізму в мирянському світі та церковному середовищі є різке відмінною: якщо «світський гомосексуалізм» викривається публічно і голосно, то «внутрішньо-церковний» стає предметом замовчувань і приховувань; якщо для першого вимагається суспільний осуд і криміналізація, то другий – захищений корпоративною безкарністю; якщо перший таврується як ознака апокаліпсису глобалізованого світу, то другий – церква воліє не помічати як проблему і не бажає зайвий раз обговорювати. До речі, в цьому проступає ще одна відмінність між сучасними позиціями Римо-Католицької і православних Церков: РКЦ виявила готовність хоча б до часткової прозорості життя кліру для суспільства, а після серії гучних скандалів подала приклади внутрішніх розслідувань та співпраці зі світськими органами.

В цілому, християнство, у всій сукупності своїх традиційних і модерних відгалужень, специфічно відобразило ту еволюцію у ставленні до гомосексуалізму, що відбувалася в західному світі. У підсумку утворився спектр розбіжних позицій християнських церков щодо гомосексуальності:

- категоричне й безумовне засудження гомосексуалізму як злочину і гріха – позиція, притаманна православним церквам та частині старопротестант-

ських, фундаменталістськи орієнтованих церков і кліриків (усі спроби пом'якшити таку позицію тавруються як відхід від чистоти християнської моралі та неприпустимий, ані за яких обставин, компроміс);

- віра у можливість змінити гомосексуалів – позиція значної кількості фундаменталістських, харизматичних та інших протестантських Церков, ґрунтована на розумінні гомосексуальності як хвороби, патологічного розпаду особистості, що відтак потребує і спеціальних духовних ліків;
- напучування гомосексуалів утриматися від статевих стосунків і прийняти обітницю целібату – позиція РКЦ та частини протестантських деномінацій, зокрема методистських та пресвітеріанських Церков (поряд із тим, засуджується дискримінація за сексуальною ознакою в світському суспільстві, державне насильство щодо сексуальних меншин, обстоюються принципи рівності в реалізації фундаментальних прав і свобод людини);
- часткове сприйняття гомосексуальності – остання тлумачиться як психосексуальна інвалідність, жертви якої мусять докласти усіх можливих зусиль для її здолання, але – в разі неможливості змінити орієнтацію та особистої нездатності до целібату – найменшим злом визнається побудова тривалих одностатевих моногамних відносин. Представники цієї позиції (здебільшого неопротестантські спільноти) не схвалюють церковного освячення гомосексуальних шлюбів, але вважають припустимими світські партнерські союзи;
- визнання рівності сексуальних орієнтацій (Об'єднана Церква Христа, неохристиянські спільноти, біляцерковні

асоціації і спілки та різноманітні між-конфесійні релігійні рухи – універсальні, евангелічні, холистичні тощо). Гомосексуальність сприймається як нормальна форма сексуальної орієнтації, а її моральна оцінка залежить від того, чи такі стосунки засновані на любові, чи ж на зиску або сексуальній експлуатації; обстоюється рівність прав для громадян усіх орієнтацій, у тому числі реалізації права на одностатеві шлюби;

- безумовне визнання гомосексуальності нарівні з гетеросексуальністю як Богоданого розмаїття людства – серед прихильників такої позиції МСС і Єпископальна Церква США. Гомофобія таврується як за давнини і глибокий порок суспільства, що примножує ненависть і конфлікти, призводить до дискримінації сексуальних меншин і осіб [Holben 1999].

Висновки. Християнський світ стає дедалі різноманітнішим у ставленні до гомосексуалізму, маніфестуючи увесь спектр можливих атиг'юдів – позитивних, неоднозначних, нейтральних, негативних. Якщо одні Церкви ігнорують ті виклики, що їх кинув гомосексуалізм християнській антропології, канонічному праву та церковній практиці, інші – намагаються знайти на них адекватну відповідь або, принаймні, не втратити частину пастви через демонстрацію явної нетерпимості й консервативності. Потреба доктринального обґрунтування позиції церков щодо гомосексуалізму стимулювала й теологічні розвідки, що вперше продукують вірці богословської апології одностатевих стосунків. Навіть фундаменталістськи орієнтовані церкви, зберігаючи незмінність віроповчальних основ, демонструють ліберальні зрушення вже у тому, що публічно засуджують прояви державної дискримінації та демонструють готовність обговорювати питання сексуальних орієнтацій.

Розшарування християнського середовища торкнулося і українського соціуму.

Процеси розмивання традиційної структури девіацій у глобалізованому світі, з одного боку, та процеси постсекуляризації – з іншого, породжують суперечливі наслідки для функціонування релігійних інституцій, у т.ч. подальшу диверсифікацію християнської спільноти, виникнення нових форм релігійної стигмації, утворення альтернативних релігійних громад та інституцій, орієнтованих насамперед на ЛГБТ-спільноти.

Список літератури

1. Adamczyk, A. (2017). Cross-National Public Opinion about Homosexuality: Examining Attitudes across the Globe. University of California Press.
2. Арістова, А. В. (2017: 141–170). Феномен релігійної девіації: теоретичні нариси. Київ, Інтерсервіс.
3. Декларація християнських Церков України «Про негативне ставлення до гріха гомосексуалізму, його пропагування в суспільстві та спроб легалізації так званих одностатевих шлюбів (реєстрації одностатевих партнерств)» (2010, 16 червня). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=684:1&catid=50:zv&Itemid=78
4. Instruction Concerning the Criteria for the Discernment of Vocations with regard to Persons with Homosexual Tendencies in view of their Admission to the Seminary and to Holy Orders (2005, November 4). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_20051104_istruzione_en.html
5. Holben, L. R. (1999) What Christians Think about Homosexuality: Six Representative Viewpoints. North Richland Hills, Texas, Bibal Press.
6. Катехизм Католицької Церкви (Компендіум). (2008). Львів: Свічадо.
7. Minorities Report 2017: attitudes to sexual and gender minorities around the world. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ilga.org/downloads/ILGA_RIWI_Minorities_Report_2017_Attitudes_to_sexual_and_gender_minorities.pdf
8. Official Documents of the Holy and Great Council of the Orthodox Church (2016). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.holycouncil.org/>
9. Pew Global Attitudes Project (2013). The Global Divide on Homosexuality. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pewglobal.org/2013/06/04/the-global-divide-on-homosexuality/>
10. Resolution 1728 (2010). Discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN>

References

1. Adamczyk, A. (2017). Cross-National Public Opinion about Homosexuality: Examining Attitudes across the Globe. University of California Press.
2. Aristova, A. V. (2017: 141–170). The Phenomena of Religious Deviation: Theoretical Essays. Kyiv, Interservice.
3. Declaration of the Christian Churches of Ukraine «On the negative attitude towards the sin of homosexuality, its propaganda in society and attempts to legalize so-called same-sex marriages (registration of same-sex partnerships)» (2010, June 16). Retrieved March 14, 2019, from IPC website: https://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=684
4. Instruction Concerning the Criteria for the Discernment of Vocations with regard to Persons with Homosexual Tendencies in view of their Admission to the Seminary and to Holy Orders (2005, November 4). Retrieved March 14, 2019, from Congregation for Catholic Education website: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_20051104_istruzione_en.html
5. Holben, L. R. (1999) What Christians Think about Homosexuality: Six Representative Viewpoints. North Richland Hills, Texas, Bibal Press.
6. Catechism of the Catholic Church (Compendium). (2008). Lviv: Svichado.
7. Minorities Report 2017: attitudes to sexual and gender minorities around the world. Retrieved March 14, 2019, from https://ilga.org/downloads/ILGA_RIWI_Minorities_Report_2017_Attitudes_to_sexual_and_gender_minorities.pdf
8. Official Documents of the Holy and Great Council of the Orthodox Church (2016). Retrieved March 14, 2019, from Holy and Great Council website: <https://www.holycouncil.org/>
9. Pew Global Attitudes Project (2013). The Global Divide on Homosexuality. Retrieved March 10, 2018, from Pew Research Center website: <http://www.pewglobal.org/2013/06/04/the-global-divide-on-homosexuality/>
10. Resolution 1728 (2010). Discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity. Retrieved March 10, 2018, from Assembly COE website: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN>

УДК 215:316.614+004.738.5

Ольга Добродум

*Релігійна соціалізація у
віртуальному кібер-просторі*

Анотація: У статті йдеться про необхідність релігійного виховання людини за допомогою соціалізуючого середовища кіберпростору, про релігійне виховання в контексті кіберсоціалізації як багатоаспектного процесу розвитку духовності, який регулює поведінку людини в кіберпросторі згідно з інтеріоризованими нею морально-етичними основами життєдіяльності, віроповчальними принципами певної конфесії. Обґрунтовується роль релігійних ресурсів Всесвітньої мережі Інтернет в релігійній діяльності. Необхідно прийняти кіберпростір Інтернет-середовища як відносно незалежний від людини віртуальної реальності, що динамічно розвивається в сучасній дійсності, в рамках якої вона організовує власну кібержиттєдіяльність та кіберсоціалізується.

Сучасні електронні технології значно трансформують процес релігійної соціалізації, внаслідок чого традиційні агенти відходять на другий план, адже Інтернет зараз став повноцінним інститутом релігійної соціалізації людини. На сьогодні багато завдань релігійного розвитку людини здійснюються не тільки традиційними методами, але і в контексті віртуального простору за рахунок залучення людей до інноваційних технологій. Кіберпростір сприяє трансформації форм вираження людської релігійності. На сьогодні багато завдань релігійного розвитку людини здійснюються не тільки традиційними методами, але і в контексті віртуального простору за рахунок долучення людей до інноваційних технологій. Розвиток технологій також торкається світових і нових релігій: WWW в XXI ст. стала для них новим засобом поширення релігійної

культури серед його користувачів. Одним із трендів сучасної масової культури є орієнтація суспільства на цифрові розваги та спілкування в різних соціальних мережах - цей факт дозволяє сучасним дослідникам розглядати Глобальне павутиння як новий соціальний інститут.

Як досить серйозні дослідники оцінюють ризики мережевого булінгу, тролінгу та «груп смерті». Найбільша проблема при боротьбі з цими деструктивними соціальними явищами - відсутність правової кваліфікації кіберпринижень і незрозумілість правових наслідків для агресора.

Ключові слова: релігійна соціалізація; релігійність; богослов'я; віртуальний простір; кіберпедагогіка; кібербулінг, «групи смерті».

Olga Dobrodum

*Religious socialization in the
virtual cyber-space*

Summary: The article narrates about the necessity of religious education of a person with the help of the socializing environment of cyberspace, about religious education in the context of cyber-socialization as a multi-dimensional process of development of spirituality that regulates human behavior in cyberspace in accordance with the moral-ethical bases of life that it has internalized, and the religious principles of a certain denomination. The role of religious resources of the World Wide Web in religious activities is substantiated. It is necessary to accept the cyberspace of Internet environment as a relatively independent virtual reality that dynamically develops in modern reality, in which it organizes its own cyber-life and cyber-socialization.

Modern electronic technologies greatly transform the process of religious socialization, resulting in traditional agents leaving

into the background, because Internet has now become a full-fledged institution of religious socialization of man. Now many tasks of religious development of man are carried out not only in traditional methods, but also in the context of the virtual space by attracting people to innovative technologies. Cyberspace contributes to the transformation of forms of expression of human religiosity. Today many tasks of religious development of a person are carried out not only by traditional methods, but also in the context of virtual space by bringing people into innovative technologies. The development of technology also affects world and new religions: in the XXI century WWW became a new means of spreading of the religious culture for them among its users. One of the trends of modern mass culture is the orientation of society into digital entertainment and communication in various social networks - this fact allows contemporary researchers to view the Global Web as a new social institution.

As rather serious, researchers evaluate the risks of network bullying, trolling - and «death groups». The biggest problem in combating these destructive social phenomena is the lack of a legal qualification of cyber-denigration and the incomprehensibility of the legal consequences for the aggressor.

Key words: religious socialization; religiosity; theology virtual space; cyber-pedagogy; cyber-bullying, «death group».

Постановка проблеми. У теперішній релігійній ситуації, на наш погляд, світоглядно важливим є врахування модифікації релігійної соціалізації під впливом інформаційних технологій, внаслідок чого традиційні агенти відходять на другий план.

На сьогодні багато завдань релігійного розвитку людини здійснюються не тільки традиційними методами, але і в контексті віртуального простору за рахунок залучення

людей до інноваційних технологій. Розвиток технологій також торкнувся світових і нових релігій: Інтернет в XXI ст. став для них новим засобом поширення релігійної культури серед його користувачів. Одним із трендів сучасної масової культури є орієнтація суспільства на цифрові розваги та спілкування в різних соціальних мережах - цей факт дозволяє сучасних дослідників розглядати Інтернет як новий соціальний інститут.

Мета даної статті постає у розкритті питання можливостей релігійного виховання людини в контексті кіберсоціалізації, ствердженні необхідності розробки кіберпедагогіки та здійснення кібервиховання, розробки міжнародного механізму боротьби з кібербулінгом та групами суїцидальної спрямованості.

Наукова новизна статті полягає у констатації факту про необхідність формування кіберпедагогіки у контексті релігійного виховання та у розгляді проблем кібервиховання крізь призму кібербулінгу та «груп смерті».

Виклад основного матеріалу. Під релігійною соціалізацією ми будемо розуміти «процес входження людини або групи в релігійний уклад життя, засвоєння ними релігійних цінностей і норм поведінки і як наслідок, зміни взаємин з суспільством, зумовлених сповідуваними релігійними законами» [Склярова 2009: 7-17]. Ряд авторів ототожнюють поняття релігійної соціалізації і воцерковлення, кажучи про цей процес в рамках православної конфесії. Вважається, що основними агентами релігійної соціалізації виступають сім'я, церква і однолітки, причому найбільша значимість надається агентам первинної соціалізації - сім'ї, оскільки, як правило, релігійні батьки приводять дитину до церкви. Однак деякі дослідники підкреслюють, що сучасні електронні технології значно трансформують процес релі-

гійної соціалізації, внаслідок чого традиційні агенти відходять на другий план. Так, Міа Левейм дійшла висновку, що релігійну соціалізацію в родині і парафіяльній громаді поступово витісняють такі агенти, як ЗМІ та електронні засоби комунікації [L'ovheim 2012: 151-168]. Сергій Олександрович Данилов вважає, що «інтернет-сфера соціалізує більше, аніж агенти реальної соціалізації» [Данилов 2012: 42-45].

Методологічно невірно було б не згадати про чисельні суто конфесійні радіостанції та новинні агентства, телеканали і кінофестивалі, кінематограф та мультиплікацію, пошукові системи і соціальні мережі, аудіо- та відеоконтент, інтернет-конференції і відео-паломництва, інтернет-енциклопедії та фото-сайти, інтернет-форуми і супутникові канали, періодичні видання та комп'ютерні ігри, програми з самонавчання і мобільні сервіси, електронні самовчителі та юридичні портали, електронні книги і віруси, блогосферу та софт, веб-сайти і подкасти, інтернет-ТБ та супутникове ТБ, віртуальні світи й онлайн-ігри, газети та журнали, інтернет-портали і кабельні телеканали тощо.

Інтернет зараз став повноцінним інститутом релігійної соціалізації людини. Володимир Андрійович Плешаков, вивчаючи релігійне виховання в контексті кіберсоціалізації, зазначає, що з'явився новий вид соціалізації - кіберсоціалізація, і один з етапів її успішного проходження - освоєння так званого «нетікета» або кіберетікета [Плешаков 2011: 78-86]. Можна навести і суттєві напрацювання українських вчених у цій царині (Л.Й.Гуменюк, І.В.Девтеров, Т.М. Кардамонова, О.М.Рубанець, О.З.Кудашкіна, Л. І. Морська [Гуменюк 2012], [Девтеров 2010], [Кардамонова, Рубанець 2013], [Кудашкіна 2011], [Морська 2010] та ін.). У світі намагаються створювати методичні розробки для навчання дітей, починаючи з дитячого садочка; на часі також поняття медіасоціалізація.

За словами протодиякона Андрія Кураєва, «посилене навантаження на розум, яке здійснюється в Інтернеті, як раз сприяє розвитку тих м'язів, які виявилися найбільш атрофованими у церковному житті в ХХ в., - м'язів богослов'я» [Кураєв 2005].

За даними світової популярності пошукової «www.google.com», приблизно 70 млн. 400 тис. Інтернет-сторінок містить слово «релігія», близько 5 млн. 620 тис. Інтернет-сторінок знайдено по словосполученню «світові релігії», до яких відносять: - буддизм (приблизно 5 млн. 640 тис. інтернет-сторінок), - християнство (близько 5 млн. 690 тис. інтернет-сторінок), - іслам (близько 30 млн. 100 тис.). На сьогодні на 75 тис. 900 згадується іудаїзм, 228 млн. інтернет-сторінок знайдено по слову «індуїзм», приблизно 435 млн. інтернет-сторінок згадують «католицизм», 965 тис. - «протестантизм», близько 578 тис. інтернет-сторінок - «православ'я». Така статистика дозволяє говорити про експансію інтернет-ресурсів релігійної тематики загалом. При цьому невірно і перебільшувати вплив Всесвітньої мережі як такої на релігійну свідомість людини, оскільки Інтернет - лише один із засобів, використовуваних людьми. Як зазначав Мануель Кастельс, засоби «є гарними або поганими залежно від їхнього використання нами. Вони суть продовження нас самих» [Castells 2002: 217].

Говорячи про релігійні ресурси, адаптовані для використання на смартфонах і планшетах, слід виділити церковні та конфесійні додатки, адже різні релігійні напрями нерідко розглядають Інтернет як ресурс для трансляції інформації, замовлення молебнів, спілкування пастви зі священнослужителями електронною поштою та за допомогою меседжерів. Різноманітні тематичні сайти та форуми, групи в соціальних мережах і мобільні додатки для різних платформ дозволяють пересічній людині дізнатися про історію релігій,

ознайомитися з церковною літературою, задати питання священикам тощо.

Сьогодні Інтернет-церкви на Заході – цілком поширене явище. Так, Річард Томас, директор зі зв'язків Оксфордської єпархії, підкреслює важливість існування Інтернет-церкви для тих, хто фізично не здатен дістатися до звичайної церкви, але також потребує духовної підтримки і може її отримати від Інтернет-спільноти. Діяльність традиційних релігійних організацій в Інтернеті ускладнена двома факторами: а) проблематичністю здійснення церковних таїнств в Інтернеті, б) жорсткою конкуренцією з боку езотеричних, язичницьких і нових релігійних рухів (вірувань New Age), природа яких органічна мережеві організації Інтернету [Tomas 2004].

Послідовники різних релігій, як і звичайні люди, все частіше шукають своє кохання за допомогою сучасних технологій – у Глобальному павутинні набирають популярність релігійні сайти знайомств – на наш погляд, цим сайтам властива певна специфіка та оригінальність. Так, сайт знайомств Nikah.su в графі “сімейний стан” пропонує не тільки вибрати статус “вільний”, “розлучений” або “вдівець”, але також “одружений – шукаю другу дружину”; на сайті знайомств для православних “Азбука вірності” як варіант пропонується «життя в шлюбі, як брат і сестра, без плотських стосунків», а на єврейському сайті знайомств Sara and Rashel пропонується просто знайти друга, поспілкуватися [Ищю 2017].

Водночас багато дослідників наголошують на психологічній небезпеці інформаційних технологій. Так, під час дослідження вчених з Бейлорського університету 70% респондентів назвали смартфон проблемою, яка руйнує сім'ю [Как 2018].

Про таку залежність, як фоббінг, звичкою відволікатися на мобільний телефон в самі невідповідні моменти життя, наприклад, під час сімейного обіду, розказують психоаналітики; існує ціла низка психічних хвороб, пов'язаних з пристрасною до гаджетів. Є цікава цитата, її приписують Ейнштейну: «Я боюся, що обов'язково настане день, коли технології перевершать просте людське спілкування і світ отримає покоління ідіотів».

Досліджуючи доробок вивчення дії релігійно-церковного чинника у Всесвітній мережі, можна констатувати певний зв'язок релігійного просвітництва, виховання та самовиховання з проблемою булінгу, зокрема дитячого й молодіжного.

У даному контексті неможливо не згадати таку актуальну педагогічну проблему, як кібербулінг, адже у 2018 році підлітки в 5,5 разів частіше стикалися з онлайн-агресією, ніж в 2010-му, 48% агресорів використовують дані особистої сторінки в соцмережі жертви проти неї, кожен третій підліток проводить онлайн третину свого життя, при цьому кожен другий з батьків не обізнаний про високу онлайн-активності своєї дитини. На думку батьків, лише 2% підлітків отримували погрози фізичної розправи (проти 17 реальних). Є група дітей, на життя яких кібербулінг може вплинути значним чином: так, кожен сьомий підліток перестане ходити в школу; кожен 10-й підліток і юнак стануть відчувати порушення харчової поведінки або почнуть вживати алкоголь і заборонені речовини; кожен четвертий підліток і кожна сьома молода людина замислюються про суїцид [Лонская 2018].

Цькування, образи, терор, фізичне насилля – з цими проявами булінгу стикається 8 з 10 українських дітей. Згідно з опитуванням, проведеним ЮНІСЕФ у лютому 2017 року, 67% дітей протягом останніх

трьох місяців зіштовхувались з переслідуваннями, при цьому 24% за цей же період, ставали жертвами булінгу. За даними ВООЗ, Україна у 2016 році займала 7 місце у світі за кількістю переслідувачів та 9 місце – за кількістю жертв цькування серед 15-ти річних [Експерти 2017]. У 2017 році в українських школах було близько 109 тисяч звернень до психологів з приводу цькування - за даними організації «STUDENA», 63,9% вчителів стикалися із цькуванням дітей у своєму класі. Нагадаємо, у серпні 2018 року Міністерство юстиції України розпочало інформаційну кампанію #СтопБулінг, орієнтовану на дітей та їх батьків. Верховна Рада України 2 жовтня 2018 року підтримала в першому читанні законопроект №8584, який визначає поняття «булінг» і вводить за нього адміністративну відповідальність [Бега 2018].

При вихованні сучасної дитини методологічно послідовним та доцільним є врахування впливу соціальних мереж - для цього необхідно розробити компендіум кіберпедагогіки з метою подолання впливу суїцидальних сайтів та боротьби з кібербулінгом. При розробці дисципліни кіберпедагогіки звернути увагу на булінг, тролінг, «групи самогубців» в соціальних мережах і виробити способи протистояти впливу на дитину з Інтернету, звернувшись до світової практики. Жертвою булінгу гіпотетично може стати будь-яка дитина, в тому числі і віруюча, тому слід констатувати системний характер даного процесу і необхідність системної відповіді на даний виклик.

Сплеск інтересу до суїцидальної тематики фіксується наростаючою кількістю інтернет-ком'юніті з депресивним контентом, суїцидальною мотивацією, прагненням до евтаназії. Популярність суїцидальних спільнот і «груп смерті» в основних соціальних мережах та меседжерах: смерть підлітками сприймається нерідко як модне захоплення.

Серед найпопулярніших із суїцидальних ігор: «Синій кит», «Кити пливуть вгору», «Розбуди мене о 4:20», «F57» або «F58», «Тихий дім», «Ріна», «Няпока», «Море китів», «50 днів до мого ...», «Червона сова», «Море китів», «Чумацький шлях», «NaN», «Момо» («Момо») тощо - зараз до них додалися аніме-спільноти та аніме-групи в соціальних мережах, пов'язані з японською мультиплікацією. Перші повідомлення про подібні ігри, фінальною метою яких є вчинення самогубства, з'явилися в 2015 році – у «ВКонтакте» відкрилися групи суїцидальної спрямованості, в які міг вступити будь-який підліток, розчарований у житті з потайною мрією піти в інший світ. Деякі мас-медіа відзначали, що піднятий навколо даної проблеми резонанс допоможе лише в наступі на свободу слова в Інтернеті, а не у вирішенні проблеми підліткової суїцидальності [Демдоуми, Денисов 2014].

Зазначимо, що 8 лютого 2018 року Верховна Рада ввела кримінальну відповідальність за схиляння до самогубства; окрім доведення до самогубства шляхом приниження, шантажу і жорстокого поводження, кримінальна відповідальність поширюється на доведення до суїциду шляхом системного примусу до дій, що суперечать волі людини. Також каратиметься спонукування до самогубства та інші дії, які сприяють вчиненню суїциду [Верховна 2018].

Стрімке поширення в соціальних мережах так званих «груп смерті» стало новим викликом для суспільства та поліції: ще у квітні 2017 році кіберполіція виявила 926 груп «самогубств», з яких 600 заблоковано. Найвразливішими до негативного впливу соціальних мереж стали діти від 13 до 17 років, у яких є проблеми в спілкуванні з оточуючими, поліцією за даними фактами відкрито 35 кримінальних проваджень, встановлено 4 факти суїциду, які пов'язані діяльністю «груп смерті», попереджено понад 10 спроб самогубства [Сині 2017].

Висновки. Сучасні електронні технології значно трансформують процес релігійної соціалізації, внаслідок чого традиційні агенти відходять на другий план. Інтернет зараз став повноцінним інститутом релігійної соціалізації людини: на сьогодні багато завдань релігійного розвитку людини здійснюються не тільки традиційними методами, але і в контексті віртуального простору за рахунок залучення людей до інноваційних технологій. Інтернет сприяє трансформації форм вираження релігійності.

Як досить серйозні дослідники оцінюють ризики мережевого булінгу, тролінгу та «груп смерті». Найбільша проблема при боротьбі з цими деструктивними соціальними явищами - відсутність правової кваліфікації кіберпринижень і незрозумілість правових наслідків для агресора.

Список літератури

1. Castells M. The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society / Clarendon Lectures in Management Studies. - Oxford, 2002. - 304 p.
2. L'ovheim M. Religious Socialization In A Media Age // Nordic Journal of Religion and Society (2012), 25 (2): 151-168
3. Tomas R. Why Internet Church? // Thinking Anglicans. - 2004. - March 5. <http://www.thinkinganglicans.org.uk/archives/000499.html>
4. Бега В. Facebook анонсував нові інструменти для боротьби з кібербулінгом <https://hromadske.ua/posts/facebook-anonsuvav-novi-instrumenty-dlia-borotby-z-kiberbulinhom>
5. Верховна рада ухвалила закон, який дозволить карати організаторів суїцидальної гри "синій кит" <https://tsn.ua/ukrayina/verhovna-rada-uhvalila-zakon-yakiy-dozvolit-karati-organizatoriv-suyicidalnoyi-gri-siniy-kit-1106817.html>
6. Гуменюк Л.І. Кіберсоціалізація молоді в умовах реального та віртуального світу // Соціогуманітарні технології у методологічному та практичному: міжн. наук.-практ. Інтернет-конференція, 2012. - С. 1-13
7. Данилов С. А. Риски и потенциал интернет-социализации молодежи // Известия Саратовского университета. 2012. Т. 12. Сер. Философия. Психология. Педагогика, вып. 2. - С. 42-45.
8. Девтеров І. В. Особливості процесу кіберсоціалізації людини // Гуманітарні студії : зб. наук. праць. - 2010. - Вип. 8. - С. 14-21.
9. Демдоуми Н.Ю., Денисов Ю.П. Распространение «суицидального контента» в киберпространстве русскоязычного интернета как проблема мультидисциплинарных исследований // Суицидология: Научно-практический журнал. - 2014. - Том 5, №2 (15). - С.47-54.
10. Диакон Андрей Кураев. Неамериканский миссионер. - Саратов: Изд-во Саратов. епархии, 2005. - 228 с.
11. Експерти прогнозують збільшення рівня насилья в школах та поширення кібербулінгу в Україні <http://uire.org.ua/novyni/eksperti-prognozuyut-zbilshennya-rivnya-nasillya-v-shkolah-ta-poshirennya-kiberbulingu-v-ukrayini/>
12. Ищу вторую жену: почему популярны религиозные сайты знакомств <https://tj.sputniknews.ru/analytics/20170706/1022761222/zhenaznakomstvo-brak-saytreligioznyu.html>
13. Как смартфоны разрушают семьи <https://www.pravda.ru/society/family/life/09-01-2018/1278487-fabbing-0/>
14. Кардамонова Т.М., Рубанець О.М. Кіберсоціалізація Net-покоління у віртуальному просторі // Гілея: Науковий вісник. - 2013. - Вип.79(№12). - С.217-221.
15. Кудашкіна О. З. Аналіз основних складових процесів кіберсоціалізації // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. - 2011. - № 4 (215) лютий. - С. 27-35.
16. Лонская А. «ВКошмар» - сетевая травля стала для подростков нормой <https://www.pravmir.ru/vkoshmare-setevaya-travlya-stala-dlya-podrostkov-normoy/>
17. Морська Л. І. Кіберпростір і перспектива формування особистості школяра // Молодь і ринок. - 2010. - № 3 (62) березень. - С. 28-32.

18. Плешаков В. А. Религиозное воспитание в контексте киберсоциализации // Вопросы воспитания. 2011. № 2 (7). С. 78-86.
19. Сині кити: кіберполіція виявила майже 1000 "груп смерті" та попередила понад 10 спроб суїциду <https://tsn.ua/ukrayina/sini-kiti-kiberpoliciya-viyavila-mayzhe-1000-grup-smerti-ta-poperedila-ponad-10-sprob-suyicidu-919927.html>
20. Склярова Т. В. Религиозная социализация: проблемы и направления исследований // Вестник ПСТГУ. Серия 4: Педагогика. Психология. 2009. №15. – С. 7-17

References

1. Bega V. (2018). *Facebook announces new tools for fighting cyberbullying* Retrieved from: <https://hromadske.ua/posts/facebook-anon-suvav-novi-instrumenty-dlia-borotby-z-kiberbulinhom>
2. *Blue whales: cyber police detected nearly 1,000 "death groups" and warned over 10 suicide attempts* (2017). Retrieved from: <https://tsn.ua/ukrayina/sini-kiti-kiberpoliciya-viyavila-mayzhe-1000-grup-smerti-ta-poperedila-ponad-10-sprob-suyicidu-919927.html>
3. Castells M. (2002). *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society* / Clarendon Lectures in Management Studies. Oxford, 304 p.
4. Danilov S.A. (2012). Risks and the potential of Internet socialization of youth. *Izvestiya of Saratov University*. Vol. 12. Aug. Philosophy. Psychology Pedagogy, ed. 2, 42-45.
5. Deacon Andrei Kuraev (2005). *Non-American missionary*. Saratov: Publishing House of Saratov. the diocese, 228 p.
6. Demdoui N.Yu., Denisov Yu.P. (2014). Distribution of "suicidal content" in the cyberspace of the Russian-speaking Internet as a problem of multidisciplinary research // *Suicidology: Scientific and Practical Journal*. - Volume 5, Number 2 (15). P.47-54.
7. Devterov I. V. (2010). The special processes of the people of the people // *Humanitarian studios*: Vol. 8. p.14-21.
8. *Experts predict an increase in violence in schools and the spread of cyberbullying in Ukraine* (2017). Retrieved from: <http://uire.org.ua/novyni/eksperti-prognozuyut-zbilshennya-rivnya-nasillya-v-shkolah-ta-poshirennya-kiberbulingu-v-ukrayini/>
9. Gumenyuk L.Y. (2012). *Cybersocialization of youth in the conditions of the real and virtual world // Socio-humanitarian technologies in methodological and practical: intern. sci. pract. Internet conference*, P.1-13
10. *How Smartphones Destroy Families*. (2018). Retrieved from: <https://www.pravda.ru/society/family/life/09-01-2018/1278487-fabbing-0/>
11. Kardamonova T.M., Rubanets O.M. (2013). *Cyber Socialization of the Net-Generation in the Virtual Space // Gileya: Scientific Herald*. Vol.79 (No. 12). P.217-221.
12. Kudashkina O. Z. (2011). Analysis of the main components of the process of cyber socialization // *Visnyk of Luhansk National Taras Shevchenko University*. No.4 (215) February. P.27-35.
13. Lonskaya A. (2018). *"VKoshmare" - network harassment has become a norm for adolescents*. Retrieved from: <https://www.pravmir.ru/vkoshmare-setevaya-travlya-stala-dlya-podrostkov-normoy/>
14. *Looking for a second wife: why are religious dating sites popular* (2017). Retrieved from: <https://tj.sputniknews.ru/analitics/20170706/1022761222/zhenaznakomstvo-brak-sayt-religioznyy.html>
15. L'ovheim M. (2012). Religious Socialization In A Media Age *Nordic Journal of Religion and Society*, 25 (2), 151-168.
16. Mar'skaya L. I. (2010). Cyberspace and the Perspective of the Formation of a Student's Personality // *Youth and Market*. No.3 (62) March. pp. 28-32.
17. Pleshakov V.A. (2011). Religious upbringing in the context of cyber-socialization. *Questions of upbringing*. No. 2 (7), Pp. 78-86.
18. Sklyarova T. (2009). Religious Socialization: Problems and Directions of Researches. *Vestnik PSTGU*. Series 4: Pedagogy. Psychology 2009. №15, Pp. 7-17.
19. Tom R. (2004). Why Internet Church? *Thinking Anglicans*, March 5. Retrieved from: <http://www.thinkinganglicans.org.uk/archives/000499.html>
20. *Verhovna Rada has passed a law that will allow organizers of the suicidal game "blue whale" to be punished*. (2017). Retrieved from: <https://tsn.ua/ukrayina/verhovna-rada-uhvalila-zakon-yakiy-dozvolit-karati-organizatoriv-suyicidalnoyi-gri-siniy-kit-1106817.htm>

**Звернення
учасників конференції "Релігійна
свобода: актуалізація сімейних
цінностей" (Київ, 24-25.09.2018)**

Сім'я завжди була найважливішою складовою життєдіяльності суспільства й основним осередком відтворення населення. Але сьогодні її значення зросло в рази. Нині сім'я невинно змінюється під тиском, з одного боку, соціально-економічних трансформацій, а з іншого — тих світоглядних, зокрема моральних, парадигм, які стали домінуючими в сучасному глобальному світі. Останні у своїй основі надто розмивають традиційні поняття про сім'ю, шлюб, материнство і батьківство. Ставка на ліберальну мораль, обстоювання гендерного світогляду, популяризація одностатевих відносин — сьогодні це ті чинники, які знецінюють саме поняття сімейного способу життя, яке людство випрацьовувало протягом усього періоду свого існування — сім'ї як основи людства.

Саме сім'я, що є однією з базових цінностей українського народу, покликана сьогодні - в добу знецінення традиційних консолідуючих людські спільноти фундаментальних засновків, - знову стати джерелом, підставою та сенсом суспільного розвитку. Як найсталіший традиційний суспільний інститут, сім'я спроможна відігравати провідну роль у відтворенні народу в його етнічних, культурних, духовних особливостях з історично сформованою традиційно-моральною нормативно-регламентативною системою. Українська держава формує і впроваджує таку сімейну політику, яка гарантує стабільність і перспективу українському народу.

У справі утвердження в українському суспільстві традиційних сімейних цінностей сьогодні можуть прислужитися релі-

гійні організації, оскільки саме їхні віровчення фіксують та обґрунтовують відносини між чоловіком і жінкою як родину, покликану зродити й виховати гідне майбутнє покоління. У конфесійних віровченнях розкриваються уявлення про традиційні шлюб, сім'ю, батьківство. Релігія пропонує таку систему ціннісних орієнтирів та моральних оординат, у яких поняття норми детермінується безумовно вищим і визначається божественним Законом. Тому держава і церква як потенційні партнери у справі відродження українських родин мають щільно співпрацювати доповнюючи зусилля один одного та ефективно використовуючи ресурси.

Потужним інтелектуальним знаряддям ефективної взаємодії між релігійними організаціями і державою та громадянським суспільством сьогодні є Національна академія наук, зокрема Інститут філософії імені Г.С. Сковороди, його Відділення релігієзнавства та Українська асоціація релігієзнавців. Досвід їхньої роботи неоціненний — це і представництво в науково-експертних радах при Міністерствах і Комітетах, в Українському Біблійному товаристві, співпраця з Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій та Всеукраїнською радою релігійних об'єднань, постійні зацікавлені відносини із всіма церквами Православної і Католицької традиції, основними протестантськими, іудейськими й мусульманськими спільнотами, новими релігійними течіями. Наявна в Україні загалом толерантність у міжконфесійних відносинах є наслідком й їхньої науково-практичної роботи впродовж 25 років. Тільки за останнє десятиліття науковцями було підготовлено близько 140 науково-аналітичних матеріалів і науково-експертних записок, проведено низку експертиз для Мінюсту проектів законів щодо

релігійної сфери, організовано сотні конференцій і семінарів, дані тисячі інтерв'ю, видано понад півтисячі книжок, десятки тисяч наукових статей, виголошено безліч доповідей.

Оскільки Україна – багатомільйонна різносвітоглядна, поліконфесійна держава, суспільні взаємовідносини мають спиратись на баланс інтересів усіх її громадян, піклуватися про кожного мешканця. Українська громада має діяти солідарно, у дусі взаємопідтримки задля вирішення складних проблем сучасної родини. А для цього потрібна інформованість, обізнаність, мудрість, включеність, справедливість, відповідальність за долю кожного, за долю спільнот і релігійних, і нерелігійних, за долю всього народу, усієї української нації.

Зважаючи на це, держава має покращити економічний клімат в країні, забезпечити добробут родин і гарантувати соціальну справедливість, удосконалити закони, що регулюють функціонування родин, провадити відповідну сімейну політику, пропагуючи на всіх рівнях і всіма можливими засобами найкращі сімейні моделі та традиції, підтримувати науку й освіту, які є фактором формування належного інтелектуального рівня народу, разом із церквою та релігійними організаціями дбати про духовне здоров'я нації.

Натомість Церкви у своїй конфесійній риториці мають враховувати суспільну користь та сучасні умови, формулювати сімейні цінності згідно з дійсними культурно-історичними потребами та запитами, бути відкритими до потреб сучасної спільноти з урахуванням традиційних цінностей і сучасних та майбутніх антропних, екологічних, економічних викликів. В інтересах самих конфесій будувати партнерську взаємодію і з науковою спільнотою, і з державними інститутами. Бо саме за умови такої зацікавленої партнерської взаємодії

можливе формування такої нормативно-правової системи регуляції суспільних відносин, за якої будуть враховані та захищені і релігійні, зокрема - сімейні цінності

Автори журналу Релігійна Свобода № 21 # 2018

<i>Арістова Алла Вадимівна</i>	доктор філософських наук, професор, завідувач відділу соціогуманітарних наук, Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво» (Київ)
<i>Бодак Валентина Анатоліївна</i>	доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії імені Валерія Григоровича Скотного, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Дрогобич)
<i>Добродум Ольга Вікторівна</i>	доктор філософських наук, доцент Науково-дослідного інституту, Національний університет культури і мистецтв (Київ)
<i>Ліпіч Людмила Михайлівна</i>	кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та педагогіки, Національний транспортний університет (Київ)
<i>Саннікова Тетяна Василівна</i>	кандидат педагогічних наук, старший викладач КЗВО «Одеська Академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (Одеса)
<i>Спис Ольга Анатоліївна</i>	кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та історії науки і техніки, Державний університет інфраструктури та технологій (Київ)
<i>Тищенко Андрій Георгійович</i>	здобувач Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України (Дніпро)
<i>Филипович Людмила Олександрівна</i>	доктор філософських наук, професор, завідувач відділу філософії та історії релігії Відділення релігієзнавства, Інститут філософії імені Г.С.Сковороди НАН України (Київ)
<i>Ювсечко Ярослав Володимирович</i>	кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії і політології, Хмельницький національний університет (Хмельницький)
<i>Яроцький Петро Лаврентійович</i>	доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник Відділення релігієзнавства, Інститут філософії імені Г.С.Сковороди НАН України (Київ)

The authors of the journal "Religious Freedom" № 21 # 2018

<i>Aristova Alla</i>	Ph.D., Professor, Head of the Department of Socio-Human Sciences of the State Scientific Institution "Encyclopedic Publishing House" (Kyiv, Ukraine)
<i>Bodak Valentina</i>	Ph.D., Professor, Head of the Valerii Grygorovych Skotnyi Department of Philosophy, the Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University (Drohobych)
<i>Dobrodum Olga</i>	Ph.D., Associate Professor of the Research Institute, National University of Culture and Arts (Kyiv)
<i>Lipich Liudmyla</i>	Ph.D., Associate Professor of the Department of Philosophy and Pedagogy, National Transport University (Kyiv)
<i>Sannikova Tetiana</i>	Ph.D., Senior Lecturer of the Odessa State Academy of Continuing Education (Odesa)
<i>Spys Olga</i>	Ph.D., Associate Professor of the Department of Philosophy and History of Science and Technology, State University of Infrastructure and Technology (Kyiv)
<i>Tyshchenko Andriy</i>	applicant of the Religious Studies Department of the H. S. Skovoroda Institute of Philosophy, National Academy of Sciences of Ukraine (Dnipro)
<i>Yuvsechko Yaroslav</i>	Ph.D., Associate Professor of the Department of Philosophy and Political Science, Khmelnytsky National University (Khmelnytsky)
<i>Fylypovych Liudmyla</i>	Ph.D., Professor, Head of the Department of Philosophy and History of Religion of the H.S. Skovoroda Philosophy Institute, National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv)
<i>Yarotskiy Petro</i>	Ph.D., Professor, Leading Scholar the Religious Studies Department of the H.S. Skovoroda Philosophy Institute, National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv)

РЕЛІГІЙНА СВОБОДА

Науковий релігієзнавчий журнал № 21 # 2018

<i>Головний редактор:</i>	Филипович Людмила
<i>Макетування і допоміжна робота</i>	Скубко Леся Филипович Людмила Филипович Георгій
<i>Дизайн обкладинки</i>	Скубко Леся

Формат 60x84/8 Друк офсетний
Гарнітура Book Antiqua
Ум. друк.арк.: 20.5 Наклад 100 прим.
Замовлення № 11 25.12.2018
Виготовлювач: ТОВ «КАЛЕНДАР ТМ»
м. Київ, вул. Бориспільська, 9

01001 Київ, вул. Трьохсвятительська, 4
ГО "Українська асоціація релігієзнавців"